

Proletari din toate țările, uniți-vă !

CONVORBIRI LITERARE

REVISTĂ LUNARĂ A UNIUNII SCRITORILOR DIN REPUBLICA SOCIALISTĂ ROMÂNIA

Redacția : Iași, Palatul Culturii, tel. 16242

ANUL II
SERIE NOUĂ

11

Noiembrie
1971

CUPRINS

- 3 Plenara C. C. al P.C.R. din 3—5 noiembrie 1971 — imbold spre noi aventuri creatoare.
- 7 Vasile Constantinescu : O biografie — act de conștiință a timpului
- 10 Traian Iancu : Eu îmi apăr fericirea
- 11 Ioanid Romanescu : Eminesciană, Respiră-mi ochiul — aerul se pierde, Extensie
- 13 Florin Mihai Petrescu : Lăuntrice ecouri
- 13 Ileana Mălăncioiu : Ochiul tău cel bun, Albastru, Din nou, În somn
- 16 George Genoiu : Călătorind cu îndelungă răbdare (piesă în 23 de intersecții)
- 54 Haralambie Țuguș : Pe Crișul Alb, spre Țebea, Octombrie, Viziune
- 56 Daniela Caurea : Pietre de taină
- 57 Valeriu Goruțescu : Columna
- 58 Ion Puha : De seară

- 59 **Bogdan Sireteanu** : Mare a fost
-
- 59 **Șt. Șiklody** : Fantezia (în rom. de Fl. M. Petrescu)
-
- 60 **TEZAUR**
George Pruteanu : Călinescu la puterea Lovinescu
-
- 64 **EMISFERE**
Sarah Kirsch (R.D.G.) : Sînt foarte blindă mă numesc, Cerc de cretă, Odată (în rom. de M. Ursachi)
-
- 66 **CRONICA LITERARĂ**
Daniel Dimitriu : V. Eftimiu, „Cosmos”
Al. Dobrescu : S. Damian, „G. Călinescu romancier”
L. Volovici : Dan Mănucă, „Scriitori junimiști”
-
- 73 **DISCUȚII**
Sorina Bălănescu, Noemi Bomh r : Ritmuri de construcții în „Concert de Muz că de Bach”
Cezar Apreotesei : O pledoarie  i c teva rectificări
-
- 86 **COMENTARIII**
Ștefan Giosu : Violen a limbajului, o particularitate a stilului lui Dimitrie Cantemir
I. D. Lăudat : Pagini nescrise din istoria culturii românești
-
- 94 **C R I**
Haralambie  ugui : Horia Bădescu „Marile Eleusii”
Viorica Toporaș-Zbranca : Gherghinescu Vania „Acolo sus, steaua” ; Irina Grigorescu „Robinson  i inocenții”

Nr. colilor de  ipar : 6

Tiparul executat sub comanda nr. 491
 ntreprinderea poligrafică Ia i
str. V. Alecsandri nr. 1
Republica Socialistă România

Lucrările Plenarei C.C. al P.C.R., consacrate dezbaterii și adop-
tării programului elaborat de partid privind îmbunătățirea activității
ideologice, ridicarea nivelului general al cunoașterii și perfecționarea
educației socialiste a maselor, așezarea relațiilor din societatea noastră
pe baza principiilor eicii și echității socialiste și comuniste, au fost
întimpinate de întregul popor cu un sentiment de profundă adevare.
Scriitorul contemporan este chemat a oglindi chipul omului nou, pro-
ducător de bunuri materiale, a surprinde mutațiile ce au loc pe
harta spiritualității noastre, făcându-și din aceasta o datorie de onoare,
o datorie istorică. Prin scrisul nostru vom însoți fidel istoria, vom
propaga virtuțile umane, afirmându-ne atașamentul față de întreaga
politică internă și externă a partidului și statului.

În acest număr, ne facem datoria de a publica o parte din nu-
meroasele scrisori primite la redacție de la scriitori și oameni de cul-
tură din această parte a țării.

Instrument de perfecționare a societății

A face din arta și literatura noastră „un instrument de perfecționare a socie-
tății”, iată o idee care, în stadiul actual al dezvoltării societății noastre socialiste,
mi se pare de o extremă importanță. Artă, literatura sînt chemate să pună în
dispozitiv de luptă întregul arsenal de mijloace — talent, măiestrie, dragoste
față de oameni, fermă orientare ideologică — nemijlocit aflate la dispoziția tuturor
creatorilor. Cred că nu există și nu poate exista satisfacție mai deplină decît
aceea de a te număra printre modelatorii de conștiințe, printre acei locuitori ai
cetății care, conștienți de menirea lor, își închină arta poporului, cauzei socia-
lismului și comunismului. Cititorul zilelor noastre se dorește un om cît mai per-
fect, pe măsura saltului calitativ făcut de propria lui societate și, în îndeplini-
rea acestei firești dorințe, literatura și arta aduc și pot aduce o subs.anțială
contribuție, reflectînd artistic ce este frumos și ce este urît, ce este bun și ce este
rău, ce este demn și ce este nedemn de reținut din complexitatea vieții noastre de
ficcare zi.

A ne număra printre cei chemați să ajute la perfecționarea omului ! O sar-
cină de mare cinste și onoare care poate fi îndeplinită integral, începînd cu pro-
pria și necontenita noastră perfecționare.

DUMITRU IGNEA

Mesager al cetății

Destin individual, creatorul nu se poate claustra în zonele efemerului, în
afara fluxului dinamic al societății, ci tinde a deveni un *mesager al cetății*.

Crezul său se apropie de-o stea dublă: una fiind speranța în a deveni atitu-
dine majoră, cealaltă desemnînd vocația existenței.

Meditînd în adîncime dialectica epocii, perspectivele visului ni se relevă în incandescentă vizionară.

Din spațiul său interior, creatorul exclude contemplarea sterilă. Optimismul epocii trebuie perceput în ceea ce are vital, înnoitor. Artă, prin noblețea sa, este o forță materială ce propagă virtuțile umane. Literatura trebuie să însoțească fidel istoria, uneori s-o ia înaintea istoriei, scoțînd în evidență ceea ce constituie dinamica prezentului, germenele viitorului.

În conștiința creatorului, din adîncile confruntări se nasc respectul și dragostea pentru popor. Atunci, ochii poetului vorbesc cu propria lor lumină în fața marelui nostru dascăl, înțelept, lucid, exigent, generos, mereu renăscîndu-ne lăuntrica ființă.

În acest climat moral — care înseamnă unitate morală, — scriitorul contemporan are sentimentul unui integral acord. Frumosa versuri ale poetului Nicolae Labiș își sună, într-o muzică gravă, ceratele de aur:

„Trăim în miezul unui ev aprins
Și-i dăm a-nsuflătorii noastre vămă.
Cei ce nu ard dezlănțuiți cu noi
În flăcările noastre se destramă“.

HORIA ZILIERU

Sentimentul adevărului

Aplecîndu-ne cu răspundere asupra sensurilor profunde și de imensă implicație socială cuprinse în Cuvîntarea pe care Secretarul general al partidului a rostit-o la Plenara din noiembrie, avem un acut sentiment al adevărului. Și iată că pentru un scriitor, acest sentiment al adevărului înseamnă tocmai substanța primordială a operei sale, înseamnă tocmai punctele de plecare și de sosire ale creației. Investiți cu dreptul de a scrie adevărul — artistic și cu adîncimi sufletești neexplorate încă — scriitorii devin crainici ai epocii. În această calitate ei trebuie să fie capabili a ști ce anume se strigă și se șoptește, ce e ritm și ce e duioșie. Și strigătul și șoapta și ritmul și duioșia ne aparțin, oamenii socialismului le asimilează existența lor dinamică, literatura fiind aceea care trebuie să cronicheze anii și caracterele. În fața paginii albe, scriitorul face selecția inițială a *faptelor lăuntrice* pe care vrea să le abordeze. În funcție de această selecție opera e veridică sau nu, în funcție de capacitatea de a doza exact fizionomiile sociale autorul își reprezintă anii sau nu și-i reprezintă.

Omul de artă se poate opri asupra neajunsurilor societății noastre. Există încă și neajunsuri; nimeni nu ne oprește a le consemna. Dar există și acel „comunist de omenie” despre care vorbea secretarul nostru general, Comunistul de omenie, factorul motor al societății, omul de probleme, înțeleptul, intolerantul, vizionarul, romanticul. Există mai ales acest om, există deci, mai ales această temă care se oferă creatorilor.

ANDI ANDRIEȘ

Imbold pentru noi avînturi creatoare

Privită în perspectiva prezentului și viitorului, Plenara C.C. al P.C.R. din 3—5 noiembrie 1971, prin care s-a dezbătut și aprobat planul de măsuri privind îmbunătățirea muncii ideologice, va rămîne ca un moment de importanță istorică în viața patriei noastre. Chemare lucidă la realitate și în același timp imbold pentru noi avînturi creatoare, acest plan de măsuri elucidează, o dată mai mult, care este linia directoare pe care se va dezvolta, cu succese și mai mari, literatura și arta noastră, puse în slujba idealului înalt al socialismului și comunismului, avînd drept țel revoluționarea conștiinței umane, formarea unui om nou. Acest lucru va fi posibil numai printr-o și mai strînsă apropiere a scriitorilor de

viața poporului și de aspirațiile acestuia, făurind o literatură de un înalt nivel artistic și, în același timp, cristalizând în ea, fără poleire idilică dar și fără negativism steril, întreaga problematică etică a momentului contemporan.

Oamenii se vor recunoaște mai ușor în scrisul nostru dacă îi vom cunoaște mai bine, dacă nu vom pluti la suprafața sau în afara problemelor vieții, așa după cum s-a întâmplat în unele cazuri, datorită căutării fără discernămint a formelor „inovatoare” cu orice preț. Nu ne este permis să uităm, nici măcar pentru o clipă, că numai acea artă care merge la inima omului este adevărată, devenind trebuitoare ca aerul și apa, ca pîinea și lumina. Ea se poate realiza numai în climatul spiritual și moral generat de o bună cunoaștere a ideologiei marxist-leniniste, de pătrunderea în esențele intime, superioare ale acesteia. Și nimic nu este mai firesc decît acest lucru pentru scriitorul patriot, care se vrea a fi expresia sensibilă a vieții poporului în mijlocul căruia trăiește și pentru care este chemat să creeze.

Să ne ridicăm la înălțimea acestui nobil și măreț imbold, cheazășia viitoarelor noastre succese artistice și în același timp a perfecționării eului nostru moral.

HARALAMBIE ȚUGUI

Izvor proaspăt și viu

Recenta Plenară a C.C. al P.C.R. din 3—5 noiembrie 1971 se înscrie, așa cum le este dat marilor valori, pe firmamentul incandescent al istoriei patriei noastre, ca o operă iradiantă și de sine stătătoare.

Este o operă cu atît mai valoroasă cu cît avem în mod conștient sentimentul participării fiecăruia dintre noi la consolidarea și înfrumusețarea ei.

Ca poet, am descifrat în cuvîntul rostit de secretarul general al partidului o metaforă plină de conținut, plină de o încărcătură de care ar trebui să fie minată întreaga noastră poezie: dragostea de viață, dragostea de Om.

Se face apel la întreaga noastră sensibilitate, la conștiința noastră care trebuie să fie veșnic trează pentru a fi cît mai aproape de acel izvor proaspăt și viu — poporul român.

Nu mi s-a cerut să mă înstrăinez de uneltele mele, am înțeles că mi se cere să rămîn poet pe viață și să nu mă dezic.

Sînt conștient că angajarea mea pe această cale implică o mare răspundere. Și sînt cu aît mai emoționat cu cît descifrez în chemarea tovarășului Nicolae Ceaușescu un apel nominal: „Sînt convins că cea mai mare parte a creatorilor vor răspunde cu noi și noi opere care să ridice pe culmi superioare arta românească”.

Aș vrea să mă număr și eu printre ei.

ADI CUSIN

Poezia — chemare la perfecțiunea umană

Socialismul reasează din nou omul pe locul său de cinste în scara existenței; acest loc este acela unde tronează vocația desăvîrșirii, în sensul material cît și moral.

Victoria asupra exploatării, asupra umilirii fizice a omului înseamnă în chip necesar și victoria asupra analfabetismului, asupra oricărei forme a servituții și întinericului spiritual.

Nu este decît cu totul firesc ca arta, literatura, poezia, să militeze pentru frumusețea omului, pentru bunătate, înțelegere, plînatate; umanismul este implicit noțiunii de artă.

Ține de asemeni de domeniul evidenței că noțiunea de artă implică pe aceea de valoare și accesibilitate; unui înalt ideal uman îi poate servi numai o artă înaltă, demnă și deschisă la tot ce înseamnă valoare umană.

MIHAI URSACHI

O chemare la seriozitate

Am împărtășit întotdeauna ideea că nu există artă mare în afara sferei politicii. Ba mai mult, nu mă interesează creația ce mi se prezintă ca produs strict al autocontemplării; locul unei artei „de dragul artei” nu poate fi decât la periferia intereselor majore ale umanității.

Chemarea adresată nouă, scriitorilor — de către secretarul general al partidului — este o chemare la seriozitate, la o analiză realistă a rolului nostru de geografi ai spiritului. Nici nu s-ar putea altfel; nici nu ar fi uman, altfel. Căci, față de efortul general al poporului nostru, de ce ar fi scriitorul un comentator la suprafața lucrurilor? Sau: de ce ar fi el numai un comentator al umbrelor, când însuși *efortul general* de care vorbeam este un efect al Luminii?

IOANID ROMANESCU

În numele adevăratei arte

Ceea ce am reținut, în primul rînd, din expunerea secretarului general al Partidului, este ideea unei lupte deschise pentru valoare. N-avem nevoie de imitațiuni servile ale unor modele de aiurea; n-avem nevoie de opere schematice cu oameni roboți și lozinci în loc de gânduri și sentimente. O literatură a marilor probleme de fiecare zi, o literatură a căutărilor omului, a eșecurilor și a biruințelor sale, o literatură despre și pentru om. Lipsa de talent trebuie amendată în numele artei adevărate, și, pen'ru același motiv, orice încercare de înlocuire a criteriilor estetice cu altele exterioare artei. Căci dacă vremea noastră va trăi în posteritate prin marile realizări materiale, nu e mai puțin adevărat că va trăi și prin valorile spiritului.

AL. DOBRESU

Arma umorului

„Folosiți arma umorului, satirizați defectele ce se manifestă în societate și la oameni!”

Aceste cuvinte, rostite de la înalta tribună a Plenarei de secretarul general al Partidului, constituie un viguros îndemn pentru oamenii de litere ai României. Avem nevoie de pagini lucide și acide, pagini în care realitatea să transpară în toată complexitatea ei, cu strălucirile dar și petele de umbră care mai persistă. Scriitorului i se cere — azi ca și întotdeauna — să se afle în inima vieții, să-i asculte pulsul, să-i semnaleze neregularitățile. De la Plaut la Shakespeare, de la Rabelais la Swift, de la Caragiale la Călinescu, scriitorii au dovedit FORȚA CORECTIVĂ pe care o are cuvîntul. Castigat ridendo mores (prin rîs îndreptăm moravurile) sună adagiul antic, completat peste secole de celebrul dicton al lui Marx: *Ne despărțim de trecut rîzînd.*

Mobilizatoarea chemare a tovarășului Nicolae Ceaușescu vine să întărească această idee. Menirea scriitorului, în concepția partidului nostru, nu e să picteze în roz și să cocoloșească neajunsurile, ci să le dezvăluie cu talent și curaj, cu ironie și sarcasm, în spiritul constructiv al celui care știe că pășește pe un drum grandios, pe marginea căruia mai proliferază încă buruieni.

Om tînăr într-o țară tînără, scriitorului comunist i se cere să-și sprijine rîndurile deopotrivă pe entuziasm și pe maliție. Acesta, cred, e sensul ardentului imperativ formulat de tovarășul Nicolae Ceaușescu. Urmecăz să-l punem în faptă.

GEORGE PRUTEANU

O BIOGRAFIE — ACT DE CONȘTIINȚĂ A TIMPULUI

Destinul marilor idei este acela de a polariza conștiința vremii, de a da timpului conștiință. Sintem un popor care, în existența sa de milenii, am născut mereu, cu luciditate și generozitate, asemenea idei. Realitatea noastră ca popor, în fluxul viu al momentelor fundamentale ale istoriei, a implicat organic conștiința de sine a poporului ca ființă. Cînd Ștefan cel Mare, în condițiile concrete ale vremii sale, făcea din Carpați, un zid al rezistenței în numele rațiunii de a fi a țării, care însemna totodată vatră a existenței întru civilizație, el săvîrșea nu numai un fapt istoric, ci avea și conștiința misiunii istorice a poporului, așadar conștiința politică a istoriei pe care o făurea cu masele, cu poporul. De asemenea, cînd Mihai Viteazul unea, deși reușind acest lucru numai pentru o clipă, cele trei provincii române într-o singură țară, el avea, înfătuind istorie, aceeași conștiință politică a istoriei pe care o făurea. La fel, în contextul unor alte realități specifice, cînd Nicolae Bălcescu devenea creierul revoluției de la 1848 pe pămîntul românesc, opera sa însemna, deopotrivă, act istoric și conștiință politică a istoriei ca realitate a creației poporului. Tîmpul a primit, de fiecare dată în momentele de sinteză istorică a patriei, conștiința devenirii ca sens. Un act — între actele celorlalte popoare — prin care timpul, se poate spune, a intrat în conștiința de sine. Tîmpul zilelor noastre, contemporaneitatea primește — ca realitate a unui popor întru destinul conștiinței de sine a istoriei — faptele și ideile prezentului socialist al României. Fapte și idei ce definesc un popor, istoria sa angajată în opera de făurire a societății socialiste, voința sa de a se afirma liber și independent în lume, și, în același timp, fapte și idei din care — ca încarnare a voinței poporului — se definește ființa conducerii sale — partidul comunist, și în fruntea partidului — personalitatea multilaterală, complexă, a tovarășului Nicolae Ceaușescu.

Din această perspectivă, cartea lui Michel-P. Hamelet închinată vieții și operei tovarășului Nicolae Ceaușescu, pe care o avem tradusă în limba română, este înainte de toate un act de conștiință a tîmpului. Este expresia unei conștiințe, în sensul de a te exprima ca om în contemporaneitate, ca raportare la conștiința timpului care se exprimă la dimensiunile istoriei contemporane. Autorul prezentînd fapte și idei, în mod necesar, organic, în cadrul prezentării biografiei devine istoric: în vîrtutea realității, conturînd o biografie, practic definește o istorie. „Nu mi-am propus — precizează Michel-P. Hamelet — să elaborez un studiu critic sau polemic, ci să adun laolaltă fapte, să-l prezint pe tînăr, pe militant, pe seful de stat în contextul lor real, fără nici o intervenție subiectivă în istoria lor, să țin seama înainte de orice, cum ar spune chiar președintele Ceaușescu, de realitățile concrete”. Acestei precizări, definitorii în

ordinea obiectivității, textul îi rămîne pe deplin fidel — expresie a extragerii din realitate, privită în unitatea de sens dintre biografie și istorie, a esenței. Într-un stil concis, al rigurozității cercetării și probității datelor, autorul relevă momentele fundamentale din viața și activitatea tovarășului Nicolae Ceaușescu, semnificația lor la dimensiunile istoriei poporului, sinteza elementelor definind conducătorul, omul politic, președintele, omul ca om, relevînd personalitatea — în unitatea complexității sale — a omului total.

Biografia, întemeindu-se în ordinea firească a desfășurării evenimentelor, dezvăluie pregnant identitatea concretă dintre sensul istoriei și semnificația unei vieți de om. Omul și istoria, unitate de sens astăzi, se împletesc esențial ca sens din straturi adînci de vreme, din zarea memoriei unde istoria se decantează din legendă. Ziua de 26 ianuarie 1918, cînd se naște viitorul conducător aparține anului în care Transilvania revine în trupul țării, — act de întregire națională a României. Satul Scornicești, leagănul nașterii, a dat odinioară patru căpitani armatei lui Mihai Viteazul. Acest fapt, ecou sfînt al acelor vremuri eroice, viu în memoria familiei sale, a satului întreg, îi frămîntă copilăria cu strălucire de flacără; spiritul acestei flăcări trece în spiritul său. Este flacăra care-i modelează ființa, care-l formează ca om, la glasul ei călîndu-și gîndul și sufletul în acei ani de început de secol XX cînd realitățile satului natal, ca — ale întregii țări, se aflau sub pecetea sărăciei și mizeriei, — efect al unei orînduirii nedrepte, de exploatare și aservire a celor ce muncesc. Intrarea în rîndurile muncitorilor, odată cu sosirea în București în 1929, înseamnă intrarea în spiritul revoluționar al țării. Se înfîlnește astfel, la vîrsta de numai 11 ani, cu ideile comuniștilor. În 1933, cînd nu avea decît 15 ani — cu prilejul conferinței luptătorilor antifasciști din România — este ales membru al Comitetului național antifascist. Învăță intens, la școala mișcării revoluționare, marxism-leninismul, este luptător activ, în spiritul gîndirii și acțiunii partidului comunist aflat în ilegalitate, pentru instaurarea unei lumi noi. Este preocupat, concomitent, de cunoașterea istoriei naționale, domeniu pe care îl asimilează în profunzime, precum și de cunoașterea culturii noastre, a valorilor ei fundamentale, avînd predilecție pentru poezia clasică. Scopul luptei comuniștilor îi este problemă de conștiință, conștiința comunistă — sens al vieții, viața — drum închinat înfăptuirii socialismului, socialismul — legitate istorică, principiu, crez. Perioada de formație este trăită cu maxima intensitate posibilă; la 18 ani, atît sub aspect teoretic — cit și practic, este deja format conducătorul politic. Incepe, odată cu aceasta, destînlul muncii de conducere, se împlinește, în ființa tinărului, calitatea de conducător. Evenimentele, în succesiunea lor, îi confirmă fundamental vocația.

Perioada dictaturii fasciste și apoi cea a războiului, care supun țara unor grele încercări, aduc numeroase sacrificii materiale și spirituale poporului; salvarea de sub dictatura fascistă, ieșirea din războiul antisovietic devin cerințe vitale, care însemnă salvare a ființei noastre naționale. Biografia tovarășului Nicolae Ceaușescu este, în punctele sale definitorii, istoria luptei de salvare a poporului în acei ani. Michel-P. Hamelet evocă, în acest sens, activitatea laborioasă a comuniștilor care, în condițiile închisorilor, pregătesc cu luciditate și competență actul eroic al Eliberării, trecerea la insurecția armată națională. În acest context de evenimente, pentru Nicolae Ceaușescu timpul constituie operă politică, organizare și mobilizare, pro-

ces revoluționar. Înaltele sale calități teoretice și practice se materializează în acțiuni fundamentale, de la activitatea din lagărul de la Tîrgul Jiu de pregătire a insurecției, la mobilizarea tineretului pentru a sprijini frontul antihitlerist, de la organizarea luptei în vederea unor reforme largi democratice pentru refacerea distrugerilor de război și ale secetei la activitatea de îndeplinire a obiectivelor trecerii la socialism și ale procesului de construcție socialistă. Milîtînd ferm pentru principiile marxism-leninismului, pentru aplicarea lor vie în opera de făurire a socialismului în țara noastră, viața sa fiind o identificare cu esența acestor principii, tovarășul Nicolae Ceaușescu și-a adus o contribuție de prim ordin, fundamentală în rezolvarea problemelor vitale ale României. Activitatea sa de astăzi în fruntea partidului și a statului sintetizează o întreagă operă politică și, în același timp, relevă, din perspectiva acestei opere, recunoașterea și cinstirea din partea întregului popor a calităților unei personalități de excepție în viața internă și internațională. Personalitatea secretarului general al P.C.R., președintele Consiliului de stat al R.S.R., sintetizează aspirațiile dintotdeauna ale poporului român, istoria sa. Cartea lui Michel P. Hamelet — respectînd adevărul istoric — are darul să releve această identitate de sens dintre biografia conducătorului și istoria poporului. Selecția de texte care însoțește biografia evidențiază pregnant, încă o dată, consecvența deplină dintre principii și fapte în opera tovarășului Nicolae Ceaușescu, înalta ținută teoretică a conducătorului politic, spiritul său creator, patriotismul fierbinte al comunistului care-și închină viața, ființa întreagă marxism-leninismului, socialismului, și prin aceasta patriei sale, poporului său.

Faptul identității de esență dintre socialism și umanism, pe care-l surprinde cu claritate cartea autorului francez, înseamnă pentru Nicolae Ceaușescu — conducătorul politic — o teză, pentru Nicolae Ceaușescu — președintele un principiu, pentru Nicolae Ceaușescu — omul, un crez. Pentru tovarășul Nicolae Ceaușescu, secretar general al partidului, președintele Consiliului de stat al R.S.R., identificarea cu destinele poporului român, constructor al socialismului și comunismului, este și teză și principiu și crez: biografia sa și istoria poporului sint, ca sensuri comune, expresia vie a acestei realități.

„Vreau să declar aici — rostea tovarășul Nicolae Ceaușescu într-o cuvîntare ținută la Cluj — că în întreaga mea activitate mă voi conduce după interesele poporului, că voi munci fără odihnă cît timp va bate inima în mine pentru înflorirea României Socialiste, pentru cauza comunismului, voi fi alături de popor“. Este în acest legămint fierbinte, la dimensiunile socialiste ale prezentului patriei, un jurămint ce continuă în spirit pe Mîrcea cel Bătrîn, Ștefan cel Mare, Mihai Viteazul, Tudor Vladimirescu, Nicolae Bălcescu...

Opera tovarășului Nicolae Ceaușescu a deschis istoriei noastre naționale, ca realitate, identitatea de esență dintre socialism și umanism. A deschis această identitate de esență în ființa poporului și, ca făuritor al operei ce exprimă voința unui întreg popor, luptă pentru ea, creează pentru ea și crede omenește în ea. Iar prin opera sa, revoluționară, comunistă, originală, desfășurată în spiritul internaționalismului proletar, țara întreagă, poporul întreg, se deschid contemporaneității. Cartea lui Michel-P. Hamelet este, prin adevărul viu pe care-l exprimă, un act de conștiință în contemporaneitate.

VASILE CONSTANTINESCU

TRAIAN IANCU

Eu îmi apăr fericirea

Fericirea mea e brazda, peste care, ca albina,
Trec ușor și cu durere, căci sub brazdă e lumina . . .
Arde-acolo și înalță, țara-ntreagă pin'la cer
Și în rîuri de bucate și în sonde și-n mister. . .

Fericirea mea e codrul ,ce-l străbat de-a-curmezișul,
Unde soarele ideii învesmintă rămurișul,
Cu inele și cu stele, cu cînt clar de păsărele,
Să răsunе vîntu-n ramuri, să-i placă iubirii mele. . .

Fericirea mea e vremea, care-și duce-n lume dorul,
Ea-i partidul, țara-ntreagă, steaua ei, ea-i muncitorul
Cu mistria și ideea, ostenind, pînă la sînge,
Ca să-și apere iubirea, zarea, cîndva de-a mai plînge ! . . .

Fericirea mea-i norocul, de-a purta-n văzduhuri steagul
Visului, care desleagă de urît, tot ce mi-e dragul. . .
E făptura ce-i dă țării o putere și-un înalt,
Ce dintr-un capăt al lumii-i duce faima-n celălalt ! . . .

Și-n stejarul omenirii, în cel comunist stejar,
Țara mea-i creangă ce-n luptă a scăpat de greu amar . . .
Ei doar strămoșești săruturi numai, muncii îi dau vlagă,
Să-ntărească mult stejarul ! . . . Asta-aș vrea să se-nțeleagă ! . . .

Doar o stea avem cu toții, cîți unirăm pe pămînt,
Brațul, sufletul și gîndul ; fapta, cum ne e-n cuvînt . . .
Fericirea eu mi-o apăr, mărturie să rămînă ;
Și știu lua, după nevoie, arma, ori măslinu-n mînă ! . . .

IOANID ROMANESCU

Eminesciană

Cînd am vrut să zbor la frunza
tremurîndă în repaos
— duh al paserii pustiei —
m-au şi ars m-au şi adaos

să fi fost să mă însingur
fără tulburarea ta
nu aş fi avut a spune
cînd otrava urcă-n stea

vai cum cîntă-n păsări codrul
vezi rărindu-se copacii
însă iarba e aceeaşi
chiar de-o calcă saltimbancii

vai surparea în neunde
se petrece-atît de sfînt
veşnic buzele rotunde
pierd sărutul în cuvînt

Respiră-mi ochiul—aerul se pierde

Voi crede-ntotdeauna voi crede-ntotdeauna
sînt blestemat să cred — ca niciodată
întreagă te-am visat pe fruntea mea —
eu te voi duce-n ceruri pe-această frunte beată

respiră-mi ochiul — aerul se pierde
cu-o mină oarbă te dezmierd şi sui
dumnezeiescul fum — căci undeva aşteaptă
un gol imens din care s-au prăbuşit statui

tu uită-mi vina de a fi rostit
abia acuma clipa în care m-am născut
și uită-mi tot ce tac de astăzi înainte
ca unui rob în fericire mut

rămii doar tu acestui imperiu inutil
în care împăratul mereu îngenunchiază —
și te voi duce-n ceruri pe-această frunte beată
pe care n-a atins-o nici o rază

Extensie

Absență extensie a degetelor
pe raza ce din ochiul meu se pierde,
această extracție de muzică
îmi albește capul

tu ești acolo inima care îmi bate
și sîngele fantastic se tulbură închis

numai să-mi faci o vizită în vis
la timpul de care spuneam
dar iată că orchestra se retrace
luminile se sting
— Dumneavoastră aveți vreun program ?

FLORIN MIHAI PETRESCU

Lăuntrice ecouri

O zare se deschide într-un adinc continuu
Acolo unde-un caer își toarce mut destinul
Din raze nevăzute, cuvinte suspendate,
O mare subterană cu liniștiri fecunde
Pecetluind tăcerea cetății scufundate
Cu turlele în vis și clopotele-n unde.
Din cînd în cînd în cercuri concentrice răsună
Lăuntrice ecouri, prelungi cheinări astrale,
Cum lingă focuri sacre serafice vestale
Vechind să ardă treze ca flacăra de lună.

O, insule pierdute în neștiute clime,
Cu fructele în clipă și sevele-n vechime...

ILEANA MĂLĂNCIOIU

Ochiul tău cel bun

Ochiul tău cel bun, iubite, care sufletul mi-l știe
Cum e el nu cum se vede prin tristețea adunată
S-a-ndreptat din nou spre mine și mi-e teamă cînd se uită
Ca la umbra lui cea sfîntă care-n noapte se arată.

N-am murit în noaptea asta cum credeam că mor în somn
Doar de sfînta mea greșală în tăcere luminată
Nu sint moarta ta, iubite; dar privește-mă-n tăcere
Dacă trupul meu asemeni moartei dragi ți se arată.

Pot trăi doar din privirea ta-ndreptată către mine
Ca un aer bun ce schimbă din sbșteasca agonie
Și sînt moartă dacă trupul meu de moartă luminează
Și sînt vie dacă-ți place chipul meu de fată vie.

Cînd se face întuneric, pot trăi din umbra ta
Care umbra mea firavă în tăcere o înghite ;
Pot trăi din însăși umbra aruncată peste lume,
Numai nu-ți lua dinspre mine ochiul tău cel bun, iubite.

Albastru

Albastru asemenea ochiului tău, Natanael,
E cerul în ziua aceasta senină
Și calcă prin el cu papucii de aur
Firava și blinda regină.

Un trup de copil ca-n clipa în care
În ochiul albastru șezu prima oară ;
O boală de înger de noi neștiută
Încet îl doboară.

Tu ochiul cu lacrimi în el îl ridici
Asemenea cerului negru de nori
Și fetei cu aripi de înger îi spui :
Iubito, te rog să nu mori.

Dar cerul se-ntunecă și el ca ochiul
Cînd plînsul spre cer îl împinge
Și-n bolta de lacrimi iubita bolnavă
De-o boală de înger se stinge.

Din nou

Din nou aud glasul, iubite,
Deschide-i, mă roagă, e singur în noaptea cea lungă
Și oricît ar plînge-n tăcere și oricît ar vrea
Cu trup și cu suflet la mine nu-i chip să ajungă.

Aș vrea să mă mint că eu nu i-am simțit
Decît o șoptire-ntr-o clipă de vis
Dar umblu plîngînd prin odaia pustie
Și moarta îmi trece prin ochiul deschis.

Cu frică-ți dau drumu-n odaie, iubite,
Poți crede că trupul său blind e părere
Și vorbeii ei sfinte-ncercînd să-i răspunzi
Să intri în marea tăcere.

Dar tu te apropii de parcă nu știi
Nimic din făptura ei sfîntă :
E nimfa, iubite, așa cum spuneai că era,
Cu chipul de înger cu-o aripă frîniă.

În somn

Vine-o mină care mută
Fața ei cea nevăzută
Peste osul craniului
Și-n orbite pune ochii
Și deasupra pleoapele
Să-i închidă cînd te-apropii
De marginea gropii..
Apoi ia brațul de jos
Și-i pune carne pe os
Și pe urmă-i pune piele
Și pe degete inele
Ca să fie
Mina cum îți place ție.
Ii ridică pleoapele
Să vadă aproapele
Și departele să-l vadă
Și-i saltă buzele reci
Fruntea ta de ele-atînsă
Să tremure cînd să pleci.
Cu mina ca vie
Îți întinde
Inelul de cununie.

GEORGE GENOIU

CĂLĂTORIND CU ÎNDELUNGĂ RĂBDARE

piesă în 23 de intersecții

Spectacolul se joacă fără pauză.

Locul acțiunii : O spirală care se continuă din fosă. Serpentinele sint marcate cu alb-negru. Aceste pete de culoare vor fi distribuite în consonanță cu mișcarea personajelor de către regizor. Cursivitatea acțiunii depinde de o atență și adecvată dozare a accentelor sonore și a jeturilor de lumină... Când începe spectacolul, o lumină, parcă ieșită din materia spiralei conturează difuz silueta pe întreaga ei dimensiune... Se aude o muzică prolixă, alternînd diverse ritmuri : vals, tango, marș, menuet ; precum și ritmurile moderne... În această atmosferă, pe spirală începe să urce un om, într-un picior, purtîndu-se pe cîrje. Soțor, ritm de marș.

Personajele : TINĂRUL

BĂTRINUL

BĂIATUL

SOȚIA

BĂRBATUL

INSPECTORUL

CĂLĂTORUL

MARINARUL

TURISTUL

FATA

UN GRUP DE FETE

INVALIDUL (*disculpându-se*): Am fost împușcat, demult, într-o noapte a anului 1946 și nu trebuia să afle nimeni... Nici măcar soția mea. M-am îngrijit singur, să nu știe nici pasărea de noapte a cerului, dar se vede treaba că nu m-am priceput... (*Urcînd cu dificultate, continuă să strige*).

(*Incep să urce pe spirală copii, tineri, bătrîni, bărbați de diverse vîrste... Odată cu ascensiunea lor apar scrise următoarele cuvinte, pe care ei le rostesc*).

Nu uita niciodată că ești om.

Timpul descoperă toate faptele omului.

TOȚI : Omul e ceva sfînt pentru om.

Vîntul aleargă mult, dar el nu caută pe nimeni. Omul, însă aleargă cu rost.

Oamenii nu sînt, totdeauna, ce par...

TOȚI : Omul, el însuși.

Omul cu totul al societății.

TOȚI : Omul a adus pe lume adevărul.

Omul se realizează prin vis și joc.

TOȚI : Omul să nu fie parazitul civilizației.

Omul să fie creator al lumii care se crează.

Timpul liber este marea problemă a omului de mîine.

Omul zilelor noastre simte că trebuie să trăiască o viață politică.

TOȚI : Omul e stăpîn pe soarta sa.

TOȚI : Fiecare om să gîndească cu capul propriu. (*Cînd apar scrise aceste cuvinte pe spirală urcă un bărbat ducînd în spate un altul*).

TOȚI : Omul, el însuși.

Omul cu totul al societății

VOCEA (*Mixează sonor imaginea vizuală*): Priviți-vă pe spirala vieții!... Călătoria omului continuă prin ani, prin cele patru anotimpuri... Copil, tînăr sau bătrîn, cu pași lenți sau grăbiți, fermi sau nehotărîți, tiptili sau zgomoșii, omul călătorește primăvara, vara, toamna și iarna; în zori, la amiază sau noaptea; de la naștere la căsătorie spre moarte; iubind culoarea roșie, galbenă, albastră și verde; petrecînd la botez, la nuntă, la priveghi și în iarmaroc... Călătoria noastră, a oamenilor, este o spirală cu intersecții către alte spirale... De ce oare, călătoria noastră, a oamenilor uneori devine tristă, mai devreme decît trebuie?... Nu poate fi și altfel?! (*pauză*). Și totuși

noi călători cu îndelungă răbdare.

(Pauză.) Acum călătorim cu încredere spre viitorul comunist. Dar drumul acesta nu este ușor... În lume bîntuie boala inerției. Boala aceasta trebuie curmată... Uneori oamenilor le e frică de adevăr... Trebuie să-i învățăm pe oameni să spună adevărul... Unora dintre noi le e ușor să trădeze. Își trădează visele, mama și tatăl, frații și bunicii. Trădează cu gîndul la burta lor, la hainele lor, la obiectele lor care se demodează de la o zi la alta. Dar mai sînt și unii care-și trădează vorbele... Vorbele spuse în ședințe... Îl auzi pe cîte unul : am să fac, am să dreg, am să sucesc, am să învîrtesc... Dar, trecînd timpul, ne dăm seama că tovarășul nostru nu face, nu dreg, nu sucește, dar se învîrtește... Se învîrtește în jurul scaunului, să nu pună nimcni mina pe el... Nu se duce nici măcar în concediul de odihnă ca nu cumva cineva, să-i fure scaunul. Mai există în lume o altă boală : contradicția ridicolă. La noi, boala se numește contradicția ridicolă a moftangiuului... Moftangiu poate fi și poetul... Poetul ridicol, acela care n-are talent și nu vrea să știe că nu-l are și, vrînd în ruptul capului să dea dovezi pozitive că-l are, dă una peste alta dovezi că nu-l are, tipărind carte după carte...

Luptînd cu inerția, cu trădarea, cu minciuna, cu moftangii, oamenii călătoresc cu îndelungă răbdare și cu credința că vor aduce pe pămînt primăvara omenirii... Numai atunci, pămîntul va fi cu adevărat rotund.

Pe spirală coboară bătrînul — Lumina care delimitează spirala începe să se strîngă și se recompune într-o pată albă, în care se integrează cel care coboară... BĂTRÎNUL privește mereu în urmă, lăsînd amintirile : un tînăr și o femeie sărutîndu-se, un deținut, o femeie purtînd în brațe un copil și caută prin mulțime pe cineva. Pata de lumină insistă pe această „amintire”.

Din fosă — baza spiralei — urcă un băiat în vîrstă de 14 ani și privește înălțimea spiralei... BĂIATUL poartă în mînă patru baloane colorate : roșu, galben, albastru, verde... La un moment dat băiatul scapă baloanele care urcă spre înălțime. BĂTRÎNUL încearcă să le prindă, dar nu reușește să rețină decît unul din baloane — pe cel de culoare albastră... Cercetîndu-l atent, în cele din urmă reușește să-l dezumfle... Umflîndu-l, din nou, balonul devine negru. BĂTRÎNUL — mirîndu-se, se lungește pe un plan înclinat al spiralei, așe-

zîndu-și sub cap balonul, drept pernă... Între timp, băiatul s-a urcat într-un leagăn...

INTERSECȚIA 1

Pe o bancă, plasată central, în grădină publică. TÎNĂRUL

ȘI FATA, care poartă două genți.

TÎNĂRUL : De ce porți două genți ?

FATA : O să afli pină la urmă...

TÎNĂRUL : Interesant !...

FATA : N-o să te mai miri cînd o să afli...de ce

TÎNĂRUL (*arătîndu-i degetul inelar*) : Aș vrea să reții că sint căsătorit...

FATA (*Pauză*) : Îți iubești soția ?

TÎNĂRUL (*Pauză*) : Cam ce răspuns ai vrea să dau ?...

FATA : Cel adevărat... Eu sint așa cum ți-am spus.

TÎNĂRUL (*nu schițează nici un gest față de o asemenea situație*) : Dar nu mă interesează.

FATA (*Pauză*) : Și totuși te văd cam trist. (*Introduce certificatul în poșetă*).

TÎNĂRUL : Mă gîndesc...

FATA (*Pauză*) : Crezi în întîmplare ?

TÎNĂRUL : Da... cred în întîmplare.

FATA : Și eu cred în întîmplare... (*Deschide cealaltă geantă. Citește concentrată o hîrtie*)... Îți place frișca ?

TÎNĂRUL : Dacă este bine făcută... Să nu aibă gust de smîntînă...

FATA (*ride aproape fără motiv, cu voluptate, vîrîndu-se ostentativ în el*)... La fel și mie... (*Ștergîndu-se la ochi cu batista*)... Ah, cu ce poftă am ris !... Pină m-au podidit lacrimile... Știi că sîntem doi oameni care ne potrivim ?...

TÎNĂRUL (*Curios să mai afle cum gîndește*) : Adică ?

FATA (*punîndu-i pe umăr geanta cu certificatul de castitate*) :

Și tu și eu credem în întîmplare și ne place frișca...

TÎNĂRUL : Știi să faci frișcă ?

FATA : Am încercat, odată, și era smîntîna amestecată cu făină...O cumpărasem de la un țaran, un oltean șmecher.

TÎNĂRUL : Poate era moldovean...

FATA (*ușoară derută*) :... Vorbea destul de repede.

TÎNĂRUL : Să știi că nu toți oltenii sint șmecheri...

FATA : Știi ceva ? (*Pauză*). Nu mă interesează oltenii...

TÎNĂRUL (*Să-i facă plăcere*) : Nici pe mine.

FATA (*În extaz*) : Formidabil... Ne potrivim de minune !... (*Pleacă*).

TÎNĂRUL : Ți-ai uitat geanta cu certificatul... (*O aruncă și rămîne agățată de o creangă de copac. Pata de lumină insistă pe obiect. Fata se întoarce și ia geanta respectivă.*)

— Cortină de întineric —

— accent sonor —

INTERSECȚIA 2

Undeva pe spirală. Acasă la tînăr.

TÎNĂRUL : De cînd nu ne-am văzut, prietene ?

TURISTUL (*Poartă în mînă un pachet dreptunghiular*) : Sînt cîțiva ani.

TÎNĂRUL : Tot în București ?

TURISTUL (*Lasă pachetul alături*) : Sînt tehnician...

TÎNĂRUL : Te rog servește ! (*Ciocnesc paharele*). Bine ai venit !

TURISTUL : Bine te-am găsit !... Tu, tot cu ziaristica ta...

Ți-a intrat în cap că trebuie să fii ziarist și basta...

TÎNĂRUL : Fiecare face ce se pricepe mai bine.

TURISTUL (*Pauză*) : Cu soția cum te-mpaci ?

TÎNĂRUL : Destul de bine...

TURISTUL : Nu-i acasă ?

TÎNĂRUL : Nu ! (*Caută să schimbe discuția*). Și cum de te-ai pornit la drum ?

TURISTUL : Cu un bilet în circuit...

TÎNĂRUL : Singur ?

TURISTUL : Deocamdată !...

TÎNĂRUL : Încă nu te-ai căsătorit ?

TURISTUL : Știi că am prejudecăți. (*Intenționează să desfacă pachetul, dar se resemnează*).

TÎNĂRUL : Măi prietene tu nu știi că între caprele negre și fetele caste de azi există o perfectă asemănare ?

TURISTUL : Care ? (*Începe să desfacă pachetul în care sînt topuri cu hîrtie, divers colorată*). Sînt convinși că de data aceasta voi rezolva chestiunea.

TÎNĂRUL (*Cu ironie discretă*) : Serios ?

TURISTUL : Sînt plecat într-un fel de călătorie matrimonială.

TÎNĂRUL : Cum adică ?

TURISTUL : Am să-ți explic îndată : În fiecare oraș sînt panouri publice unde cetățenii lipesc afișe anunțînd un schimb de locuință, vînzare de mobilă, elevi în gazdă...

TÎNĂRUL : ...Sau un ferpar mortuar...

TURISTUL (*Nu-i convine completarea*) : Și cum îți spuneam, am plecat într-o călătorie în circuit, prin cîteva orașe din

țară să afișez anunțuri... (*Împrăstie fluturași colorați divers*).

TÎNĂRUL (*Citind anunțul*): Matrimoniale.

TURISTUL (*Ca la ușa unui circ*): ... Viitoarea soție, doresc să aibă vîrsta între 22—26 ani și castă; înaltă, suplă, indiferent ten; să-i placă viața de familie, să iubească copiii, înțeleghătoare, inteligentă ca să pot schimba și eu două vorbe în casă, nu să birfesc sau să citească ziarul; să aibă liceul cel puțin terminat; să aibă servicii. Nu am pretenție la casă; nu vreau mașină, deocamdată; nu vreau fată cu zestre; să-și cunoască îndatoririle de soție; să aibă dorința de a fi bună gospodină; să fie modestă în tot și în toate; să știe pentru ce se căsătorește; să nu fie arogantă sau cu alte vicii: înclinații la trîndăveli, cafea, coniac, țigare, mînijup, bărbați etc.; să țină la demnitatea ei și a familiei; să-mi asigure că o intervenție din afară, de la părinți sau rude, este exclusă din partea ei. în familia noastră; să urască minciuna, ascunzișurile, adulterul, infidelitatea afectivă etc.

(*Pe această replică se compune un tablou sugestiv, pe cît posibil sarcastic. Fiecare interpretă firează un accent semnificativ în consonanță cu emisia replicii și sporește ridicolul imaginii vizuale*).

TÎNĂRUL (*Ironie*): Din cîte am putut eu să te urmăresc, mi se pare că nu ai spus chiar toate cele 18 condiții.

TURISTUL: A! da! Amănuntele se pot afla în „Codul familiei mele“ la care am lucrat trei luni de zile...

TÎNĂRUL (*Insinuant*): ...Și dacă te trezești cu o actriță?

TURISTUL: (*Singur, în fața sugestivului tablou*): ... Dacă nu se simte în stare să respecte condițiile de mai sus, să nu caute să mă tragă pe sfoară că nu-i merge, oricît de vicleană ar fi. (*Pocnește dintr-un bici, ca într-un maneaj*)... Sînt capabil să depistez orice fals după cîteva ceasuri de discuție. (*Pocnături de bici. Tabloul dispăre*).

— Cortină de întuneric, —

— accent sonor —

INTERSECȚIA 3

La unul dintre arlechini — Biroul redactorului șef.

BĂRBATUL (*Citește la un birou o listă cu probleme personale și cu un creion le bifează pe cele rezolvate. Cealaltă mîină se a'la pe receptorul telefonic*): ... Așa! ... Rezolvat! rezolvat!... rezolvat... rezolvat... Vasăzică... (*Formează un număr de telefon*)... Cu tovarășul Scar-

lat... La telefon redactorul șef al ziarului... Am auzit că ai un vin bun... 20 de litri... Mulțumesc... (*Formează un alt număr de telefon*). Ce mâncare avem azi?... Bine!... (*Între timp intră TÎNĂRUL — BĂRBATUL începe să vorbească cu alt ton*)... Este chiar la mine în birou tovarășe prim secretar... Voi discuta... Să trăiți! (*Lasă receptorul. Îl privește pe tânăr de sus pînă jos*). Te lași foarte greu convins să vii atunci cînd te chem.

TÎNĂRUL (*Calm*): Abia acum am aflat...

BĂRBATUL (*Bate semnificativ cu degetul pe aparatul telefonic*): Știi cu cine vorbeam?

TÎNĂRUL (*Indiferent*): Nu!...

BĂRBATUL (*Prețios*): Cu tovarășul prim-secretar.

TÎNĂRUL: Eu știam că însoțește o delegație finlandeză.

BĂRBATUL (*Cu un ton apăsător*): S-a întors...

TÎNĂRUL: Mă rog!...

BĂRBATUL (*Simulînd preocupare — cu ochii în hîrtii, întinde spre TÎNĂR un borcan cu bani înăuntru*)... Du-te te rog și ia-mi un iaurt... Bani sînt în borcan.

TÎNĂRUL (*Așezîndu-se în fotoliu — pauză*): De ce simțiți plăcerea să mă umiliți?

BĂRBATUL (*Fals nedumerit*): E posibil să-mi vorbești așa?

TÎNĂRUL (*Mai mult pentru sine*): Tot ducîndu-mă să trimit șoferul la dumneavoastră, a început să nu mă mai respecte.

BĂRBATUL: Pe șofer o să-l dăm afară. (*Oferindu-i din nou borcanul*)... Chiar nu vrei să-mi cumperi iaurt?!

TÎNĂRUL (*Așezîndu-se mai bine în fotoliu — picior peste picior. Pauză. Se privesc*): Nu! Sînt un redactor indisciplinat.

BĂRBATUL: Treaba dumitale! Dar cred că eu nu merit o asemenea atitudine, din partea unui om căruia i-am vrut, totdeauna, binele.

TÎNĂRUL (*Răsfoiește o revistă. Pauză*): Aștept să discutați...

BĂRBATUL: Ce anume?

TÎNĂRUL (*Continuă să foileteze revista*): Ceea ce i-ați făgăduit tovarășului prim-secretar.

BĂRBATUL (*Decis să-l intimideze*): Înainte de orice, nu uita că te-am ajutat... Ți-am dat casă, te-am avansat... Șef de secție la un ziar nu e la îndemîna oricui...

TÎNĂRUL (*Lasă revista. În situație de a riposta*): Vorbiți așa de parcă această casă, ori promovarea în funcție, este o problemă de mîft personal... Am primit casă așa cum primesc sute de mii de oameni în țara asta... Am fost promovat în funcție pentru că probabil, așa trebuia...

BĂRBATUL: Dar am pus o vorbă bună la șefi...

TÎNĂRUL : Cred că nu mi-ați scris dumneavoastră articolele și nici șefii.

BĂRBATUL : Te rog să nu vorbești așa de șefi... (Pauză, Privindu-l semnificativ).

TÎNĂRUL : Să știți că vă suspectez de mici abuzuri...

BĂRBATUL : Nu înțeleg !

TÎNĂRUL : Faceți din obligațiile dumneavoastră de serviciu permanente interese personale... Delapidați din averea cea mai de preț a omului : tihna interioară și demnitatea...

BĂRBATUL (Simulînd nedumerirea) : Mă surprinde cum vorbești...

TÎNĂRUL (Aproape calm) : De obicei am tăcut...

— Cortină de întuneric —

— accent sonor —

INTERSECȚIA 4

(Pata de lumină se așează pe locul unde se culcase BĂTRÎNUL. Nu a rămas decît balonul negru. O adiere de vînt rostogolește balonul de serpentină, pînă cînd dispare undeva, în necunoscut... Apoi se luminează o bancă din grădina publică — aceeași bancă pe care au stat TÎNĂRUL și FATA. De data aceasta pe bancă se află BĂTRÎNUL, TÎNĂRUL și BĂIATUL... Cei trei stau de cîtva timp alături, dar n-au discutat nimic. Toți privesc cerul... Încep să discute. Din cînd în cînd mai apar și gânduri despre întîmplările din timpul zilei).

BĂTRÎNUL : Ce noapte liniștită !...

TÎNĂRUL : Sint primele seri de vară...

BĂIATUL : A căzut o stea...

BĂTRÎNUL : Ți s-a părut.

BĂIATUL : Credeți ?

TÎNĂRUL (Pauză — către BĂTRÎN) : Nepotul dumneavoastră încă nu îndrăznește să vă contrazică...

BĂTRÎNUL : Care nepot ?

BĂIATUL : Eu nu sint nepotul dumnealui...

BĂTRÎNUL (Către TÎNĂR) : Credeam că vă este fecior...

BĂIATUL : Nenea e prea tînăr să aibă un copil de vîrsta mea...

TÎNĂRUL (Trist) : Poate voi avea...

BĂTRÎNUL (Presupunînd) : Înțeleg de ce stați la această oră în parc ; sînteți nerăbdător...

BĂIATUL : Unchiul Ovidiu a făcut chef cînd a așteptat cele două fete gemene.

BĂTRÎNUL : Într-adevăr, nu vă văd prea bucuros... Parcă vă gîndiți în altă parte.

TÎNĂRUL (*Pauză — către BĂTRÎN*): Dar dumneavoastră ce căutați în parc la o oră atît de tîrzie?

BĂTRÎNUL: Cu ale mele... bătrîn... n-am somn. (*Evitînd explicația*) Poate că ar trebui să știm cîte ceva despre băiat.

BĂIATUL (*Apărîndu-se*): Dar, eu sînt în vacanță!

TÎNĂRUL (*Conspirativ*): Nu cumva ai fugit de acasă?

BĂTRÎNUL: Citesc prin ziare fel de fel... Lumea-i plină de vagabonzi minori.

TÎNĂRUL: Nu locuiești în acest oraș?

BĂIATUL: Nu...

BĂTRÎNUL (*Pauză*): Încotro călătorești?

BĂIATUL (*Pauză*): Îl caut pe tata.

BĂTRÎNUL (*Ușor, dojenindu-l*): Trebuia să te ții de mîna lui.

BĂIATUL (*Aproape zîmbind*): Dumneavoastră credeți că m-am rătăcit de el?

TÎNĂRUL: Păi, după cum vorbești...

BĂIATUL: Eu îl caut pe tata de multă vreme. Aveam doi ani cînd m-a lăsat în grija mamei și a plecat... Acum am paisprezece ani... De doi ani, cu banii pe care-i agonisesc, călătoresc în fiecare vacanță de vară, prin țară și-l caut pe tata... (*Pauză — gîndind mai mult pentru sine*): Atunci cînd ne-a dat la școală o compunere despre tata, eu n-am știut ce să scriu... Am luat cea mai mică notă de cînd sînt elev...

TÎNĂRUL (*Pauză*): Acum ai venit să-l cauți și în acest oraș?

BĂIATUL: Aici, cred c-am să-l găsesc. Aștept să se facă ziuă.

TÎNĂRUL (*Către Bătrîn*): Ce părere aveți?

BĂTRÎNUL: ? ! ? ! ? !

TÎNĂRUL: De ce nu spuneți nimic?

— Cortină de întuneric —

— accent sonor —

INTERSECȚIA 5

Undeva pe spirală .O secțiune, într-o cameră

SOȚIA (*Continuă o convorbire telefonică*): Da tu, ne-am hotărît... Vremea trece... Medicul ne-a spus că nu se mai poate întîmpla nimic... Vom lua un copil de la un orfelinat... E necesar!... În fiecare casă trebuie să intre un copil. Obiectele, oricît de valoroase ar fi ele, rămin neînsuflețite... Așa că, la întoarcerea din concediu vom avea un copil... Bine! Bine! ...La revedere dragă Delia!... (*Soneria*) Cine e?

O VOCE (De afară): Poșta... o scrisoare.

SOȚIA (Deschide ușa — întinde mîna — primește scrisoarea):
Mulțumesc! (Închide ușa. Privește nedumerită adresa expeditorului. Așează plicul pe masă. Pornește spre camera alăturată. Ezită. În momentul în care se apropie de ușă, revine la masă și cu un gest precipitat deschide scrisoarea. Citește... Gest de uluire. După un timp merge la barul din sufragerie. Începe să bea și să fumeze cu voluptate... După un timp se aude o cheie care deschide ușa apartamentului. Intră BĂRBATUL).

BĂRBATUL (Rămîne lingă ușă, stupefiat): Ce e cu tine?

SOȚIA (Golește încă un pahar dintr-o înghițitură. Trage adînc din țigară): ...Vreau să mă-mbăt!

BĂRBATUL: Este pentru prima dată cînd te văd în această stare... Ce s-a-ntîmplat?

SOȚIA: Abia azi am înțeles totul...

BĂRBATUL: Ce anume?

SOȚIA: Atunci cînd trebuia nu ai vrut s-avem un copil pentru că tu de fapt, aveai... (Umple din nou paharul pe care-l golește dintr-o-înghițitură).

BĂRBATUL (Contrariat): Eu... copil?

SOȚIA (Strigă): Un copil pe care l-ai abandonat... (Vrea să bea. Ridică paharul)

BĂRBATUL (Cu un gest scurt, smulge paharul din mîna soției și-l aruncă)... Ești nebună?!

SOȚIA: (Pauză — cu un ton ceva mai scăzut): ...Copilul tău te cheamă miine pe peronul gării.

BĂRBATUL: (Mîngiînd-o): Trebuie să înțelegi că nu am nici un copil. (Citește plicul. Contrariat). Într-adevăr, scrisoarea este pe numele meu...

SOȚIA: (Pauză): Te rog, pleacă de acasă, vreau să rămîn măcar o jumătate de oră singură... Te rog!

BĂRBATUL: În starea în care te afli nu te pot părăsi.

SOȚIA: Știi că sînt un om dificil.

BĂRBATUL: (Un gînd spus cu voce tare): Nu te-am văzut niciodată plîngînd...

SOȚIA: (Implorîndu-l): Tocmai, de aceea, te rog să pleci... (Pauză). Înțelege-mă!... (Abia-și poate stăpîni plînsul).

BĂRBATUL: (Apropiîndu-se de ușă): Tu, cunoști viața mea...

SOȚIA: (Sărutîndu-l, cu o mîină deschide ușa): Te rog!... (După ce iese BĂRBATUL, femeia izbucnește într-un plîns strident... Accent sonor adecvat... Cortină de întineric... După un timp deschide ușa și pătrunde în cameră MARINARUL. SOȚIA se freacă la ochi și nu-i vine să creadă că-i adevărat.).

MARINARUL : (*Pauză — consideră necesară o explicație*) :
 Am găsit ușa deschisă și am intrat.
 SOȚIA : Dacă era acasă și bărbatul meu ?
 MARINARUL : Îmi era indiferent.
 SOȚIA (*Pauză*) : De unde vii ?
 MARINARUL : (*Pauză*) : De pe mare... (*Privind-o insistent*).
 Te rog să-ți schimbi rochia, nu mai pot suporta culoarea
 albastră.
 SOȚIA : (*Pune pe deasupra un capot care era la-ndemână*).
 De ce ai venit ?
 MARINARUL : (*Hotărît*) : Să rămân cu tine mereu.
 SOȚIA (*Rîde*) : Nici măcar nu miroși a băutură...
 MARINARUL (*Sobru*) : De ce rizi ?
 SOȚIA (*Oftează*) : Ai uitat că sînt o femeie căsătorită.
 MARINARUL : Bine dar, noi doi...
 SOȚIA : ...Noi doi ne-am plăcut fulgerător, cîndva.
 MARINARUL : Cum, nu a fost altceva decît o aventură ?
 SOȚIA : Îmi plăcea să știu că ești departe. Că după o vre-
 me vei reveni...
 MARINARUL (*Ușor dezamăgit*) : Vasăzică, nu e vorba de o
 dragoste.
 SOȚIA : ...Călătorind pe apele lumii, am înțeles că ai nevoie
 de cineva... De mine, sau de o altă femeie, care să ră-
 mină pe uscat și să gîndească la tine...
 MARINARUL (*Stupefiat*) : Numai atât ? !...
 SOȚIA (*Mai mult pentru sine*) : Dacă nu erai marinar, cu noi
 doi nu se-ntîmpla nimic... Sînt și eu o femeie care am
 avut curiozitatea celui de-al doilea bărbat... Am înțeles
 că este necesară discreția... Marinarii călătoresc...
 MARINARUL : Bine, dar eu...
 SOȚIA (*O mîngîiere. Un sărut*) : Tu ar trebui să mă-nțelegi.
 ...Nu se poate schimba nimic...
 MARINARUL (*Dezamăgit*) : ...Am privit zile și nopți cerul
 și oceanul și-am gîndit la tine.
 SOȚIA : Ne-am întîlnit odată pe an...
 MARINARUL : Acum este a șaptea oară...
 SOȚIA : A doua oară într-un an.
 MARINARUL (*Pauză*) : Azi am înțeles de ce atunci n-ai vrut
 să renunț la marină.
 SOȚIA : Pentru ca să te știu departe.
 MARINARUL : Dar eu nu mai pot ! ...Mi-e dor de pămînt,
 de flori, de lapte proaspăt, de lătratul cîinilor, de cînte-
 cul de cocoș. M-am săturat să văd numai pescăruși și
 delfini... (*Pauză*) Unde este bărbatul tău ?
 SOȚIA : Trebuie să se-ntoarcă...
 MARINARUL (*Pauză*) : Am să-l aștept...
 SOȚIA : Nu !... Nu !...

MARINARUL : Trebuie !...

SOȚIA : Nu este momentul...

MARINARUL (*Privind-o îndelung*) : Te las pînă mîine să alegi calea... Adică să fim împreună. (*O sărută. Iese.*)

SOȚIA (*Rămîne pe gînduri — sună telefonul — nu răspunde — telefonul insistă — se decide*) : Greșeală !... Nu-i nimic ! (*Sună telefonul*) Da !... Nu este acasă... Vă rog reveniți peste o jumătate de oră... (*Rămîne pe gînduri. Fumează. După un timp revine BĂRBATUL.*)

BĂRBATUL (*Intră cu prudență să nu deranjeze. Așteaptă o vorbă... Tăcerea continuă*) : Cum te simți ?

SOȚIA (*Soneria. Femeia tresare. Soneria insistă*). Răspunde tu... eu mă duc în dormitor... M-am îmbătat !... (*Iese în camera alăturată.*)

BĂRBATUL (*Neliniștit*) : Să chem un medic ?

SOȚIA (*Din camera alăturată*) : Altădată !... (*BĂRBATUL merge și deschide ușa.*)

BĂTRÎNUL (*Intră — cu un pachet*) : Bine te-am găsit fiule !...

BĂRBATUL (*Cu oarecare răceală*) : Așează-te !

BĂTRÎNUL (*Poate din curiozitate, sau din lipsă de subiect*) : Unde ți-e nevasta ?

BĂRBATUL (*Îi displace conversația*) : Alături, se odihnește.

BĂTRÎNUL : Am un cadou pentru ea.

BĂRBATUL (*Formalizîndu-se*) : Poate vrei să mănînci ceva.

BĂTRÎNUL : Mai tîrziu, cînd se trezește ea... Somnul de după amiază e necesar...

BĂRBATUL : Pot să mă descurc și eu...

BĂTRÎNUL (*După unele ezitări*) : Spune-mi fiule, mă primești să rămîn la tine ?

BĂRBATUL : În ultimul timp văd că mă vizitezi destul de frecvent. Acum, de cînd ai venit, am schimbat cîteva vorbe și de două ori mi-ai spus „fiule“... De ce nu vrei să înțelegi că nu mă consider fiul dumitale ? !

BĂTRÎNUL : Și totuși...

BĂRBATUL : Și totuși dumneata m-ai abandonat cînd eram în leagăn. Ți-ai văzut de viața personală și cînd ai îmbătrînit te-ai sensibilizat și ți-ai adus aminte că ai un copil.

BĂTRÎNUL : Dar eu nu-ți cer să mă întreții tu... Am nevoie să stau lingă tine...

BĂRBATUL : Nu-nțelegi că pentru mine nu însemni nimic ? ! Numai numele noastre sînt identice... Oamenii pot avea aceleași nume și dintr-o simplă întîmplare...

BĂTRÎNUL (*Hotărît în glas*) : Bine, dar tu ești fiul meu !

BĂRBATUL : Este o chestiune care te privește.

BĂTRÎNUL (*Mai mult pentru sine*) : Sînt un om bătrîn, fără nici un rost... Am rămas pe drumuri... (*Pauză. Schimbă tonul*). Noi doi putem discuta și ca bărbați, nu-i așa !...

Mama ta era exagerat de nervoasă și rece... După ce te-a născut pe tine, eu nu mai însemnam nimic... Când am părăsit-o...

BĂRBATUL : ...Când ne-ai părăsit...

BĂTRÎNUL (*Continuându-și ideia*) : I-am fost indiferent.

BĂRBATUL (*Ostează adânc*) : Știi dumneata ce-nseamnă să fii băiat și să n-ai tată ? !

BĂTRÎNUL : ? ! ? !

BĂRBATUL (*Pauză—hotărît*) : Noi, nu putem rămâne împreună.

BĂTRÎNUL (*O posibilitate. O speranță*) : Cred că soția ta este o femeie înțeleghătoare.

BĂRBATUL (*Aproape că nici n-a auzit... Preocupat de alt gând*) : Mama mea n-a fost o femeie rece și nervoasă...

BĂTRÎNUL : Era o femeie mindră...

BĂRBATUL : A devenit nervoasă din cauza dumatăle... Atunci când ea a socotit de cuviință mi-a povestit totul... Ai fost un bărbat laș...

BĂTRÎNUL (*Pauză*) : Vasăzică, voi pribegi în continuare.

BĂRBATUL : Este propria dumatăle eroare...

BĂTRÎNUL : Mă judeci prea aspru...

BĂRBATUL : O fac în numele mamei și cred că nu greșesc.

BĂTRÎNUL : Bine, dar pe lume mai există și iertarea...

BĂRBATUL : Dumneata ai greșit, mai întâi, față de mama. Ea trebuia să te ierte...

BĂTRÎNUL : Dar ea e moartă... Am să-i fac pomeni și slujbe... Poate va fi bine...

BĂRBATUL : Ș-apoi în biografia mea scrie că sînt orfan, nu fiu de judecător care a slujit vechia justiție...

— Cortină de întineric —

accent sonor

INTERSECȚIA 6

Pe bancă, în grădină. Discuția continuă.

TÎNĂRUL : Și dumneavoastră aveți o viață complicată... Încotro o veți apuca ?

BĂTRÎNUL : Nu știu ! (*Pauză*). Băiețul a adormit. Bietul de el !... Întîlnindu-mă cu acest copil, încep să-i dau dreptate fiului meu...

TÎNĂRUL : Sintem în permanentă complicitate unul față de celălalt.

BĂTRÎNUL : Pentru că omul, deobicei, gîndește la el și la ziua de azi... Mai puțin îl interesează celălalt și ziua de mîine...

TÎNĂRUL : Complicitatea seamănă cu noaptea.

BĂTRÎNUL : Dar nopțile sînt diferite...

TÎNĂRUL : Complicitatea de asemeni. Sîntem trei oameni într-o noapte, într-un parc, toți trei într-o complicitate... Dorită sau nedorită... Dacă nu sîntem încă, în cele din urmă vom fi...

— Cortină de întuneric —

accent sonor

INTERSECȚIA 7

Pe spirală — La redactorul șef, în birou

BĂRBATUL : Nu trebuia să te porți așa... Într-adevăr, nu se pricepe omul, dar are sarcină, răspunde de această problemă.

TÎNĂRUL : Dacă nu se pricepe, de ce răspunde ? !

BĂRBATUL : Este atît de greu de înțeles domnule ?... Pentru că are sarcină.

TÎNĂRUL : Nu înțeleg !

BĂRBATUL : Uneori ești exasperant...

TÎNĂRUL : Uneori...

BĂRBATUL (*Insinuant*) : N-aș vrea să cred altceva... Tova-rășul despre care vorbim este de vîrsta mea ; face parte din generația care și-a petrecut tinerețea pe jumătate.

TÎNĂRUL : ...Din cauza războiului.

BĂRBATUL : Din această cauză și din alte motive, și-a în-terrupt tinerețea, a amînat de pe o zi pe alta să trăia-scă, să petreacă...

TÎNĂRUL : Să fie îndrăgostit...

BĂRBATUL (*Cu patos*) : Am înălțat prin muncă volun-tară orașe, căi ferate, fabrici, stadioane și braserii... Domnule, sîntem generația care am construit braseriile orașelor și tirgurilor de odinioară...

TÎNĂRUL (*Compătîmîtor*) : Și unii dintre noi, nu știm să dăm drumul la un tonomat.

BĂRBATUL (*Dîrz*) : Sîntem generația care învață, construind o lume nouă după legi încă nescrise.

TÎNĂRUL (*Glas puternic*) : Generația care se purifică prin combativitate.

BĂRBATUL (*Cu aer de șef*) : Te sfătuiesc să-ți temperezi tonul.

TÎNĂRUL : În schimb, îmi cereți să fiu categoric în ceea ce scriu.

BĂRBATUL : Scrisul, pentru dumneata, este o meserie.

TÎNĂRUL : Ce vreți să spuneți ?

BĂRBATUL : Că trebuie să ne dedublăm.

TÎNĂRUL : Cum adică ?

BĂRBATUL : Cred că înțelegi foarte bine...

TÎNĂRUL : Vasăzică, atunci când scriu, trebuie să profuez anumite principii, pe care în viața de toate zilele să le țin ascunse... În articole să combat favoritismul și pilele, iar eu să folosesc sistemul relațiilor.

BĂRBATUL : Nu uita, că trăiești între oameni.

TÎNĂRUL : Ii caut pe cei care-mi convin...

BĂRBATUL : Indicațiile redactorului șef trebuiesc respectate.

TÎNĂRUL : Dar sint constatările mele. (*Pauză.*)... Responsabilii celor trei restaurante, pe care i-am criticat, fură.

BĂRBATUL : Te-ai lăsat influențat de alții.

TÎNĂRUL : Am probe juridice.

BĂRBATUL (*Strigă*) : Nu admit sub nici o formă indisciplina dumitale !

TÎNĂRUL : Se știe că redactorul nostru șef se duce și petrece în separeurile restaurantelor respective, fără să plătească... De câteva ori ați fost și cu inspectorul care mă anchetează.

BĂRBATUL : De ce mă calomniazi ?

TÎNĂRUL : Există dovezi concludente.

BĂRBATUL (*Să-l pună, totuși, la punct*) : Se vorbește că ai o viață dezorganizată.

TÎNĂRUL (*Apărîndu se*) : Minciună !... Nu-i adevărat !...

Vreți să mă intimidați... Nu admit !!

BĂRBATUL (*Surprins de explozia TÎNĂRULUI*) : ...Calmează-te !

TÎNĂRUL : Nu sințeți mult mai bătrîn decît mine să-mi dați sfaturi...

BĂRBATUL : Dar sint șeful tău...

TÎNĂRUL : Nu m-ați convins niciodată...

BĂRBATUL (*N-are altă replică la îndemînă, din cauza energiei*) : Ești un șmecher !

TÎNĂRUL (*Calm*) : Sințeți un impostor !...

— Cortină de întuneric —
accent sonor

INTERSECȚIA 8

La unul dintre arlechini

INSPECTORUL : (*Pe birou, o sticlă cu lapte pusă demonstrativ din care toarnă într-un pahar. Soarbe câteva înghițituri*)
...Cred că ești de acord cu tot ce-am spus...

TÎNĂRUL : Nici măcar în parte nu sint de acord.

INSPECTORUL : (*Ridicînd tonul. Cu un gest scurt, pune paharul pe birou*) : Dumneata crezi că eu am timp de pierdut cu astfel de probleme ?

TÎNĂRUL : Dacă nu este o problemă importantă, de ce m-ai mai chemat ? !

INSPECTORUL : Să discutăm...

TÎNĂRUL : Adică să ne formalizăm... Dumneata să ticluiești o declarație, așa cum îți convine și eu s-o semnez.

INSPECTORUL : Discutăm întocmai cum sint faptele...

TÎNĂRUL (*Aproape silabisind propoziția*) : Nu acesta este adevărul...

INSPECTORUL : Dumneata n-ai nici un interes să recunoști...

TÎNĂRUL : Procedați cum doriți cu mine... În asemenea cazuri există o soluție comodă, care se practică uneori ; înapoi de unde ai venit... Dar se scapă din vedere că omul călătorește pe o spirală, în sens unic, și că întoarcerea pe o spirală este o călătorie inversă dificilă... V-aș recomanda să nu precipitați lucrurile, atunci cînd într-un fel, hotărîți destinul omului...

INSPECTORUL : Vă rog să nu-mi dați sfaturi... (*Cu mîna pe sticla de lapte, toarnă în pahar*) : ...Am studii superioare.

TÎNĂRUL : Dar vă cam lipsește contactul cu viața... Cercurile de la baza spiralei nu le-ați parcurs. Știu eu, prin ce mijloace ați fost catapultat chiar în zona de unde începe ascensiunea ? !

INSPECTORUL : Ce vreți să insinuați ?

TÎNĂRUL : Nu fac altceva decît să vă propun și un alt punct de vedere.

INSPECTORUL (*Șiret*) : Ce să mai lungim vorba : știi și dumneata că în chestiuni de morală nimeni nu este iertat... Au fost și alții mai mari decît noi... și-au picat.

TÎNĂRUL : Aspectele acestei probleme continuă să fie nediferențiate, neintegrate într-un context de factori... Se dă dreptate, încă de la început, celui care vine primul, iar partea acuzată nu este, nici măcar ascultată. Superficialitate condamnabilă !...

INSPECTORUL (*Destăinuindu-se*) : Dumneata crezi că eu am în carnetul de sarcini numai cazul dumitale ? ! ...Am zeci de cazuri, cu implicații diferite... Numai inspector să nu fii !

TÎNĂRUL : Cînd nu poți face față unor atribuții, cauți de lucru într-un alt domeniu...

INSPECTORUL : Cu alte cuvinte, mă considerați incapabil...

TÎNĂRUL : Ca om al acestei societăți, am dreptul să vă judec modul de a lucra cu oamenii...

INSPECTORUL : În ce calitate ?

TÎNĂRUL : În calitatea mea de cetățean și de ziarist, dacă vreți.

INSPECTORUL : Bine, dar declarațiile sînt semnate chiar de soția dumitale...

TÎNĂRUL : (*Pauză-gîndește*) ...Scuzați-mă ! Credeam că reclamațiile aparțin altei persoane.

— Cortină de întuneric —

accent sonor

INTERSECȚIA 9

Pe bancă, în grădina publică

TÎNĂRUL : Eu mă duc să dau un telefon la spital, poate aflu vești despre soție. (*Iese*).

BĂTRÎNUL (*Care se afla la unul din capătul băncii, se apropie de copil, așezîndu-i capul pe braț și mîngîindu-i părul*) : Noapte bună, băiatule !

BĂIATUL : Nu pot să dorm...

BĂTRÎNUL : Încearcă !...

BĂIATUL : Am stat cu ochii închiși, dar am auzit totul...

BĂTRÎNUL (*Ușor muștrîndu-l*) : Vasăzică, te-ai prefăcut că dormi...

BĂIATUL : Eu am vrut să mă culc, dar n-am reușit să adorm...

BĂTRÎNUL (*Oftează*) : Deci, ai auzit totul...

BĂIATUL : Da ! ...Mi s-a făcut tare milă de dumneavoastră...

BĂTRÎNUL (*Pauză*) : Vrei să fii copilul meu ?

BĂIATUL (*Cu un rîs cristalin*) : Mă faceți să rîd !... Cum o să fiu copilul dumneavoastră ?

BĂTRÎNUL : De ce nu ? !

BĂIATUL : Sînteți mult prea bătrîn... Înteleg să vă fiu nepot...

BĂTRÎNUL : Vorbesc serios ! ...Întîmplarea face ca noi doi să căutăm o rezolvare... Eu caut feciorul, iar tu, tatăl...

BĂIATUL : Dar eu caut pe tatăl meu... Cred că este un om mai tînăr decît dumneavoastră... Eu am să-l iert... N-o să mă port ca fiul dumneavoastră.

BĂTRÎNUL : Cînd o să te faci mai mare o să judeci altfel și poate o să-i dai fiului meu dreptate... Poate că și fiul meu, dacă mă întîlnea la vîrsta pe care o ai tu acum, mă ierta... La vîrsta ta, băieții au nevoie de tată, încep să devină bărbați. (*Pauză*) — Ești convins că tatăl tău e aici în oraș ?

BĂIATUL : Cred că da.

BĂTRÎNUL : Cum vei proceda să-l găsești ?

BĂIATUL : Am purtat corespondență cu elevi din acest oraș, din alte localități și i-am rugat să se intereseze. Mi-au comunicat o adresă, după nume este tatăl meu... L-am rugat printr-o scrisoare, ca dimineată la ora 11 să vină în gară...

BĂTRÎNUL : Și cum o să vă recunoașteți ?

BĂIATUL : M-am înțeles în scrisoare că voi striga cît am să pot de tare : „Cine este aici în gară tatăl copilului Radu ?“ ...Și cînd mă va auzi, va veni la mine...

BĂTRÎNUL : Crezi ?

BĂIATUL : Dacă va fi cu adevărat tatăl meu, va veni. (*Pauză*).
Am să-i sar de gît.

BĂTRÎNUL : Și ce-o să-i spui ?

BĂIATUL (*Pauză*) : Nu știu !... Atunci, pe loc, o să-mi vină niște vorbe... (*Pauză*) Mi s-a făcut somn.

BĂTRÎNUL : De ce nu te-ai dus la adresa pe care o ai ? Dormei acolo, într-un pat, nu chinuindu-te pe o bancă, în parc.

BĂIATUL : Dacă este însurat ? Să nu-i fac necazuri...

BĂTRÎNUL : Și dacă scrisoarea ta a primit-o soția ?

BĂIATUL : Am scris pe plic personal. Cînd scrii pe plic așa, scrisoarea n-o desface decît destinatarul...

BĂTRÎNUL : Cînd o să ai nevastă, o să vezi că poate fi și altfel.

BĂIATUL (*Simțind nevoia să se explice*) : Nu l-aș fi căutat cu atîta insistență pe tata, dacă nu rămineam singur... Mama mea a murit de durerea tristeții... N-am văzut-o niciodată veselă... Ea mi-a spus că și tatăl meu ar fi murit, pentru că a băut spirt medicinal... Dar eu, nu cred !... Eu continui să-l caut...

— Cortină de întineric —

accent sonor

INTERSECȚIA 10

Undeva pe spirală

TÎNĂRUL : Nu te-ai schimbat deloc.

CĂLĂTORUL : Crezi ?

TÎNĂRUL : Pe cuvînt de onoare !...

CĂLĂTORUL : Nu te-am văzut de-un car de vreme, deși, sincer să fiu, m-am interesat, în permanență, de viața ta...

TÎNĂRUL : Și cunoști absolut totul ?

CĂLĂTORUL : Esențialul ! ...Că ești un ziarist serios, cinstit.

TÎNĂRUL (*Contrariat*): Dar, de unde știi ?

CĂLĂTORUL : Foarte simplu, m-am abonat la ziarul vostru...

TÎNĂRUL : Ești nemaipomenit !...

CĂLĂTORUL : Sint la fel cum mă știi. Dar ceva mai bătrîn.

TÎNĂRUL : Ai venit în vreo delegație ?

CĂLĂTORUL (*Rîde cu voluptate*) : Cum, în delegație ? Uită-te mai bine la mine... Sint mai bătrîn cu zece ani decît atunci. Sint pensionar prietene.

TÎNĂRUL (*Privindu-l cu admirație*) : Dumneata pensionar ? !... Parcă nu-mi vine să cred !... Dumneata, ești o inimă cît un om...

CĂLĂTORUL : Să știi că eu am venit la tine să vorbim despre alții, nu despre mine... În ce mă privește nu-ți pot spune decît atît : o lună pe an călătoresc. Cutreer prin locurile pe unde am muncit ca activist. Caut să întilnesc oamenii alături de care am învins greutățile.. Azi, am ajuns la tine. Mîine plec într-un sat unde am ajutat la înfrățirea ogoarelor. (*Pauză*). Tu ce mai faci ?

TÎNĂRUL (*Pauză*) : Trec printr-un necaz.

CĂLĂTORUL : Probabil tot din cauza soției

TÎNĂRUL : Tot !...

CĂLĂTORUL : Unde este acurîn ?...

TÎNĂRUL : La spital... boala s-a înrăutățit... Eu, de cînd sint aici, n-am dat nici un fel de explicație... Nu vreau să se știe că soția mea fabulează, că are o imaginație bolnavă... Ea povestește despre mine tot ce-i trece prin minte... Cei în măsură s-o asculte se grăbesc să-i transcrie poveștile și o pun să semneze.

CĂLĂTORUL : Spune totul cu o convingere și o exactitate care te determină s-o ascuți cu interes și să-i dai dreptate. ...Eu însă n-am avut ideia s-o pun să semneze o declarație scrisă de mine...

TÎNĂRUL : Mai rar om de omenie ca dumneata...

CĂLĂTORUL : Să lăsăm !

TÎNĂRUL : Cred că, de fiecare dată, această călătorie o faci cu multă bucurie.

CĂLĂTORUL : Cu bucurie, dar uneori și cu tristețe.

TÎNĂRUL : De ce cu tristețe ?

CĂLĂTORUL : Dacă nu-ți place termenul, am să-l înlocuiesc cu nostalgie... Cu nostalgia timpului care nu revine nicio dată.

TÎNĂRUL (*Toarnă în pahare*) : Să bem pentru călătoria bărbatului trist... (*Rid împreună*).

CĂLĂTORUL : În orice caz, trist, în adevăratul înțeles al cuvîntului nu sint... Nu sint pentru că n-am de ce... Nu-mi lipsește nimic... Uneori, însă, sint mîhnit, îndurerat în mine...

TÎNĂRUL : De ce ?

CĂLĂTORUL : Din cauza unor oameni care vor, mai mult, să primească, decît să dea... Nu se mai satură. A pus stăpînire pe ei îmbuibarea.

TÎNĂRUL : S-au creat condiții.

CĂLĂTORUL : Nu pentru căpătuiala unuia și a altuia.

TÎNĂRUL : Unii așa cred...

CĂLĂTORUL : Pentru că sînt lăsați să creadă așa... Presa ar trebui să fie mai combativă.

TÎNĂRUL : Ar trebui... Dar și opinia publică are un cuvînt de spus.

CĂLĂTORUL : Eu sînt opinia publică. Spun fără cruțare. Eu spun, totdeauna, numai ceea ce sînt convins că este adevărat... I-am întrebat și pe alții, care au ce să critice și știi ce mi-au spus ?

TÎNĂRUL : Sînt curios !

CĂLĂTORUL :... Mi-au spus că așteaptă să iasă la pensie... De pensie nu se atinge nimeni, dar de salariu se poate atinge orice șef, mai mare, sau mai mic.

TÎNĂRUL (*Infuriindu-se*) : Și au dreptate ?

CĂLĂTORUL : N-au dreptate, dar așa gîndesc... De aceea sînt mîhnit. Înțelegeți ? (*Ciocnesc paharele. Beau amîndoi*).

TÎNĂRUL : Cum te-mpaci cu timpul pe care-l ai ?

CĂLĂTORUL : Imi fac de lucru... Fac fel de fel de reparații pentru întreținerea gospodăriei. Îmi ajut nevasta... Avem și o nepoțică. Rodica. E foarte deșteaptă.

TÎNĂRUL : Toți copii sînt deștepți...

CĂLĂTORUL : Cînd sînt mici...

TÎNĂRUL : Dacă mergi cu trenul și întrebi părinții care călătoresc, cum învață odraslele lor, toți, dar absolut toți părinții, îți vor spune că sînt premianți...

CĂLĂTORUL : Așa sînt părinții... ! Fiecare vrea să aibă copilul cel mai bun, dintre cei mai buni.

TÎNĂRUL : Din păcate, unii părinți vor, dar nu se preocupă.

CĂLĂTORUL : ...Așa curge, pietrele rămîn... Hai noroc !

Cortină de întuneric

Accent sonor

INTERSECȚIA 11

Banca din grădina publică... BĂIATUL doarme.

FATA (*Se apropie de bancă-cercetează*) : Bună seara domnule !

BĂTRÎNUL : Bună seara duduie !...

FATA : Vă rog să mă scuzați !... Cred că nu am greșit... Cred că trebuia să mă întîlnesc aici cu un bărbat...

BĂTRÎNUL : Un bărbat tînăr... Eu, din păcate, sînt ceva mai bătrîn.

FATA : Cred că l-aș iubi mai mult... Dar nu pot să-l văd decât noaptea... Așa iese el...

BĂTRÎNUL : Mă rog !...

FATA : Deși trăim într-un oraș, pînă la urmă se află totul... Aceasta este banca noastră... Aici ne-am cunoscut... Dar vă rog să nu vă-nchipuiți altceva... Totul între noi decurge civilizat. Deocamdată nici nu ne-am sărutat... Dacă mă va lua de soție, atunci situația se schimbă. Am să-i cedez, bineînțeles....

BĂTRÎNUL : Și el vă iubește ?

FATA : Știți, presupun că el n-a cunoscut niciodată o fată... Cred, că este curios, deși are peste treizeci de ani. ...Eu am rămas fată mare cu toate că... *(Pauză)* Este ceva ciudat ce se petrece cu noi, nu ? !... Amîndoi credem în întimplare și ne place frișca...

BĂTRÎNUL : Cu ce vă ocupați ?

FATA : Coafeză... Mă curtează mulți bărbați serioși..., chiar și un poet cu renume în orașul nostru. Eu îl prefer pe el, deși este căsătorit... Bună seara domnule ! *(Plecă)*.

BĂTRÎNUL *(Ingîndurat)* : Bună seara !... *(Dezbracă pardesiul și-l învește pe copil)*.

Cortina de întineric

Accent sonor

INTERSECȚIA 12

Pe spirală. Acasă la redactorul șef.

SOȚIA : Dimineată vom pleca la gară...

BĂRBATUL *(Scurt)* : Nu plecăm la nici o gară.

SOȚIA : De ce ?

BĂRBATUL : Pentru că știi bine că este o confuzie...

SOȚIA : Dar poate fi și adevărat.

BĂRBATUL : Crezi ?

SOȚIA : Se poate presupune orice... Este un copil care-și caută tatăl. Poate reușim să-i dăm măcar un sprijin moral.

BĂRBATUL *(Categoric)* : Nu mă interesează !

SOȚIA : Ar trebui să ai măcar atîta curiozitate. Conduci un ziar.

BĂRBATUL : Ți-am spus de atîtea ori să nu te amesteci în treburile mele...

SOȚIA : Ca cititor, pot să te judec : faci un ziar prost.

BĂRBATUL : Ești o profesoară mediocră.

SOȚIA : Înainte de căsătorie eram o profesoară excelentă. Ai publicat și citeva articole în acest sens.

BĂRBATUL : Ai în tine duhul moralei... Nu de puține ori mă confuzi cu elevii tăi...

SOȚIA : Ești un orgolios !...
 BĂRBATUL (*Enervându-se*) : Ești o timpită !
 SOȚIA (*Calmă*) : În ultima vreme credeam că ești în criză de adjective, dar văd că m-am înșelat...
 BĂRBATUL : De când te știi, simulezi subtilitatea.
 SOȚIA (*Rîde*) : Mulțumesc pentru compliment !...
 BĂRBATUL : Am fost ironic !...
 SOȚIA (*Rîde și mai puternic*) : Abia acum am înțeles.
 BĂRBATUL (*Enervat*) : Rizi ca proasta-n tîrg !...
 SOȚIA : Mori de ciudă că nu m-ai văzut niciodată plîngînd...
 BĂRBATUL : Pînă azi am conviețuit acceptîndu-te tacit, dar nu mai vreau !
 SOȚIA (*Calmă*) : Să divorțăm !
 BĂRBATUL : Ce vorbă !...
 SOȚIA : Atunci ?
 BĂRBATUL : Vreau să te văd plîngînd măcar o dată...
 SOȚIA (*Rîde*) : Și după aceea, ce se întîmplă ?
 BĂRBATUL (*Pauză*) : Conviețuim în continuare.
 SOȚIA : Poate altfel...
 BĂRBATUL : Sau ca pînă acum.
 SOȚIA : Totdeauna ai crezut că totul se poate face cum vrei tu.
 BĂRBATUL : Lumea știe că fac risipă de generozitate...
 SOȚIA : Ca să-ți rezolvi interesele tale.
 BĂRBATUL : Văd că știi să plîngi foarte bine...
 SOȚIA : Adică să te deplîng...
 BĂRBATUL : Crezi că am nevoie de compătimire ?
 SOȚIA : Sîntem o generație de tranzit... Lumea se purifică, se purifică...
 BĂRBATUL : Soția își judecă bărbatul...
 SOȚIA : ...Fiul, tatăl și așa mai departe.
 BĂRBATUL (*Pauză*) : Vasăzică, sînt un ticălos. Faptele mele bune de ieri astăzi sînt altfel interpretate...
 SOȚIA : Tu nu ai în biografia ta fapte... Ai dat dispoziții pe un anumit ton... Ai o certitudine în glas... Lucrînd cu oamenii timorați, diletanți în meserie te-au crezut ca pe un dumnezeu. De fapt ești o realitate a conjuncturii... Personalitatea, nu înseamnă birou elegant, haine cu pînza tare dublată și ton de plutonier major reangajat.
 BĂRBATUL (*Pauză — ton de uluire*) : Niciodată n-ai vorbit așa despre mine...
 SOȚIA : N-am avut prilejul. (*Vrea să iasă*)
 BĂRBATUL : Incotro ?

Cortină de întuneric

Accent sonor

INTERSECȚIA 13

Pe banca din grădina publică

BĂTRÎNUL (*Cercetează dacă pardesiul acoperă bine BĂIATUL. Revine TÎNĂRUL*). . . Ai aflat vreo veste la telefon ?

TÎNĂRUL : Nu !...

BĂTRÎNUL : (*Pauză. Ezitări. În cele din urmă se decide să vorbească*) : Nu de mult a plecat de aici o femeie... O fată mare bătrână cam tulburată la minte... A tot vorbit ne-ntrebată vrute și nevrute... Căuta un bărbat tânăr, căsătorit...

BĂIATUL (*Geme-scoate un strigăt disperat*) : Nu ! Nu ! ...Nu-i adevărat ! (*Se freacă la ochi și se liniștește*)... Ce bine că sînt tot aici în parc...

BĂTRÎNUL : De ce ai strigat atît de tare ?

BĂIATUL : Am visat. Am visat că.

Cortină de întuneric

accent sonor

INTERSECȚIA 14

O anticipare posibilă. La arlechinul drept. Pe sonor atmosferă feroviară.

SOȚIA (*Privindu-și ceasul*) : ...Din minut în minut, trebuie să auzim strigătul...

BĂRBATUL : Dacă ți-am spus că nu-i adevărat, de ce ai ținut să venim aici la gară ?

SOȚIA : Cînd un copil își caută tatăl, trebuie să-i dai o mîină de ajutor...

BĂRBATUL : Poate cineva a vrut să glumească.

SOȚIA : Nu cunosc asemenea oameni...

BĂRBATUL : Și cum îl putem ajuta ?

SOȚIA : Nu știu ?... N-am fost niciodată pusă într-o asemenea situație ?

VOCEA BĂIATULUI (*Stripă puternic. Nu prea aproape*) :
Cine este aici în gară tatăl copilului Radu ?

— p a u z ă —

SOȚIA : Răspunde !...

BĂRBATUL (*Nu prea tare*) : Eu sînt tatăl copilului Radu...

SOȚIA : Mai tare !...

BĂRBATUL (*Ceva mai intens*) : Eu sînt tatăl copilului Radu.

VOCEA BĂIATULUI (*Apropiindu-se*) : Cine este aici, în gară, tatăl copilului Radu ?

SOȚIA : Strigă și tu cît poți de tare.

BĂRBATUL (*Puternic*) : Eu sînt tatăl copilului Radu.

SOȚIA : Te las singur. (*Se depărtează, rămînînd undeva, ca un singur spectator*).

BĂIATUL (*Se apropie. Ezitări. Pauză*): Dumneavoastră sin-
teți tatăl meu ?

BĂRBATUL (*Nu știe ce să răspundă*): Tu ce crezi ?

BĂIATUL : Tatăl meu m-a lăsat singur de la vârsta de doi
ani...

BĂRBATUL (*Nu mai poate suporta jocul*): Nu sînt tatăl tău. .
Copilul pe care-l caut eu arată altfel.

BĂIATUL (*Intristîndu-se*): Nu sînteți dumneavoastră Ion Io-
nescu ?

BĂRBATUL : Băiete, țara e plină de oameni cu numele Ion
Ionescu.

BĂIATUL (*Dezolat*): Și eu am crezut că, în sfîrșit, mi-am gă-
sit tatăl....

Cortina de întuneric

accent sonor

INTERSECȚIA 15

Banca din grădina publică

TÎNĂRUL : Trebuie să știi că visele urîte devin adevăruri fru-
moase.

BĂIATUL (*Oftează*): Nu-mi vine să cred !...

TÎNĂRUL (*Pauză*): N-ai văzut încotro s-a dus bătrînul ?

BĂIATUL : Cred că este undeva pe aproape... Are pradesiul
aici...

BĂTRÎNUL (*Din apropiere*): Sînt pe banca din dosul bosche-
tului... Astăzi am înțeles ce am de făcut...

TÎNĂRUL : Adică ?

BĂTRÎNUL : Nu poți muri de bătrînețe, dacă nu-ți legi viața
de a copiilor... Viața omului e o călătorie pe o spirală,
pe care nu trebuie s-o faci de unul singur, clandestin.

(*Vocea începe să capete accent somnolent*). Tu, tinere, și tu
băiete, fiți atenți cum veți călători. Eu am călătorit
singur, clandestin, și merit să mă sfîrșesc într-o grădină
publică, pe o bancă într-un oraș oarecare, necunoscut de
nimeni... (*Cei doi intră în panică*). Nu e nevoie de nici o in-
tervenție... Totul este inutil...

BĂIATUL (*Pauză. Către tînăr*): Ce facem nene ? Să nu creadă
că l-am omorît noi !...

TÎNĂRUL : Nu trebuie să plecăm pînă nu dăm de veste autori-
tăților. Tu rămii aici... Eu mă duc să anunț miliția... (*Iese*).

— p a u z ă —

BĂRBATUL (*Se apropie de banca BĂIATULUI*): Bună seara !

BĂIATUL (*Cu oarecare reținere*): Bună seara !

BĂRBATUL : De ce stai la această oră în parc ?

BĂIATUL : Am venit astăzi după amiază.

BĂRBATUL : Cu ce treburi ?

BĂIATUL : Dimineața am o problemă.

BĂRBATUL : În gară ?

BĂIATUL : Dar de unde știți ?

BĂRBATUL : Am primit scrisoarea... Am bănuț că vei fi în sala de așteptare, sau într-un parc... Te-am căutat și, în sfârșit, te-am găsit.

BĂIATUL (*Pauză, Fixându-l bine cu privirea*) : Dar, dumneavoastră nu sînteți tatăl meu.

BĂRBATUL : Nu, nu sînt tatăl tău. Dar aș vrea să aflu ce e cu tine.

BĂIATUL (*Pauză*) : Un bătrîn a murit.

BĂRBATUL (*Tresare*) : Unde este ?

BĂIATUL : În spatele boschetului ...Era un om necăjit... Toată noaptea m-a mîngîiat pe cap și m-a învelit cu pardesiul.

BĂRBATUL (*S-a dus să-l privească pe BĂTRÎN. Ia pardesiul în mîini și-l împătorește nervos. Din buzunarul pardesiului cade balonul negru pe care-l umflă BĂIATUL. Nu după multă vreme balonul face explozie*) : ...Să mergem !

BĂIATUL : Eu nu plec de aici.

BĂRBATUL : De ce ?

BĂIATUL : Aștept pe un nene care s-a dus să anunțe miliția...

BĂRBATUL : Ești un băiat curajos !

BĂIATUL (*Pauză*) : Tatăl dumneavoastră trăiește ?

BĂRBATUL : A murit...

BĂIATUL : De mult ?

BĂRBATUL : Nu prea...

BĂIATUL : Era un om bun ?

BĂRBATUL : Era...

BĂIATUL : A avut grijă de dumneavoastră ?

BĂRBATUL : Da !...

BĂIATUL (*Pauză*) : Ați avut parte de un tată cumsecade... Domnul care s-a otrăvit colo pe bancă a semănat cu tata ; n-a avut grijă de băiatul său.

BĂRBATUL : Se mai întîmplă... Nu vrei să bem puțină apă ?

BĂIATUL : Zău că și eu am o sete, de parcă aș fi mîncat cineștie ce (*Ies împreună*).

FATA (*Vine dinspre boschet. Se așează pe bancă, cu spatele spre bătrîn*) : Cred că se doarme bine după boschet domnule... Eu am insomnie... Așa sînt fetele mari... Dormiți destul de bine pentru vîrsta dumneavoastră... Nicî măcar nu sforăți domnule !... De fapt n-am vrut să zic : bătrîn. Știți, am o bucurie și simț nevoia s-o împărtășesc... Am auzit că bărbații în vîrstă sînt discreți...

Cortina de întineric

accent sonor

INTERSECȚIA 16

Undeva pe spirală

CĂLĂTORUL : Am venit să vă ajut în problema redactorului de ziar.

INSPECTORUL (*Ca de obicei bea din sticla cu lapte*) : De unde știți că ne preocupă acest caz ?

CĂLĂTORUL : De la el, chiar azi am aflat... Tinărul în cauză este unul dintre băieții mei... Dintre cei buni...

INSPECTORUL : Sinteți tatăl lui !

CĂLĂTORUL : Nicidecum !... Sînt unul dintre cei care a crezut în el... Am fost activist de partid. El a lucrat ca muncitor acolo unde eram și eu.

INSPECTORUL : Înseamnă că ne puteți ajuta... Vasăzică știți despre ce este vorba.

CĂLĂTORUL (*Intrînd în joc*) : Aventuri cu femeile.

INSPECTORUL : Un imoral.

CĂLĂTORUL : Credeți ?

INSPECTORUL : Nevestele nu mint niciodată.

CĂLĂTORUL : Sînteți convins ?

INSPECTORUL (*Stăpîn pe chestiune*) : Am declarații semnate de soția lui.

CĂLĂTORUL : A venit cu declarația scrisă ?

INSPECTORUL (*Disculpîndu-se*) : A spus că n-are răbdare să scrie...

CĂLĂTORUL : Deci, soția lui a semnat declarații scrise de mîna dumneavoastră...

INSPECTORUL (*Apărîndu-se*) : Eu am conștiință tovarășe... N-am adăugat nici un cuvînt.

CĂLĂTORUL : Cu zece ani în urmă, soția acestui om venea și la mine să-mi povestească fel de fel de aventuri, pe care le făcea, chipurile, soțul. Dar nu m-am grăbit să cer declarații nici să-l anchetez pe om... (*Pauză*). Mi-am dat seama, nu după mult timp, că toate erau, de fapt niște fantasmagorii.

INSPECTORUL (*Derutat-nedumerit*) : Cum, fantasmagorii ?!...

CĂLĂTORUL : Imaginație tulburată...

INSPECTORUL (*Uluît*) : E posibil ?

CĂLĂTORUL : Încercați o expertiză medicală.

INSPECTORUL (*Revenîndu-și la tonul de om principal*) : Dumneata ai venit să-l aperi, inventînd o asemenea poveste...

CĂLĂTORUL : De ce mă jigniți ?

INSPECTORUL : Presupun...

CĂLĂTORUL (*Pauză*) :... Aș vrea să știți că am început munca de partid de foarte mult timp... Eram strungar într-o uzină... Cînd am început munca de partid, nu mi-a spus nimeni ce am de făcut !... În uzină învăța-

sem meseria de la un meșter. Dincoace, a fost necesar ca eu singur să aflu cum trebuie să muncesc... Primul sfat pe care mi l-am dat a fost acesta: cu oamenii să am răbdarea creșterii unui copil... Începea o viață nouă care trebuia luată de la capăt... Întocmai ca o viață omenească... (Pauză). Mereu stau și mă gândesc cât de greu creștem un copil să-l facem om și cât de superficial îl judecăm apoi, când se maturizează...

INSPECTORUL: Depinde de om!

CĂLĂTORUL: Nu cumva, uneori, considerăm omul, o simplă bielă socială?

INSPECTORUL: ...Pentru că viața este un angrenaj.

CĂLĂTORUL: Dar combustibilul este picătura stoarsă din sufletul omenesc...

INSPECTORUL: Sinteți sentimental...

CĂLĂTORUL: Sint mai bătrîn... pot să judec altfel... (Pauză)... Și eu am avut cazuri de bărbați imorali dar, totdeauna, am căutat să analizez foarte temeinic cauzele dar și consecințele... Atunci când bărbatul era un ticălos și ademenea femeia cu fel de fel de promisiuni, cointeresînd-o adică, atunci când bărbatul nu era bărbat, nu-l treceam cu vederea. (Pauză). Tînărul despre care discutăm nu și-a bîrfit nevasta niciodată... Ar fi în stare să suporte grave consecințe, dar să nu-și jignească soția.

— Cortină de întuneric —

accent sonor

INTERSECȚIA 17

Pe banca din grădina publică

FATA: De ce nu spui nimic?

TÎNĂRUL: ?!...

FATA: Ești supărat pe mine!

TÎNĂRUL: ?!...

FATA: Te-ai plictisit de mine?

TÎNĂRUL: ?!...

FATA (Pauză): Regreți că-ți părăsești soția?

TÎNĂRUL (Intrigat): Dar, de ce să-ți părăsesc soția?

FATA (Simplu): Pentru ca să te căsătorești cu mine...

TÎNĂRUL (Iritat): Am spus eu că-mi părăsesc soția?

FATA: După ce va ieși din spital...

TÎNĂRUL: Nu-mi amintesc că aș fi făcut o asemenea afirmație... (Pauză. O privește îndelung). Și tu ai o imaginație bogată?...

FATA (Nedumerită): Ce vrei să spui?

TÎNĂRUL (*Pauză*): Soția mea nu mai este... Soția mea a murit... Mă întâlnesc cu tine, pentru că și tu ești ca soția mea, pe care am iubit-o și-am ocrotit-o. (*Pauză*)... Am eu un prieten care caută de ani de zile o fată castă...

FATA : Este căsătorit ?

TÎNĂRUL : Nu... se-nțelege !

FATA (*Mofturoasă*): Atunci nu mă interesează.

TÎNĂRUL : Este un băiat foarte bun... Vă potriviți de minune... e bucureștean.

FATA (*Ca pe o doleanță*): Vreau ca acela care se însoară cu mine să facă un sacrificiu... Măcar să-și lase nevasta... (*Oftează*). Altfel, am așteptat de pomană atîția ani... Sint așa cum ți-am spus...

TÎNĂRUL (*Aproape mecanic — Abătut*):... O fată mare, bătrînă...

FATA (*Strigă cu putere*): Ești un nemernic !

Cortină de întuneric

accent sonor

INTERSECȚIA 18

Acasă la redactorul șef

SOȚIA : A fost vorba că-mi dai răgaz pînă miine... Din nou ești imprudent.

MARINARUL : Îmi pare rău că nu l-am găsit pe soțul tău acasă... Intenționat am venit la această oră de noapte...

SOȚIA : Soțul meu caută un copil.

MARINARUL : Al cui ?

SOȚIA : Un copil care cutreeră străzile orașului... Își caută tatăl.

MARINARUL : Un copil abandonat...

SOTIA (*oftează*): Un omuleț nefericit.

MARINARUL : Și, de ce-l caută soțul tău ?

SOȚIA : A primit o scrisoare de la el, pe numele lui, că va veni în oraș ; i-a dat întâlnire în gară, pentru miine dimineață... Eu l-am trimis să-l caute în sala de așteptare a gării și prin parcuri...

MARINARUL : Soțul tău a mai fost căsătorit ?

SOTIA : Nu !...

MARINARUL : (*Pauză*): Dar și soțul tău a fost un copil abandonat...

SOȚIA (*Tresare*): De unde știi ?

MARINARUL : Tatăl lui a fost judecător.

SOȚIA (*Uluită*): Întocmai !..

MARINARUL : Călătorește prin oraș, prin parcuri și săli de așteptare... A stat și la mine câteva zile...

SOȚIA : Dar de unde știi că este chiar tatăl soțului meu ?...

MARINARUL (*pauză*) : Ți-a văzut fotografia.

SOȚIA : M-a recunoscut ? ..

MARINARUL (*Pauză*) : A spus că semeni cu nora lui... I-am explicat că este o femeie care a murit... O iubită a mea din Genova.

SOȚIA : (*Mai mult pentru sine*) : Înseamnă că bărbatul meu știe ceva... (*reflectează îndelung*).

MARINARUL (*Pauză*) : Oricum, am venit să te iau.

SOȚIA : Înțelegi dragul meu că mi-e greu să mă hotărăsc.

MARINARUL : Știam că nu-ți iubești bărbatul...

SOȚIA : Dacă da sau nu, este o chestiune care mă privește numai pe mine...

MARINARUL : Vreau să beau o cafea.

SOȚIA : Să bem o cafea, înseamnă timp și nu avem.

MARINARUL : Cum, nu avem timp pentru o cafea ?...

BĂRBATUL (*Intră împreună cu băiatul, purtând în mână pardesiul BĂTRINULUI*) : ... Cine este domnul ?... (*Pauză*).

Nu-mi spune că este un marinar, pentru că se vede după îmbrăcăminte.

MARINARUL : Ați călătorit mult prin parcuri și pe străzi...

Sinteți extrem de obosit...

BĂRBATUL : Sint...

SOȚIA : Ce este cu pardesiul acesta ?

BĂRBATUL : O amintire...

MARINARUL : De la cine ?...

BĂRBATUL : De la cineva care se numea tatăl meu...

SOȚIA : Nu înțeleg !...

BĂRBATUL : Căutând băiatul acesta, l-am găsit mort. S-a sinucis pe o bancă, în grădina publică...

BĂIATUL (*Nedumerit*) : Cum, era tatăl dumneavoastră ?

BĂRBATUL : Da !... (*Strigă*). Trebuia să-l oprim aici (*Soției*).

De ce n-ai intervenit să-l opresc aici !... De ce, niciodată nu-mi dai un sfat bun ?

SOȚIA (*Calmă-abătută*) : Pentru că niciodată nu m-ascuți când vorbesc... Te gîndești în altă parte...

BĂRBATUL (*Către Marinar*) : Cine ești dumneata, domnule ?...

MARINARUL : Un om de treabă...

BĂRBATUL : Cu ce prilej în casă la mine ?

MARINARUL : Să ne explicăm...

SOȚIA (*Alarmată-MARINARULUI*) : Te rog !...

BĂIATUL : Eu mă duc, nene.

BĂRBATUL : A fost vorba că rămîi cu mine...

BĂIATUL : Mai bine plec mai departe...

BĂRBATUL : Nu vrei să rămii aici ?

BĂIATUL : Nu !...

BĂRBATUL : De ce ?

BĂIATUL : Dumneavoastră m-ați mințit acolo în parc, iar bătrînul mîi-a spus adevărul : M-a sfătuit ca în viață, să nu călătoresc clandestin, ca el... Nu va fi bine...

SOȚIA : Rămii să dormi astăseară aici...

BĂRBATUL (*Soției*) : Du-te și dă-i să mănînce ; apoi culcă-l.

MARINARUL (*Scoate dintr-o servietă pe care o avea alături*) :

Uite aici o cutie cu baloane colorate, din Italia...

BĂIATUL : Mulțumesc !

MARINARUL : Băiete, mîine vino în grădina publică... Am un costum de marinar pe mărimea ta.

BĂIATUL (*Se luminează la față*) : Zău nene ?! Mîine mă fac marinar ?

(*Iese în camera alăturată, împreună cu SOȚIA*).

PAUZĂ

BĂRBATUL : Și acum să ne explicăm domnule marinar.

MARINARUL : Chiar în această seară ?

BĂRBATUL : Dară tot ați venit...

MARINARUL : Voiam să mă judec...

BĂRBATUL : Pentru ce ?

MARINARUL : Dar acum e prea tîrziu...

BĂRBATUL : Niciodată nu e prea tîrziu...

MARINARUL : Acum este în zadar (*Pauză*)... Tatăl dumneavoastră a murit.

BĂRBATUL : L-ați cunoscut ?

MARINARUL : Tatăl dumneavoastră a fost judecător...

BĂRBATUL : Într-adevăr...

MARINARUL : A dat cîndva o sentință greșită... Cineva a suferit o condamnare pe nedrept... Acel cineva mi-a fost foarte apropiat...

BĂRBATUL : Nu înțeleg ce vreți să spuneți ?

MARINARUL : Anul trecut, l-am întîlnit pe tatăl dumitale, ră-tăcind pe străzile portului... I-am oferit găzduire... Mi-a vorbit multe... Despre erori judiciare și despre dumneata. După cîteva zile ne-am despărțit. Eu a trebuit să plec într-o cursă lungă, în Extremul Orient. Oamenii mai trec cu vederea cîteodată... Dumneata însă...

BĂRBATUL (*A ascultat atent*) : Da ! așa s-ar fi convenit. (*În-cearcă o derută*). Dar de unde știți că era tatăl meu ?

MARINARUL : În orașul acesta nu există decît un redactor șef, dumneavoastră. Părinților le place să se mîndrească cu titlurile copiilor (*Pauză*) Știți că sînteți un criminal ?

BĂRBATUL (*Consternat*): Eu ?
 MARINARUL : Dumneavoastră v-ați omorît propriul tată...
 BĂRBATUL : S-a omorît singur...
 MARINARUL : Dar cine l-a determinat ?
 BĂRBATUL (*O pauză activă în care caută o explicație*): ?!?!?...
 MARINARUL (*Își dă seama că e cazul să schimbe discuția*):
 Cum vă împăcați cu soția ?
 BĂRBATUL : Îmi puneți o întrebare foarte ciudată... Sînteți
 un om plin de curiozități.
 SOȚIA (*intră — către BĂRBAT*): Ai aflat ?
 BĂRBATUL (*Trist*): Da !
 SOȚIA (*Pauză. Nu știe ce să spună*): Și ce părere ai ?
 BĂRBATUL (*Echivoc*): Că lumea e mică... Că în cele din
 urmă se află totul...
 SOȚIA : Vasăzică știi... (*Pauză. Începe să caute obiecte*). Deci,
 pot să-mi fac valiza...
 BĂRBATUL (*nedumerit*): Unde pleci ?
 SOȚIA : Cu marinarul...
 MARINARUL : Dar este o neînțelegere...
 BĂRBATUL : Eu nu pricep nimic.
 SOȚIA : A venit să mă ia...
 BĂRBATUL (*Aproape urlînd*): Ai innebunit ?
 SOȚIA : Fricosule ! (*Rîde. Continua să-și pregătească valiza*).
 BĂRBATUL : Încotro ?
 SOȚIA : Cu marinarul...
 BĂRBATUL : Cine ești dumneata domnule ?...

Cortină de întuneric

— accent sonor —

INTERSECȚIA 19

A doua zi în grădina publică.

TURISTUL (*Lipește anunțuri matrimoniale. Între timp trece o femeie bătrînă care citește și gesticulează cu mîna că n-ar fi sănătos la cap. Apoi trec două fete tinere care-și dau coate. La un moment dat apare un grup de fete care se năpustesc asupra lui, gălăgioase ca un stol de rațe sălbatic*).

UNA : Dumneata ești cel care vrei să te-nsoari ?

TURISTUL : Eu !...

TOATE : Zău ? !...

TURISTUL : Dar nu cu toate, cu una.

TOATE : Așa nu se poate.

TURISTUL : La urma urmei, mă însor cu cine vreau...

ALTA : Dar ai pus atîtea condiții.

TURISTUL : Am pus, bineînțeles.

PRIMA (*Urîtă*) : Eu sînt fata castă.

A II-a (*Exagerat de lungă*) : Eu sînt înaltă.

A III-a (*Foarte slabă*) : Eu sînt suplă.

A IV-a (*Roșcovană la păr și pistruiată*) : Eu, indiferent ten.

A V-a (*Bilbuită*) : Eu, eu sînt... iiintee-li-gen-tă...

A VI-a (*Mîncînd-înghite*) : Eu știu să fac menaj.

A VII-a : Eu sînt orfană : n-am rude, n-am părinți.

A VIII-a : Urăsc infidelitatea afectivă...

TURISTUL (*Exasperat*) : Dar nu mă pot însura cu toate.

COR VORBIT : Ori cu toate, ori cu niciuna.

UNA (*Scundă, cu o voce pițigăiată*) : Altfel, rămii neînsurat.

TURISTUL : Cum de-ați venit toate odată ?

COR VORBIT : Sîntem tinere...

A V-a (*Bilbuită*) : Lasă pe-pe-pedagogia.

TURISTUL : Ați venit să-mi dați o lecție ?

COR VORBIT : Să ne mărităm...

TURISTUL : Nu îndepliniți condiția 18-a

COR VORBIT : Care ?

TURISTUL (*Cu o privire de fachir*) : Sînt capabil să depistez
orice fals, după cîteva ceasuri, de discuție...

COR VORBIT : Ești deștept nene ! (*Gălăgioase ca un stol
de rațe*).

Cortină de întuneric

— accent sonor —

INTERSECȚIA 20

Undeva, pe spirală

INSPECTORUL : Totuși, cazul dumitale trebuie elucidat...

TÎNĂRUL : Aveți toată latitudinea.

INSPECTORUL : Problema moralității este o sarcină permanentă. Noi trebuie să veghem la consolidarea familiei...

TÎNĂRUL (*Mașinal*) : Care este baza societății...

INSPECTORUL (*Insinuant*) : Și pe care nu totdeauna o prețuim...

TÎNĂRUL : Și despre care, nu totdeauna, discutăm la obiect...

INSPECTORUL (*Prețios*) : Ați trimis pe cineva, aici la mine,
să vă apere ?

TÎNĂRUL : N-am trimis pe nimeni.

INSPECTORUL : Un călător prin țară...

TÎNĂRUL : Este un om înțelept. N-am știut c-a venit... Ieri a
și fost pe-aici ? !

INSPECTORUL : A încercat să-mi deruteze concluziile.

TÎNĂRUL : Sînteți un om ferm...

INSPECTORUL : Am și eu sensibilitatea mea.

TÎNĂRUL : Ca orice om...

INSPECTORUL (*Pe un ton categoric*). Dar, înainte de toate principialitatea... Sîntem puși aici să slujim adevărul, dreptatea... Un inspector trebuie să ancheteze exact.

TÎNĂRUL : Și Vlad Țepeș a slujit dreptatea prin tragere în țeapă. Așa trebuia atunci. Dar timpul modifică multe.

INSPECTORUL : Nu sînt așa cum vrei să spui în articolele dumitale...

TÎNĂRUL : Pe unii îi supără cuvîntul *dogmatic*. De fiecare dată mi s-a sugerat să găsesc un sinonim...

INSPECTORUL (*Acuză o durere subită de ficat*) : Ah ! ...Ficatul ! (*Mîna la ficat*) Iarăși... (*Voce scăzută*). Tovarășe dragă, crede-mă că nu-ți vreau răul... Am o sută de scri-sori de rezolvat. Și uite, nu pot să mă duc să-mi scot piatra de la ficat (*Arătîndu-i prin cercuirea degetelor*)... Uite așa de mare este... cît un ou de bibilică...

TÎNĂRUL : Vă cred...

INSPECTORUL (*Rugător*) : Ajută-mă să rezolv cazul dumitale...

TÎNĂRUL : Cum ?

INSPECTORUL : Trimite-o pe soția dumitale pînă la noi, aici.

TÎNĂRUL (*Privindu-l, oftează adînc*) : Soția mea a murit...

INSPECTORUL : Unde ?... Cînd ?... De ce ?...

TÎNĂRUL (*Vorbește mai mult pentru sine*) : A murit astă-noapte, la spital.

Cortină de întuneric

— accent sonor —

INTERSECȚIA 21

*Pe banca din grădina publică, de care sînt legate
baloanele oferite de MARINAR*

CĂLĂTORUL : Ce faci băiete ?

BĂIATUL : Aștept un marinar.

CĂLĂTORUL : Este fratele tău ?

BĂIATUL : N-am frați.

CĂLĂTORUL : Vreo rudă ?

BĂIATUL : Non monsieur !

CĂLĂTORUL : Știi limbi străine ?

BĂIATUL : Probabil că o să devin marinar... Și-atunci tre-buie...

CĂLĂTORUL : Ți-ar place să fii marinar ?

BĂIATUL : Cum să nu !... Am să văd lumea cu ochii mei...
Nu pe atlas.

CĂLĂTORUL : De unde ești ?
 BĂIATUL : De pe Valea Muntelui...
 CĂLĂTORUL : Cum se cheamă muntele ?
 BĂIATUL : Carpați...
 CĂLĂTORUL (*Amuzîndu-se*) : Ești un băiat umblat.
 BĂIATUL : Cît de cît.
 CĂLĂTORUL : Ai părinți ?
 BĂIATUL : N-am !... Cred că o să mă duc cu marinarul pînă la urmă... Are ceva în el, care m-atrage...
 CĂLĂTORUL : Și dacă nu vine ?
 BĂIATUL : Imposibil !... L-aștept pînă vine.
 CĂLĂTORUL : Și dacă nu vine de loc ?
 BĂIATUL : Îl caut... Domnule dacă vine un marinar, vă rog să-l opriți. O să vadă baloanele, că sînt de la el și-o să-și dea seama... Mă duc să beau apă...
 FATA (*Se apropie de bancă*) : N-a fost un tînăr pe aici ?
 CĂLĂTORUL : N-am văzut...
 FATA : Trebuia să mă mărit cu el și nu mai vrea... I-a murit soția...
 CĂLĂTORUL : Ia loc și așteaptă-l.
 FATA : Am venit să-i spun că plec... Mă duc la București... Am citit un anunț... Un domn caută o fată castă... Cred că-i corespund... Bună ziua (*Iese*)
 CĂLĂTORUL (*O privește compătîmîtor*) : Bună ziua !
 BĂIATUL (*Intră fugînd*) : N-a venit ?
 CĂLĂTORUL : Încă nu... (*Privește ceasul*) Eu trebuie să plec spre gară. Te las cu bine băiete... Să ajungi marinar vestit !
 BĂIATUL : Mulțumesc ? Unde plecați ?
 CĂLĂTORUL : Am cunoscut în viață băieți ca tine, care s-au făcut mari, băieți care și-au făurit singuri visele... Mă duc să-i văd ce mai fac...
 BĂIATUL : Dar cine sînteți dumneavoastră ?
 CĂLĂTORUL : Un călător... Și călătorului îi stă bine cu drumul...

Cortină de întuneric

— accent sonor —

INTERSECȚIA 22

În biroul redactorului șef

BĂRBATUL : Ai avut dreptate !... Inspectorul acela va fi trimis să muncească în altă parte. S-a dovedit incapabil... O lichea ! Profita de naivitatea femeilor... O făcea pe consolator. Bea lapte să creadă lumea că-i bolnav și cînd colo

el devenise confidentul femeilor. Apoi își lua partea de
fericire personală în „suferință” și „compătimire” față de
neveste... Tot el s-a ocupat și de cazul tău?

TÎNĂRUL : Tot !...

BĂRBATUL (*Pauză*) : Sintem doi bărbați singuri... Ție ți-a
murit soția, pe mine m-a părăsit...

TÎNĂRUL : ? ! ? ! ? !

BĂRBATUL : Eu zic să ștergem cu buretele tot ce-a fost între
noi !

TÎNĂRUL (*Surprins*) : Dar între noi n-a fost nimic...

BĂRBATUL : Și totuși, dragul meu, sint foarte trist... La fel
ca și tine... Am o propunere...

TÎNĂRUL : Vă ascult.

BĂRBATUL : Să plecăm amândoi, într-o călătorie, cu mașina
mea.

TÎNĂRUL (*Tace. Trage insistent din țigară*) : Nu !...

BĂRBATUL : De ce ?

TÎNĂRUL : Pentru că nu pot... Pe dumneata te-a părăsit...

Dar soția mea a murit... E cu totul altceva...

BĂRBATUL : (*Pauză*) : Am auzit că a murit...

TÎNĂRUL : Indiferent cum... a murit...

BĂRBATUL : (*Pauză*) : La întorcerea din călătorie cred că am
să te găsesc avansat într-o funcție mai mare...

TÎNĂRUL : De ce glumiți ?

BĂRBATUL : Știu exact că va fi așa.

TÎNĂRUL : Dar trebuie să vreau și eu.

BĂRBATUL : O să primești sarcină.

TÎNĂRUL : Am să le explic cum devine chestiunea cu opțiunea
individului...

BĂRBATUL : Ești naiv !

TÎNĂRUL : Mă rog !

BĂRBATUL (*Simte nevoia să se explice*) : Naiv, cu semnifica-
ție de puritate.

TÎNĂRUL : Am înțeles !...

BĂRBATUL (*Pauză*) : Deci, nu vrei să facem un circuit cu
automobilul.

TÎNĂRUL : Nu pot...

BĂRBATUL (*Retras în el*) : ...Voi călători singur...

TÎNĂRUL : E mai bine așa.

BĂRBATUL : Mi-am dat seama prea târziu că ești un om
serios... Am și eu un păcat, sint influențabil. (*Pauză*).
Am să-ți fac o confidență... Postul de redactor șef va fi
ocupat de o altă persoană.

TÎNĂRUL : De ce glumiți ?

BĂRBATUL : Este un adevăr pe care, de fapt, o să-l constăți
și dumneata și alții... (*Pauză*). Știu că mulți se vor bucura.
Printre aceștia vei fi și dumneata.

TÎNĂRUL : Sinteți convins ?

BĂRBATUL : Ne-am confruntat de cîteva ori...

TÎNĂRUL : Existența noastră este dialectică.

BĂRBATUL : Dar, omul e om... Se supără, ține minte.

TÎNĂRUL : Numai dacă vrea ține minte... Omul mai poate să și uite.

BĂRBATUL : Chiar e necesar. (*Pauză*). De ce dracu' omul, atunci cînd se află în virful piramidei, se îmbolnăvește de orgoliu, de suspiciune, de trufie ?!

TÎNĂRUL : Asta se-ntîmplă, mai ales, cu proștii...

BĂRBATUL : Poate și pentru că începi să ai grijă de alții...

TÎNĂRUL : Numai prostul moare de grija altuia.

BĂRBATUL : Eu mă refer la grija față de om.

TÎNĂRUL : Eu vizam o altfel de grijă... Cea în ghilimele. Atunci cînd cineva se ocupă de mine, fără să-i solicit eu ajutorul... Și atunci mă infurii... Fac alergie la proști.

Cortină de întuneric

— accent sonor —

INTERSECȚIA 23

Pe banca din grădina publică, de care sînt legate baloanele la fel colorate ca cele cu care a venit la început : roșu, galben, albastru, verde. Din cauza frigului băiatul s-a făcut ghem.

SOȚIA (*Mîngiînd copilul*) : Încă n-ai plecat ?

BĂIATUL (*Tresare*) : Dumneavoastră erați ?

SOȚIA : De ce te miri ?

BĂIATUL : S-a făcut noapte și marinarul n-a venit... Oare m-a mințit ? !...

SOȚIA : Nu te-a mințit... Grăbindu-se să traverseze strada, pentru a merge la hotel să-ți aducă costumul de marinar a fost accidentat de o mașină...

BĂIATUL (*Disperat*) : E la spital ?

SOȚIA : E destul de grav...

BĂIATUL (*muștrîndu-se*) : Din cauza mea. (*Pauză*) Și acum ce facem ?

SOȚIA : Așteptăm !

BĂIATUL : Pină cînd ?

SOȚIA : Pină vom afla vreo veste.

BĂIATUL : O veste bună.

SOȚIA : O veste bună, firește.

BĂIATUL (*Pauză*) : Și dacă nu va fi bună ?

SOȚIA (*Aproape în șoaptă*) : Încotro vom merge ?

BĂIATUL (*Trist*) : Dumneavoastră acasă, iar eu, mai departe...

SOȚIA (*Tristă*): Nici eu n-am casă, băiete.

BAIATUL (*Contrariat*): Dar aseară am dormit la dumnea-voastră !

SOȚIA : De aseară e mult... Sint câteva ceasuri de viață ome-nească... Mă duc să dau un telefon la spital să aflu starea marinarului...

BAIATUL : Merg și eu !...

SOȚIA : Mai bine rămii aici...

BAIATUL (*Se acoperă cu baloanele*): Într-adevăr aceasta a fost călătoria mea cea mai formidabilă !... Nu mai doresc nimic decit să se facă sănătos marinarul...

TÎNĂRUL (*Vine agale-fumînd*): ...Tot aici băiete ? (*Se așează pe bancă*). Intocmai ca aseară !...

BAIATUL : Lipsește bătrînul...

TÎNĂRUL : Nu ți-ai găsit tatăl...

VOCEA SOȚIEI : Băiete, vino să-ți dau o veste bună...

BAIATUL : Te las cu bine nene !... Să ne vedem pe un vapor ! (*Pleacă fugind*)

TÎNĂRUL (*Strigă*): Vroiam să te iau cu mine.

BAIATUL (*Indepărtîndu-se, urcă pe spirală*): Mulțumesc pentru intenție !...

TÎNĂRUL (*Uimit*): Încotro băiete ?

BAIATUL : În sus, pe spirală, cum ne spunea Bătrînul aseară...

TÎNĂRUL : Ți-ai uitat baloanele !...

BAIATUL : Dă-le drumul, că vin ele spre mine... (*Baloanele urcă și trag după ele gânduri scrise*):

.
Nu uita niciodată că ești om.

Timpul descoperă toate faptele omului.

TOȚI : Omul e ceva sfînt pentru om.

Vîntul aleargă mult dar el nu caută pe nimeni. Omul însă, aleargă cu rost.

Oamenii nu sint, totdeauna, ce par...

TOȚI : Omul, el însuși.

Omul cu totul al societății.

TOȚI : Omul a adus pe lume adevărul.

Omul se realizează prin vis și joc.

TOȚI : Omul să nu fie parazitul civilizației.

Omul să fie creator al lumii care se crează.

Timpul liber este marea problemă a omului de mîine.

Omul zilelor noastre simte că trebuie să trăiască o viață politică.

TOȚI : Omul e stăpîn pe soarta sa.

VOCEA (*Care mîxează derularea panourilor scrise*): ...Priviți-vă pe spirala vieții. Călătoria oamenilor continuă prin ani, prin cele patru anotimpuri. Copil, tînăr sau bătrîn cu pași lenți sau grăbiți, fermi sau nehotărîți, tiptili sau zgomo-

toși, omul călătorește primăvara, vara, toamna și iarna ; în zori, la amiază sau noaptea, de la naștere la căsătorie spre moarte, iubind culoarea roșie, galbenă, albastră, verde : petrecînd la botez, la nuntă, la priveghi și în iarnaroc... Călătoria noastră este o spirală cu intersecții către alte spirale... Și totuși, noi călătorim cu îndelungă răbdare... *(Pauză)*. Acum călătorim cu încredere spre viitorul comunist. Dar drumul acesta nu este ușor... În lume bîntuie boala inerției. Boala aceasta trebuie curmată... Uneori oamenilor le e frică de adevăr... Trebuie să-i învățăm pe oameni să spună adevărul... Unora dintre roi le e ușor să trădeze. Își trădează visele, mama și tatăl, frații și bunicii. Trădează cu gîndul la burta lor, la hainele lor, la obiectele lor care se demodează de la o zi la alta. Dar mai sînt și unii care-și trădează vorbele... Vorbele spuse în ședințe... Îl auzi pe cîte unul : am să fac, am să dreg, am să sucesc, am să învîrtesc... Dar, trecînd timpul, ne dăm seama că tovarășul nostru nu face, nu dreg, nu sucește, dar se învîrtește... Se învîrtește în jurul scaunului să nu pună nimeni mîna pe el... Nu se duce nici măcar în concediul de odihnă ca nu cumva cineva, să-i fure scaunul. Mai există în lume o altă boală : contradicția ridicolă. La noi, boala se numește contradicția ridicolă a moftangiuului... Moftangiu poate fi și poetul... Poetul ridicol, acela care n-are talent și nu vrea să știe că nu-l are și, vrînd în rîptul capului să dea dovezi pozitive că-l are, dă una peste alta dovezi că nu-l are, tipărind carte după carte...

Luptînd cu inerția, cu trădarea, cu minciuna, cu moftangii, oamenii călătoresc cu îndelungă răbdare și cu credința că vor aduce pe pămînt primăvara omenirii...

Numai atunci, pămîntul va fi cu adevărat rotund.

TÎNĂRUL *(Tăcut-trist — privește înălțimea spiralei și singur, agale pornește în ascensiune... După cîțiva pași se întoarce cu fața spre public și face un popas) : ...Cine-mi dă și mie o țigară ?... (Accent sonor adecvat).*

— C O R T I N A —

HARALAMBIE ȚUGUI

Pe Crișul Alb, spre Țebea

Singur, pe Crișul Alb îmbătat de zăpadă mieilor
sub zare de abia ghicită primăvară ...
O fată mi-a dat ghiociei,
dar ochii mei parcă nu-i văd,
ci aleargă, aleargă într-una prin crengi
după ochii Iancului,
bănuind frunzele, fluierul.

Să chem singurătatea cu numele mamei,
strângind-o la piept ?
Dar n-a făcut-o aceasta El, prea destul
pentru toți iobagii ce-i port în sînge
lingă doina străbunilor dinspre tată ?
Să îngenunchez la fiecare arbore, implorîndu-l :
— Nu ești tu, oare, fluierul lui Iancu, fluierul ?
Negreșit, vorbesc cu copacii, negreșit
le aud cuvintele căzîndu-mi prin inimă
adînc, împletite cu ale mele :

Cadă blestem și mai greu
pe numele orbului împărat, mincinosul
ce i-a furat ochii minții !
Pulbere fie-i numele, faima spurcată
orbului, mincinosului împărat !
Ci numai tu, Iancule, vino cu mine
prin această dimineată de primăvară abia ghicită
aici, pe Crișul Alb, unde solitudinea
mi-e stelară mireasă
și unde Neamul mi-e mai aproape
ca niciodată.
Lui să mă-nchin învață-mă, Iancule !
Lui și acestor ghiociei în care, vai
n-am deslușit dintru început
arderea buzelor tale și fluierul.
fluierul acela după care alerg
de mai bine de-un veac ...

Octombrie

Oglinzi brumate, s-au trezit gorunii
cu huhurezi de buciune-n poiene
cînd, străbătînd verzuu zori, alene —
poteci s-alungă-n ochii puștii, brunii.

În dorul arcuitelor sprîncene
rămase-n somn lîngă tîrzii petunii,
aștepți din crengi să cadă barda lunii
și ca de foc țîșniri de vulpi viclene.

Dar iată : -n pleoape foșnetul cristal e !
De-un deget brusc pădurile sînt sparte
vinatul orb cînd vrea să-și taie cale.

Apoi sub crengi, cu pușca la o parte
spre-un bot de iepure din iarba moale, —
cu ochi și gînd de ger privești în moarte...

Viziune

Ce dor stelar de vechi visări nomade
ți-a împlinit tristețile severe,
profet cînd te-ai ivit peste durere
zvîrlind în tină princiare spade ?

Treceai tăcut prin sumbrele unghere
cu brațele-ncărcate de izvoade,
să te slăvească-n veci de veci noroade
pentru a slovei naltă adiere.

Să nu mă cerți că-n nopți de veghi drumare
ți-am ascultat pierduții pași greoi
pe-ntinsurile stepei solitare...

Căci te-am zărit, bătrîne Lev Tolstoi
prin vremile de-atunci de umbre-amare
trudind, la plug, cu gloatele-n convoi.

DANIELA CAUREA

Pietre de taină

Constantine, Constantine,
Mă întreabă toți de tine . . .

Deodată, sub lună, toată pielea mi-a înflorit,
Cu miros de pai, anotimpul s-a prăbușit peste trupul meu.
Prea târziu, prea târziu, l-am iubit. . .
O pasăre-roată îmi năruie vâlul mereu.

Nu-i ușor să te lase mută la țărmuri, cireșii. . .
De dimineată pînă seara scurmi în nisip.
Se-ncurcă groaznic în spițe luna,
Silabele moarte nu iau nici un chip.

Aleargă pe dealuri cu cercuri copii
Pe buza pămîntului se aud nenăscuții.
În față stau oaspeții neînceputei călătorii,
Precum foarte demult, coreuții.

Cum să strig sub lună nouă, cum să cer ?
Foșnesc taurii în noapte,
Numai unul își sună pielea stingher,
Cerindu-și iertarea de cer și de ape.

Cum să strig sub alb nestins și sub clopotul impur ?
De aripi, vocea mă-ncearcă neîndoios. . .
Tu pîndești echilibre sub o punte cu mercur,
Întrebarea mi se scurge în os.

Să ne numim fericiți, așadar . . .
Pămîntul ne-a-nchis pe afară.
Vibrează cosmosul sub prund de pahar.
Așadar, l-am iubit prin iarna cea rară. . .

Constantine, Constantine,
se surpră noaptea-n coline ...

Și să te scoli rănit în oase de umezeala lunii
Chemîndu-ți străbunii în legendă mutați,
De pe cînd steagul văzduhului îl sfișiaseră hunii
Și visleau pe caii de foc, prin semînție, atîția bărbați.

O, nici în vis să te văd nu m-aşteptam,
Dar s-a iscat prin lucruri o iluminare
Şi ierbele strînse de rouă în ham
Pe penele apei, s-au pornit să lunece fără-ncetare.

Luceafărul de zi se caută-ntr-o fîntînă tot mai adîncă,
Pe dunga zării se-ncumetă valuri de miere.
Te-am văzut pre cînd pre o umedă stîncă
Încercai pren ierburi junghere.

Că străbuna-mea a păcătuit fugind cu haiducul, se ştie.
În raniţa nopţii au găsit leacuri de neistovire.
Ecaterina, străbuna, purta cucute în păr, la cununie
Şi pe umeri, o ploaie de finuri subţire.

Prin orga oaselor mele îl port,
Eu, Ecaterina, nepoata care n-a mai fugit.
Sub prun se-ncumetă leagănul mort.
Prea tîrziu, prea tîrziu l-am iubit. . .

VALERIU GORUNESCU

Columna

Partid, cuvînt ca zarzării-n April,
suav, şi trezitor, şi plin de seve,
ce colţ de ţară n-a simţit, aieve,
cum îl renaşte suflul tău fertil ?
În care brazdă n-a căzut, bogată,
sămînţa mării tale-nvăţături ?
Întinereşte doina pe spărturi
de fluier, iar vipia-ncă-o dată,
într-amurgind, în holde se revarsă ;
Tu floarea bucuriilor ne-o creşti.
Faci să rodească vii pe ţarna arsă
şi merii — ca voinicii din poveşti.
O primăvară pari, ce nu apune,
din ierni de asuprire coborînd,
ne-ai descuiat luminile, pe rînd,
din fluvii, din metale, din cărbune —
şi au rămas luminile în noi
ca jerbe de nădejdi, întremătoare,

ce se-nfrătesc cu focul din cuptoare
ca foaia norocosului trifoi.
Partid, ești țării ochiul ce cutează
peste îngheț de uri și inerții,
reversî în piepturi jaruri de amiază
și trează facla-ntrecerii o ții.
Tu vezi, prin noapte, mai aprinse stele
de biruință și spre ele sui
călitul nostru neam în lupte grele,
pe strămoșescul drum, căci altul nu-i.
Sorbim povața ta, ca pe un strop
setoasa glie-n zile de dogoare
și-ntorși ca răsărita după soare
spre steagul tău, iradiind potop
de părintească grijă și iubire —
ca unul te urmău pe căi de sori,
partid, izvor de veșnice comori,
partid, zămislitor de fericire !

ION PUHA

De seară

În noaptea tăcerilor înspicate de lună,
neadormite, rîurile înmuguresc poveste
de chipul bărbaților mistuiți de lumină.

Spre lauda zării, cîntarea cîntării
țîșnește din ape cu stele, din lanuri.

În livezile sufletului cu pomi de azur
cineva sculptează floarea soarelui,
din marmură pură,
din stîncă.

Spre lauda lutului, cîntarea cîntării
adună curcubeiele zilei, în pace adîncă.

Mare-a fost

Mare-a fost durerea românească
De nici munții n-o puteau încape
Și-au lăsat-o — prieteni buni — să-și crească
Turmele între păduri și ape.

Suierau securile tăcut,
Tremurau săpînii în rădvane;
Doamne, cîte poteri n-au trecut
Peste plaiuri, peste bărăgane!...

Dintr-un veac în altul, rînd pe rînd,
Am trecut cu doina și securea
Și-am făcut de-atîtea ori comînd
Oștilor venite de aiurea.

În pămîntul binecuvîntat
De străbuni cu sînge și-omenie,
După vremuiri am îngropat
În adîncuri, vițele de vie.

Mare-a fost durerea românească;
Vremurile bine o mai știu,
Ca diac de limbă strămoșească
Toate-aicea cu dreptate scriu.

ȘT. SIKLODY

Fantezia

Cele ce sînt există chiar dacă se ascund
Cuvîntul mut în tine tună profund
Curcubeul și visul sînt vii peste cetăți
Dinții timpului macină doar singurătăți
Fantezia-i asemeni minunatei uzine
Mereu creează și viața o menține
Comoară veșnică între comori
Nu-ngăduie gîndul că poți să mori.

În românește de FL. M. PETRESCU

GEORGE PRUTEANU

CĂLINESCU la puterea LOVINESCU

Si ressemblant que soit un portrait, il tient toujours du peintre, et presque autant que du modèle (Gide, Dostoievsky). Aplicabilă în varii direcții, definind nodal critica, ideea lui Gide se verifică din plin în ecuația Călinescu-Lovinescu, anume în reflectarea primului în scrisul celui de-al doilea.

E probabil o fatalitate, o legitate ca spirite majore ale unei epoci să se respingă sau, cel puțin, să întrețină relații cu totul anemice. Exemplele cele mai la îndemână: Goethe-Beethoven, Da Vinci — Michelangelo. Personalitatea are un efect de cîmp magnetic, se izolează, refuzînd egalul. Geniul tinde spre unicatul perfect — pornire superioară simplei vanități. Geniul e capabil de orice — nu și de ieșirea din sine, e mereu prizonierul imensei sale sfere; geniul (marele talent) e o fascinantă monotonie „Pentru a fi franc, criticul ar trebui să spună: — Voi vorbi de mine în propoz de Shakespeare sau de Pascal... (France La vie littéraire).

Între Călinescu și Lovinescu, neînțelegerea a fost largă, și neînțelegerile multiple. Eugen Simion a analizat polemica lor, notînd că ea „va trece prin toate formele de manifestare, inclusiv aceea a pamfletului”, (Injustiții creațoare, Rom. lit. 23/69). Factorul hotărîtor e — după E. Simion —, personalitatea critică a lui G. Călinescu, substanțial diferită de aceea, consolidată, a lui E. Lovinescu” (id.).

Nu însă polemica e obiectul acestor însemnări. Cunoaștem polemici mai acute, mai nedrepte, care n-au știrbit nimic din valoarea combatanților. Mă gîndesc la disputa Barbu-Arghezi (aceeași situație a creatorilor de elită ai unui timp, antagonici). Un pamflet polemic, date fiind iritarea și demonul contradicției, al desființării, care îl prezidează, e în mai mare măsură un portret al autorului decît al subiectului. Polemica e „bumerang”, semnificația ei e mai mult reflexivă decît activă.

De aceea prefer să extrag din paginile lui Lovinescu despre G. Călinescu pe cele mai echilibrate, ponderate prin destinația lor. Cum vom vedea, ele poartă toate semnele relațiilor dintre cei doi critici. E vorba de capitolele, două, consacrate lui Călinescu în Istoria literaturii române contemporane. Deși scrise la o dată cînd G. Călinescu nu produsese decît o mică parte din ceea ce e opera sa, afirmațiile lovinescane își păstrează sensul, și nu e de presupus că ar fi suferit modificări odată cu apariția altor titluri. Cu atît mai mult cu cît, într-un fel, le prevesteau (sinteza Eminescu, romane).

Despre criticul Călinescu, Lovinescu scrie: „Talent, — aş putea zice, dar nu e numai talent, pentru că e şi muncă, şi nu o muncă de bivoli la jug, ci de om repede orientat în chestiuni abia întâlnite şi priceput în a organiza în sinul lor o reţea de tranşee şi de comunicaţii subterane”.

Totul începe de la inefabil: recunoaşterea indefinibilului — talentul. Primul cuvânt al lui Lovinescu despre Călinescu e TALENT. Forţa de şoc a artei călinesciene era mult prea mare pentru a permite evaziunile. Şi, în Lovinescu, reverberaţia era cu atât mai amplă cu cât însuşi preindea critici acurate şi dicţii stilistice până la orfevrerie, har al cuvintelor. Urmează un domol dubiu („aş putea zice”); un scepticism relativist guvernează, se ştie, judecata critică lovinesciană. A spune despre un scriitor că are talent e prea puţin, e intim, pentru că de-abia de-aici încolo e de pornit discuţia şi pentru că, în sine, afirmaţia e fără greutate („cercul e rotund”). E nevoie de lucruri mai pronunţat pozitive: „e şi muncă”. Lovinescu, marşal al literaturii, nu putea lăuda, în urma talentului, altceva decât travaliul faptic, munca fizică pe materie. El însuşi desfăşurase o „muncă de bivoli la jug”, parcurgând şi ascultând mormane colosale de literatură, şi frumuseţea sa morală („amenitatea sa de caracter” — G. C.) îl forţează să nuanţeze. Onest, Lovinescu îi recunoaşte, chiar dacă fugitiv, şi meritul de pionier („chestiuni abia întâlnite”). Referinţa e la Opera lui Mihai Eminescu, aici sînt „tranşeele şi comunicaţiile subterane”. Metafora pămîntului forat continuă:

„... A săpat cu hărnicie şi metodă în opera poetului, nu numai văzută ci şi în cea nevăzută, a ineditelor, galerii inextricabile”.

Reţea de tranşee, comunicaţii subterane, săpat, hărnicie, galerii — hotărit, Lovinescu avea cultul muncii bădăroare la ochi, şi imaginea în care şi-l dezvăluie e aceea a săpăcrului în pămînt, prototip al omului dînd rost şi formă amorului. Revine, în aprecierile asupra lui Călinescu, ideea obstinării lucrative, osîrdă — valoarea relativă, pe care Lovinescu afecează aici a o preţui în sine.

În ultimul pasaj citat, criticul ia un ascendent asupra omului. Între cele două chipuri ianusiene ale aceluiaşi Lovinescu, fraza aruncă o contradicţie. A săpat cu metodă, scrie el, galerii inextricabile. „Criticului” nu-i scapă metoda — „omul” însinuează haosul rezultatului. Dar, din două una: ori Călinescu, săpînd cu metodă, obţine galerii meoioice, ordonate; ori galeriile sînt inextricabile, pentru că-i lipseşte metoda. Cumpăna lui Lovinescu înclină (independent, poate, de cunoştinţa sa) spre apreciere, pentru că vocabula „inextricabil” conţine o doză de flu, imprecizie, pe cînd metodă spune tot.

„Rezultatul cerceărilor s-a depus într-o serie de tomuri masive, pentru care nu poţi avea decît respect şi admiraţie”.

Dacă „tomuri” e rostit cu seriozitate, „masive” implică o afabilă ironie, lătota care urmează „afirmaţia prin negaţie („nu poţi avea decît”) confirmă subtilul recul al criticului. Tomurile, se insinuează blind, impun prin hărnicie, masivitate, şi trezesc sentimente moderate: respect, admiraţie. Nota bene: Lovinescu nu foloseşte în tot paragraful nici un superlativ.

Vine acuza fundamentală: „căutînd însă monumentalul, scriitorul s-a pierdut în labirintul său hipogeic”. Neînţelegerea iese aici la lumină. Călinescu, în Opera lui Mihai Eminescu, nu a căutat nicidecum monumentalul. Studiul său nu procedează intensiv, ci extensiv, pretenţia fiind de exhaustivitate, nu de concentrare. Călinescu nu a ținut să ridice un monument, ci să aştearnă o hartă. Lovinescu nu a înţeles că, în pofida masivităţii, studiul nu e decît o genială prefaţă, o punere în temă şi nu o concluzie. Adevăratul punct final, sintetic, dens şi pur e eseuul Eminescu (publicat în Studii eminesciene, E.P.L., 1935), mai comprimat chiar decît preţindea Lovinescu, neavînd 100 de pagini ci 22, poem critic, capodoperă de concizie şi forţă persuasivă.

În propoziţia lovinesciană pe care o descifrăm mai frapă două cuvinte, pornite tot din înaltă neînţelegere. Lucrarea e poreclită „labirint” (deşi, reamintim, nu fusese contestată metoda) şi, mai grav, „hipogeic”. Aluzia la elementul mortuar e cu tîlc, defavorizînd studiul călinescian, situîndu-l implicit în zona acelor *monstrum eruditionis* fără suflu vital. Ceea ce e o tristă eroare. Lovinescu, victimă a unei negre umori, nu şi-a putut reprimă inimicizia. Opera lui Mihai Eminescu nu are nimic comun cu meandrele unui cavou antic, fiind o neîntre-rupă explozie de voioşie a cunoaşterii şi descrierii. Ansamblul este o specie...

ciuda'dă de „labirint”: cu toate căile conducînd spre centru! Călinescu exultă prin Eminescu, desfășurîndu-l critic.

„Captiv al propriei sale ingeniozități și fantezii, el n-a mai putut dibui gateria îngustă a ieșirii”. Așa să fie? În primul rînd, ce înseamnă „captiv al propriei sale ingeniozități și fantezii”? Termenii sînt incompatibili între ei și, mai ales, incompatibili cu Călinescu. Rigoarea analitică, ancheta milimetrică, supunerea răbdurie la obiect din Opera lui Mihai Eminescu, rod al „fanteziei”? Se înțelege, Lovinescu s'recoară cu voaluri de stil ideea că studiului îi lipsește panorama sintetică, cheia finală. Ceea ce dovedește din nou că nu l-a înțeles în ceea ce este, nu i s-a adecvat, aducîndu-i reproșuri străine de esența sa. Călinescu a găsit „ieșirea din labirint”, el a traversat cu constantă tenacitate opera eminesciană, și ceea ce pare lui Lovinescu labirint, e de fapt un cerc. Călinescu își oferise sieși temelia pentru „repedea och're”.

Toate oscilările lovinesciene își găsesc expresia tipică în cea mai ambiguă frază a paragrafului: „Simplă improvizație, prin talent literar și știință arhitectonică, Viața... a obținut aprobarea tuturor”. Înainte de toate, să bîgăm de seamă distanțarea: „a obținut aprobarea tuturor”. Nu e în obiceiul lui Lovinescu să decidă valoarea unei cărți prin sufragiu public. Aici, o face — eschivă. Procedul e grațios, dar laș.

Esențială este însă aporia: cum poate fi o lucrare „simplă improvizație”, cînd e datorată unui „talent literar” și unei „științe arhitectonice”? Sună a „fier de lemn”. Exigența depășește limitele, devenind vidă de criterii, aburoasă. Dacă talentul și știința arhitectonică nu hotărăsc reușita, atunci de ce anume depinde? Nici un răspuns posibil, premisele sînt false. Se distinge fără dificultate aceeași scîndare în Lovinescu: om și critic. Călinescu a provocat un dezechilbru imperturbabilului aristarh. Poate tocmai pentru că el era, în ochii lui Lovinescu, o imagine a idealului acestuia. Lovinescu și-a ratat destînul dorit. El s-a realizat plenar, dar alături de veritabila, profunda năzuință. Contempla (poate nu cu cei mai buni ochi) în Călinescu posibilitatea sa.

Corolarul reproșurilor: „Pentru a fi critic, G. C. are toate calitățile... Ii mai lipsește doar convingerea în valabilitatea misiunii sale critice”. Ambiguitate. Lovinescu era inhibat de Călinescu, în atingere cu ei inflexibilitatea sa pălea. Obiectul ridicată e literalmente gratuită; cel care scrisese (1928): „Să mă pot entuziasma, să mă pot învinge în slăbiciunile mele, să mă înfățesc cu opera de artă și s-o comunic apoi cu toate mijloacele... acesta este darul esențial... Critica este artă activă... Artiștii sînt eroi, criticul trebuie să fie rege”, acest spirit, mă întreb, putea fi neconvins de „valabilitatea misiunii sale critice”? Reproșul vizează probabil aparenta versatilitate a lui Călinescu, de care denigratorii (de condiție cu totul inferioară lui Lovinescu) au făcut atîta tapaj. Realitatea e că această (falsă) versatilitate nu e decît reversul giganticei forțe asociative. Călinescu nu și-a schimbat criteriile-absoluate, ci doar punctele de vedere. Nu în sensul revizuirii, ci al atacului concentric. Ca și Lovinescu, în fond, era un adversar al imuabilității opiniei. Artă se cere neîntrerupt definită, numai curenții de opinii îi insuflă vitalitate. Critica e plasarea operei în coordonate, orizontale și verticale. Opera rămînînd aceeași, ceea ce se schimbă sînt, pentru Lovinescu: sistemul de coordonate; pentru Călinescu: poziția observatorului.

În notele asupra prozatorului (op. cit., 294,5), același balans între percepția justă, cu valori pronosticante și eroarea cu rădăcini în opoziția temperamentală (Călinescu, un vulcanic autoritar, personalist focos, egotist la modul sublim, jovial cu malignități repezi și cristaline ca iezerul, pe scurt un raționalist solar, tumultuos și pasionat; Lovinescu, un placid tenace, răbdător și impasibil (G. C. îl vede ca un molatec Antinous), cu vigori stăpînite, strunite pînă la aplativizare, ne-refuzînd efuziunile temperate și răbufnirile reci, așadar un contemplativ, un reflexiv flegmatic, olimpiu de speță maioreșciană).

„Scriitorul vede și știe proecta...; capacitatea de a trece din plan real în plan simbolic...; calități epice și poetice” — iată trăsături ce prind nu numai Cartea nunții, și e admirabil că au ieșit din mîna lui Lovinescu atunci cînd aceasta era unica operă epică a lui Călinescu. Lovinescu a văzut prin zidul timpului.

Dar în Cartea nunții nu „primează intenția pur epică”, pentru că romanul nu e o narațiune (adică o anecdotă lungă cu tîlc și caractere), ci un mit modern un mit transferat în vremi noi. Greu de spus unde a văzut Lovinescu epic; sub acest raport romanul lui C. e cu totul deficitar. Întîmplările sînt simple și fără originalitate: un tînăr flirtează nehotărît cu trei tipuri feminine, optînd imprevizibil pentru al patrulea, fata cu care se însoară. Eternă poveste. Psihologia e, într-adevăr, „schematică”, dar nu „prea”, cum crede Lovinescu. În acest așazis „exercițiu”, G. Călinescu nu face psihologie, ci tipologie categorială, cam ca în basme. Personajele sînt Tînărul neînsurat (cu un termen vetust „cavalerul”, rural „flăcăul”), Baba, Nubila, Adolescentul etc. Cu asemenea protagoniști nu se face epic. Fiind mit, Cartea nunții e, prin paradox, un basm cult, adică o ficțiune cu puteri parabolice, pe teme etern umane. Ceea ce exclude categoric epicul gol, și face loc, dimpotrivă, fabulației arhicunoscute, suprem banale, va’abilă prin universalitate și atemporalitate. Cartea, nu anti- dar a-epică, trăiește prin lirism, prin sublimarea cotidianului. București, ba-, box, modernism sînt circumstanțe și — utopic vorbind — extirpate, romanul își păstrează rezonanța.

În paginile despre Călinescu dăm peste un Lovinescu mai osci’ant decît aiurea; criticul epocii își simțea periclitată supremația, și oricîtă detașare senină ar fi avut, nu-și putea închide nesiguranța. Călinescu i-a întrefăiat brutal desti-nul, derutîndu-l.

Călinescu se reflectă în Lovinescu ca într-o oglindă tremurătoare.

NOTĂ: Desigur că în ordinea noastră de idei puteau fi abordate încă multe judecăți lovinesc’ene, cu aceleași concluzii. Dar ne-a interesat nu evoluția unei neînțelegeri, ci surprinderea ei, întreagă, instantaneu, într-un fragment cît nuca. Căci orice text poate fi test.

G. P.

SARAH KIRSCH

(R. D. G.)

Sint foarte blindă mă numesc

Camelia
degetele mele sînt tandre clădesc
biserici în mîna ta unghiile mele
mîngîie aripi de îngeri eu sînt
vara toamna chiar și iarna în primăvară
aș vrea să fiu la tine tu
îmi arăți ținutul ne ducem
de la un lac la altul pentru asta
va trebui să trăim mulți ani norocoși
peștii sînt doi
păsările-și fac cuiburi stăm
pe aceeași frunză

Cerc de cretă

Un pictor se însură cu o sculptoriță au căpătat un atelier
spațios un copilăș drăgălaș cînd au vrut să lucreze în li-
niște soțul luă o bucată de cretă și desenă un cerc soția
puse copilul înăuntru arta mergea bine cînd trecură trei
ani copilul avea uneori crampe părinții umblau împrejur
dădeau din cap se ștergeau pe mîini cu halatul și erau
uluiți de remarcabilul talent al copilului lor.

Odată

te tolăneai în pădure păsări
topăiau împrejur-ne bureți negricioși
străpungeau mușchiul verde tu
nu mai văzuseși alții la fel și spuneai
că și păsările
aici parcă ți-ar fi mai străine, -n Finlanda
există doar albe

În românește de MIHAI URSACHI

CRONICA LITERARĂ

DANIEL DIMITRIU

Victor Eftimiu

COSMOS

nunt cu deznodământul dinainte știut, cudecor și costumatie „de epocă”, unde rostirea perfectă a tramei captează cu abilitate atenția auditoriului.

Starea contemplativă este secundată de o angajare conștientă, premeditată, ceea ce face ca poetul să devină în chip deliberat un filozof. Filozof, în sensul de liber-cugetător, dotat cu bun simț și luciditate. Fără a avea predilecție pentru metafizică, dar, în același timp, ostil oricărui empirism, autorul păstrează linia de mijloc a unui raționalism netulburat, convertit în generozitate și comprehensiune. Având în față lumea fenomenală cu metamorfozele ei complicate, cu jocul neînțeles în amănunte al necesității și întimplării, cu rețeaua de contradicții care, detașate de întreg, par irezolvabile, într-un cuvânt, având în față forțele oarbe ale materiei, poetul încearcă să le stăvilească printr-un efort grandios de asimilare, de supunere a lor unei analize obiective. Relația om-lume este văzută sub semnul unui echilibru necesar, datorat unei influențe reciproce. Haosul, informul material sînt îmblînzite de forța ordonatoare a minții omenești, mintea fiind sin-

Și prin *Cosmos* (Editura Eminescu, 1971) poetul Victor Eftimiu ne dezvăluie un spirit eclectic, entuziast, sincer și intransigent. Veleitățile clasicizante sînt departe de a reprima fluxul emoțional. Patosul sănătos, expansivitatea firească apar dublate de un fel de uimire vecină cu extazul, uimire încercată în fața omului purtător și făuritor de valori. Avem de a face cu un poet pentru care poezia este foarte puțin aventură în sine, dar este foarte mult prilej de descriere a unei aventuri, a unei fabule cu personaje tip și deznodământ neechivoc. De aici și vizibila predilecție pentru evocare, pentru acoperire a unei tematici sau a unui subiect, tendința de explicitare directă, fals alegorică și deloc simbolică, opțiunea pentru un limbaj răsplat stăruitor în metafore, dar nu și în încifrări. Victor Eftimiu este unul dintre puținii poeți care astăzi dă un singur sens demonstrației, care o epuizează, nelăsînd nici o porțiță deschisă spre insolit. Indirect, *Cosmos* ca, de altfel, întreaga sa producție poetică polemizează vehement cu „erezile” poeticii moderne, le respinge de pe pozițiile unei consecvențe imperturbabile. Ca atare, la lectură versurile sale au aerul unui spectacol lucrat în amăn-

gura ce supraviețuiește degradării biologice. Valorile create în umanitate instaurează eternitatea. Omul-demiurg înfruntă cosmosul și-l îngeunchează aflându-i tainele; ca și la Argezi, mintea este dușmanul tenace al „pustiei” și al haosului. Citez din *Eu știu ce vreau*: „Eu bietul om, făptură trecătoare / Stăpin pe fruntea mea și-a tuturora / Boliul incunat cu aurora, / Sublim prin mintea mea dominatoare, // Sunt mai presus de spații și de hora / Planetelor, în haos rotitoare (...) Titan, ridic planetei un pilastru, / Și ficeare gând al meu-un astru... / Eu știu ce vreau, dar cosmosul nu știe”.

Cuțul pentru valorile stabile, ocolirea ostentativă a oricărui relativism și scepticism determină credința în perfecțiune, aspirația spre o netăgăduită desăvârșire. Radacinile unei astfel de concepții pornesc din solul clasicismului antic. Cu atare, incursiunile în mitologie și istoria vecne beneficiază de un spațiu întins și aici Victor Eftimiu — filozof al culturii și al istoriei — apare ca peregrin extaziat în lumea zeilor, a personajelor, a eroilor și evenimentelor trecute. Inspirația livrescă e abundentă, oameni și locuri din vechea lume a Eladei se înșiră ca portrete ale unui muzeu fastuos.

Relatarea unor destine mitologice sau literare trădează un efort asiduu de recuperare. Numele sînt prea multe pentru a fi enumerate aici. În cîteva locuri poetul își trădează opțiunea, rostind orgolios: „Pe locuri clasice, de-atîtea zile, / Plăteea, Maraton, și Termopile — / Din nou mă sînt eroic și proteic. // Legendele și pietrele auguste / Ma smulg din framintările înguste, / Și-nu recădesc un sufler prometeic” (*Pe locuri clasice*). *Cetățite*, *Locaș de învațatură*, *La Putna*, *Ion Vodă cel Cumplit*, *Vlad Țepeș*, deplasează aria investigației pe pămînt autohton, ca un omagiu adus unor vremuri și oameni de-a pururea vii. Clasicului sonet îi este preterată forma poemului amplu cu rezonanțe de baladă. Fiecăruia bogată aducește semnificațiile faptului istoric, clipurile prind relieu de daltă și aură de iconă.

La un moment dat, expansivitatea poetului este dublată și, mai apoi, absorbită de un efort dramatic de interiorizare. Dialogul cu vîrsta începe să acapareze. Brusc, marturisirile vizează aspecte intime, adună nostalgii, risipesc întrebări chinătoare: „N-am mai dat pe-acasă de-un patrar de veac: / Nu mai am pe nimeni — cruce-s pierdute — / O biată matusa scrie — s-o ajute — / Nepotului palid, învins și sârac. / Plîng pe fiecare pagină și tac. / Vise și morminte sînt, toate, pierdute” (*Viața omului*). Sau: „În mine-a tresărit un cîntec nou: / E marea mirare cu piecarile / Curînd va bate ulumul ecou, / Din tot ce-a fost rînnu doar deapartările” (*Cîntec finit*).

Meditația asupra morții evidențiază același spirit lucid și echilibrat. În plus, transpunerea acestor gânduri în forma fixă a sonetului conferă unei astfel de meditații o pitorească gînditudine, șterge legătura cu veacul nostru, astfel încît avem nu o dată senzația descoperirii unor texte veninu din alte timpuri. Un sonet ca *Am fost prea mult* impune, aut ca fond, cit și ca formă, asociații cu poezii barocului francez sau spaniol (cu un Sponde, Maynard, sau cu un Quevedo): „Uitați-mă! Stergeți-mi tuța / Pămîntului și chipul, și-amîntirea... / Am fost prea mult. Să nu fiu nicăiera. / Mă-nvaluiie crepusculul și ceața. // Nu vreau să-mi port în alții risipirea... / Topeasca-se în mine însumi gheața. / Eu nu mai sînt un cîntec, dimineața, / Un val ce-și scaldă-n soare unduirea. // Uitați-mă, cum uita primăvara... / Să nu mai fiu și altora povara, / Și mai trăiesc și-n alții clipe grele. // Sătul de voi, / și voi sătul de mine, / Lăsați-mă-n anurg printre ruine, / În libertatea păsării mele”.

N-am epuizat, desigur, inventarul tematic al volumului și, cu atît mai puțin au fost epuizate nuanțele. Am remarcat pe scurt ceea ce ține de o unitate de structură, spațiile periferice nu interesează într-o astfel de prezentare. Aș spune, în final, ca Victor Eftimiu este poetul formelor și „ideilor” fixe, fără a vedea în aceasta semnele unei slăbiciuni de esență. Și prin acest volum Victor Eftimiu pare a patrona în chipul cel mai discret cu putință celebra dispută dintre cei vechi și moderni. Departe de a o socoti insolubilă, el optează definitiv (prin temperament, concepție despre lume și om, prin artă poetică) pentru primii și e suficient să-i deschizi oricare volum, să-i citești oricare poezie pentru a avea clar în față sensul și motivele opțiunii sale. De multe ori, ajung cîteva versuri așa cum sînt,

spre exemplu, cele din *În alte veacuri*: „În care veac și unde, o, suflete mă porți, / Căci pasu-mi șovăiește pe vechea lui cărare“ Tot în această poezie, un catren rezumă definitiv un destin: „În alte veacuri, poate, am fost un alt vas de lut, / În care sta cenușa jertfitelor vestale, / Căci port în mine doruri de-un cer necunoscut, / Și ciutece curate, și gânduri virginale“.

AL. DOBRESU

S. Damian

G. CĂLINESCU ROMANCIER

care numitele antinomii le creează, punându-l sub semnul *comicalului* și conchizînd că întregul angrenaj al mișcării forțelor inverse este o *mise en scène*, expresie a jocului, a apetenței lui Călinescu pentru *Spectacol*. Aceasta este, în esență, noutatea demersului critic din *G. Călinescu romancier*.

Dacă privim însă lucrurile la modul ideal (G. Călinescu precum și prețuirea noastră pentru S. Damian obligă la o asemenea optică), nu putem trece cu vederea peste cele câteva serioase rezerve pe care lectura eseului în cauză ni le-a impus. Ceea ce i se poate reproșa de la bun început autorului este *ambitia totalității*. În primele două secțiuni, care sînt și cele mai substanțiale, el adună datele, folosește sugestii anterioare, strînge adică pietrele de temelie, găsește și liantul (*comicul*), dar ce păcat că nu-și urmărește cu consecvență zidirea. Ori, un morman de cărămizi nu e tot una cu edificiul. Cum se explică aceste „abandonări“ neînțenționate? Criticul vrea să spună *totul* despre romanele lui Călinescu. Așa se

Cunoscut publicului mai ales prin *Intrarea în castel* și numeroasele articole publicate în presa literară, S. Damian — critic destul de serios și de bine intenționat — ni se înfățișează cu o nouă carte mult mai ambițioasă decît precedenta. Scopul recentei sale incursiuni critice, acela „de a găsi continuitatea motivelor și de a distribui, pe aceste criterii, materialul epic compact“ (p. 6) a făcut ca *G. Călinescu romancier* să fie așteptată ca un veritabil eveniment editorial, nu puțin socotind că numai S. Damian ar fi criticul în măsură „să ne descifreze și propună totodată fiziologia internă a universului romanesc călinescian“. Și chiar dacă așteptările nu s-au dovedit întru totul îndreptățite (cum vom arăta mai departe), cartea de față rămîne singura cercetare de referință a epicii lui G. Călinescu. Meritul ei incontestabil vine din aceea că *încearcă* o lectură coerentă între limitele plauzibilului. S. Damian privește romanul călinescian ca pe o sferă, în cadrul căreia operează două forțe existențiale antinomice (constrîngerea și eliberarea), din care decurg toate antinomiile particulare: fecund-stăril, sănătate-boală, terestru-himERIC, etic-estic, ș.a.m.d. Odată stabilite liniile de mișcare ale spațiului epic, autorul reface cosmosul din perspectivele succesive pe

face că, urmărind o idee, o lasă deodată baltă, trece la o alta, pe care iarăși o părăsește, revine la prima și iar trece la altceva, pentru a nu uita că *trebuie* să sune și cutare lucru, etc. S. Damian ar fi putut evita asemenea obiecții dacă și-ar fi selectat argumentele, sacrificând amănuntele de dragul esențialului. Dezvoltarea nepermis de largă a unor chestiuni, reluate fără motiv de nenumărate ori (îubirea, deși are consacrat un capitol special, se află înmăziată pe toate paginile cărții), nu face apoi decât să obosească și plictisească. Această *diluție* extremă, se cuvenea evitată, chiar dacă autorul ținea nespus de mult la *trate* fisele pe care, bănuim, le are și ar fi fost infinit mai bine dacă ne-ar fi oferit un eseu de, hai să zicem, o sută de pagini, unde ar fi expus concentrat și sistematic, tot ceea ce aici se întinde pe nu mai puțin de 350 de pagini.

Diluarea cercetării propriu-zise are repercusiuni directe și asupra structurii volumului. Parcurgând sumarul constatăm, astfel, că secțiunea primă enumeră forțele de constrângere (autoritatea clanului, mania și imrozura), pentru ca următoarea să se ocupe de factorii eliberatori, care ar fi (cităm în ordinea indicată de autor): *îubirea*, *Creatia*, *Metamorfoza*, *Uritul* și *Frumosul*. Că *îubirea* și *creatia* pot avea valoarea unor forțe centrifuge nu încane nici o îndoială. Nejustificată este însă introducerea aici a celorlalte două capitole. *Metamorfoza* nu face decât să stabilească (în spiritul unor sugestii mai vechi) posibilele anonierii între Ioanide și eroi din literatura universală, anonierii în stare să sustină integrarea personajului călănescian într-o anumită familie de spirite, dar în nici un caz să explice eliberarea centrifugală. Că numitul capitol discută, în aceeași ordine de idei, antinomia etic-estetică e un fapt ce se cuvine reținut. Dar aceasta, la rîndu-i, motivează nu centrifugarea, ci o predispoziție structurală a eroiului, comparativ cu unele tipologii din Camil Petrescu și Th. Mann. La fel, *Uritul și frumosul*, o „expunere succintă“ a distribuției puterii centrinete și a celei centrifuge, este nu numai neavenit în secțiunea în care îl încadrează S. Damian, dar și inutil în economia generală a cărții, argumentînd — mai degrabă — tendința criticului de a relua, iarăși și iarăși, observații anterioare. Criticul are, apoi, tentația de a confunda *motivul* cu *personajul*. Așa se face că *îubirea* este o fișă a lui Jim, dină cum *Creatia* este o fișă Ioanide. Echivalența simbolică ne cere autorul o vede între *procreație* și *creația* de orice fel s-ar fi cuvenit fructificat căci, așa cum e prezentată în carte, *îubirea* se confundă cu *perpetuarea speciei*. *Creatia* putea reține, prin urmare, și finalitatea dragostei în *Cartea nuntii* și asirnatia lui Ioanide spre paternitate (Cucul). În realitate, paginile consacrate arhitecturii (*Creatia*) înlăbează toate aventurile sale erotice (Ioana, Sulfana, Mihaela, Mimi), perfect adecvate capitolului anterior. Se trece prea ușor peste un pasaj elocvent (pe care, de altminteri, îl găsim menționat la p. 181), anume acela în care Ioanide mărturiseste că pentru el femeile sînt numai un *stimul* al creației, iar nu o ipostază a acesteia.

G. Călinescu romancier ridică o problemă de principiu a cercetărilor de acest gen: ce raport trebuie să mențină criticul (sub aspectul gradului de interes) între operă și comentariu? Aceasta pentru că eseu se mulțumește, totuși, cu o lectură *ad litteram*, așa încît nu aflăm nimic deosebit față de ceea ce însuși textul epic ne comunică. Noutatea, cită există, ține de distribuția temelor, nu de semnificațiile consemnate, care — toate — sînt de domeniul evidenței. Sigur, pentru început, citirea romanelor în chiar litera lor se dovedește o operație necesară. Dar, mai cu seamă cînd e vorba de atît de inventivul creator de sensuri ale operei, Călinescu, ne așteptam ca S. Damian să arunce spre dezbateră o ipoteză, fie ea și paradoxală, și să se străduiască a o susține printr-o lectură *proprie*. În sfera semnificatului, lectura existentă este a oricărui cititor mai instruit. Nu evenimentele petrecute în cărți ne-ar fi interesat, nici desfacerea psihologiilor din pagină, ci *creația* criticului, verva unei construcții inedite (și cînd te gîndești că lucrarea se află sub semnul imperativei fraze călănesciene: „A înțelege înseamnă a crea din nou, a reproduce momentul inițial al operei“ — vezi p. 7). Interesant e că G. Călinescu romancier nu ilustrează numai situația cînd opera face inutilă exegeza semnificațiilor strict literale, dar și reversul ei. Autorul intenționează, parcă, o suplınire a operei prin comentariu. Drept urmare sîntem în curioasa împrejurare de a parcurge zeci de pagini ce nu fac decât să rezume romanele lui Călinescu. Evi-

dent, pentru susținerea unei observații sînt necesare treceri în revistă ale episoadelor cu valoare de argument. Dar de aici și pînă la reluarea firului epic, distanța e destul de mare. Criticul trebuia să selecteze (reiau ideea) numai strictul necesar, în rest putînd foarte bine să facă trimiterile de rigoare. Aceasta l-ar fi scutit de atîtea reveniri neavenite, după cum textul critic ar fi cîștigat în limpezime. Mai mult, se parafrazează pasaje din romane, socotind — probabil — că la atît se rezumă arta de „a crea din nou” opera. Gestul său de popularizare se transformă însă în cele din urmă, într-o parodie. Iată numai una din multele dovezi (a se urmări toate descrierile de străzi, case și persoane). În *Scrinul negru*, descriind procesiunea înmormîntării Caty-ei Zănoagă, Călinescu îl prezintă la început pe contele Iablonski: „Acesta era un bărbat înalt, voinic, cu părul cărunt, tuns mărunț și ascuns în parte sub o șapcă dată pe spate. Avea pe el numai un costum gri cu petice, foarte umflat, semn că pe dedesubt era prevăzut cu un cojocel, în picioare purta bocanci grei, iar pantalonii erau strînși jos, la gleznă, cu cîte un gumilastic gros. (...) Pe umerii-sacoului erau cusute două bucăți de sac gros, în vederea, fără îndoială de a feri haina de eroziune la ridicarea greutăților și de a sluji totodată ca un soi de perne de amortizare a izbiturilor”. (s.n., p. 6). Fără a lăsa să se înțeleagă că e vorba de un citat, cît de cît aproximativ, S. Damian transcrie: „Un bărbat înalt, voinic, cu părul cărunt, cu o șapcă dată pe spate, poartă un costum de haine gri, cu petece, foarte umflat, care acoperă un cojocel. În picioare are bocanci grei, iar pantalonii sînt strînși jos, la gleznă, cu cîte un gumilastic gros. Pe umerii sacoului sînt cusute două bucăți de sac gros, perne de amortizare” (p. 22).

Admitînd că „orisma comică, fundamentală la G. Călinescu, motivează unitatea viziunii, raportul dintre luminos și opac, între ceea ce solicită atenția scriitorului și ceea ce îl lasă indiferent” (n. 103), comentatorul se contrazice singur. Cum adică? Toate manifestările „opacității”, exoresii ale forțelor de constrîngere a eului, sînt „indiferente” lui Călinescu? Nu negăm oare astfel existența a mai bine de două treimi din paginile romanelor? Duoă cum, nu anar ca inutile primele 120 de pagini ale cărții lui S. Damian, de vreme ce tratează o arie „indiferentă”? Criticul nostru confundă *antipatia* precizatorului cu *indiferența*, și asta reprezintă, indiscutabil, o gravă eroare. Și pentru că e vorba de preferință, să spunem că sînt, într-adevăr, cîteva personaje învăluite de *simpatia* lui Călinescu. Dar este arhitectul o fidelă „biografie a ideilor” romancierului, cum s-a spus și cum susține și S. Damian (p. 183)? Supozițiile sînt fericite, fie și fără argumente, cîtă vreme contrariul lor nu se arată demonstrabil. De la apariția romanului, a circulat ideea că personajele din *Bietul Ioanide* (și, apoi, din *Scrinul negru*) ar avea corespondente reale. La fel fusese vulgarizat cu ani în urmă *Luceafărul*, la fel a fost „interpretat” mai ieri *Princepele*. Cîștigau ceva operele din asemenea trimiteri? Categoric, nu! Ba, le-au fost chiar dăunătoare, în măsura în care au umbrat adevărata creație artistică. Cu toate că S. Damian reia de cîteva ori „nepotrivirile” între optica lui Călinescu și cea a lui Ioanide, sentimentul că totuși aderă la teza identificărilor persistă (v. p. 340, și urm.). N-are nici un sens să reluăm aici întreaga sa demonstrație. Ceea ce vrem să arătăm este că nu Călinescu îl pîrtinește și protejează pe Ioanide, ci tocmai S. Damian. Sînt momente, spune el, cînd și arhitectul se află în conul de ironie al romancierului. Dar, spre deosebire de celelalte situații, aici avem a face cu „un comic al simpatiei, care amendează blînd și ne eroil preferații... Cînd însuși Ioanide apare puțin ridiculizat, ironia e temperată, făcută fără cruzimea obișnuită...” (p. 169—170). S. Damian n-a remarcat că, în realitatea epică, Ioanide trăiește sub regim comic prea puțin preferențial, (referirile le facem la comportamentul său strict social iar nu la aptitudinile creatoare), în cazul său fiind vorba de o largă parodiare a livrescului. Declarativismul azeziunilor trimite deschis la seriile de romane în care atașamentul era tot una cu lozincăria (Superomul Ioanide îi obiectează lui Cucly care-i oferă iubirea, că „nu vrea să fie un exemplu de imoralitate pentru această lume nouă care se ridică”, ceea ce nu-l împiedică peste numai o pagină să-și retracteze practic sloganul). E dreptă opinia lui Marin Preda, cînd scrie că Ioanide are aerul unei demonstrații cu orice preț (*Imposibila întoarcere*, p. 202) numai că, aceste observații, acceptate ca scăderi ale romanelor, sînt, de fapt, cali-

tăți trădînd intensă ironie a autorului (a se vedea propunerile de prietenie făcute Mihaelei ori lui Mimi, inventările adolescente ale scenelor amoroase, retrac-tările fățișe de la p. 611 din *Scrinul negru*, ca și memorabila dramoletă de la p. 599).

Dincolo însă de toate aceste obiecții, *G. Călinescu romancier* rămîne o sin-teză meritorie ce va grăbi, bănuim, apariția uncr comentarii de tot mai înaltă ținută.

L. VOLOVICI

Dan Mănuță

SCRIITORI JUNIMIȘTI

Sensul polemic al cărții lui Dan Mă-nucă este evident de la bun în-ceput: o culegere de studii inti-tulată *Scriitori junimiști* în care nu aflăm nici un scriitor junimist con-sacrat! Mai cunoscuți sînt doar Samson Bodnărescu, pomenit îndeosebi în legă-tura și în umbra lui Eminescu și Vasile Pogor, figură marcantă a societății, igno-rat ca scriitor. O lectură încăpățînată, refractară părerilor curente, oricît de autoritare și de perseverente, scoate la iveală scrieri de un interes nebănu-it. Cu Dan Mănuță pătrunde în rîndurile isto-ricilor „Junimii” un nonconformist. Tăria studiilor sale, pe lîngă documentarea im-presionantă, stă mai ales în pasiunea ple-doariei pentru „reabilitarea” unor scriitori nedreptățiți, în încercarea de a-i repune în circuitul istoriei noastre literare. Cele douăsprezece schițe monografice sînt, prin urmare, tot atîtea încercări de „re-curs”, de redeschidere a „dosarelor” unor scriitori condamnați — pe nedrept, con-sideră autorul — la uitarea aproape de-plină. (Dintre toți, numai opera lui Bod-nărescu a avut parte de o ediție cuprin-zătoare). Toate afirmațiile și aprecierile anterioare, suspecte de superficialitate, sînt din nou verificate cu răbdare și te-

nacitatea apărătorului încredințat de dreptatea „victimei”. În sprijinul demonstrațiilor se află o cercetare amănunțită, a tuturor documentelor, de la manuscrise literare la acte oficiale, toate parcurse cu interes constant și transformate în argumente menite să forțeze tradiția, inerția, uneori ingratitudea istoriei literare. Se dau foarte multe date biografice, informații mărunte, dar înșirarea lor nu ia niciodată aspectul anorf și greoi al contribuțiilor arhivistice. O frază alertă le adună într-o expunere vieală, atrăgătoare, cu nerv polemic.

E firesc să ne întrebăm dacă vor reuși studiile lui Dan Mănuță să modifice într-o anumită măsură configurația capitolului consacrate junimiștilor în viitoarele istorii literare. Cîteva nume de scriitori vor intra, credem, cu siguranță, în atenția specialiștilor, poate și a cititorilor, în cazul editării lor: Iancu Alecsandri, I. Pop-Florantin, Leon Negruzzi și, sub o înfățișare sensibil schimbată, Vasile Pogor, S. Bodnărescu, D. Petrino, Anton Naum. Ceilalți (Gh. Bengescu-Dabija, Scarlat

Capșa, M. D. Cornea, Ioan Ianov, N. Scheletti), par să rămână, după cum insinuează și analiza producțiilor lor literare, nerecuperabili din lipsă evidentă de talent.

Asupra operei scriitorilor luați în discuție, D. Mănuță face unele aprecieri care pot uimi, prin noutatea și singularitatea lor, pe cititorul deprins cu tabla de valori călănesciană sau chiar cu ierarhia fixată de Tudor Vianu în *Istoria literaturii române moderne*. El afirmă fără nici o ezitare: nuvela lui Iancu Alecsandri este „unul din juvaerurile literaturii române din secolul trecut“, S. Bodnărescu, până la 1880 „poate fi numărat printre scriitorii de seamă ai României“, A. Naum reprezintă „un moment distinct al poeziei românești din secolul trecut“, Leon Negruzzi a scris „câteva din cele mai reușite nuvele din literatura română a celei de a doua jumătăți a secolului trecut“, nuvelele lui I. Pop-Florantin *Decebal* și *Tuhutum* „sînt fără discuție, două dintre capodoperele literaturii române din secolul trecut“ ș.a. Asemenea sentințe categorice, hazardate la prima vedere, par a fi dictate și de intenția de a impune numele scriitorului ignorat pînă acum, învingînd comoditatea și prejudecățile noastre. Pe parcursul analizelor, însă, ele se atenuează, se nuanțează, sînt însoțite de rezerve serioase, imaginea finală fiind mai plauzibilă și mai convingătoare decît apăsarea după bătaioasa afirmație inițială.

O nedezmînită răbdare analitică, dusă, uneori, pînă la pedantism, însoțește prezentarea fiecărui scriitor. De teama unor opinii grăbite, nefondate, fiecare text beneficiază de o examinare atentă, chiar și atunci cînd lipsa oricărei valori literare o face, aproape, de prisos. Comentariile critice iau deseori forma demonstrației riguroase, concentrate în vederea aflării „elementelor fundamentale“, a temelor dominante sau, în cazul poezilor, a fixării atitudinii lirice caracteristice, obiective ușor de observat și în titlurile capitelor: „*Apologia dorului*“, *Poezia de salon*, *Asceza romantică*, *Către un mit al femeii*, *Romantismul tinguitor* ș.a. În atenția cercetătorului se află cu predilecție, circulația temelor și a motivelor, a clișeeilor poetice sau a procedeelor de tehnică narativă. Nu sînt neglijate nici incursiunile comparatiste, confruntarea traducerilor cu originalul (*Faust* în traducerea lui V. Pogor și N. Scheletti), a manuscriselor cu textul tipărit.

Dintre scriitorii propuși atenției noastre, cel puțin doi se impun cu o vigoare deosebită: I. Pop-Florantin și D. Petrino. Dan Mănuță reface viața și profilul lor moral, nu lipsit de tragism, traiectoria contradictorie a operei lor, cu o vervă portretistică de autentic biograf.

E ușor de remarcat că și în cazul junimismului, orientările și tendințele mișcării apar mai explicate, mai clare, dar și mai simplificate, în scrisul adepților de mai mică importanță. De aceea pe bună dreptate, D. Mănuță îi consideră mai „reprezentativi“ pentru „Junimea“ decît marii creatori care au consolidat prestigiul societății literare ieșene. Pe aceștia din urmă, autorul îi pomenește incidental, dar ei sînt mereu avuți în vedere în alegerea perspectivei asupra celor „minori“. Rapide priviri globale asupra mișcării literare junimiste sînt incluse, totuși, în cuprinsul studiilor monografice: teatrul la „Junimea“, tipuri de poeți și prozatori junimiști, originea și formația lor intelectuală, scriitori profesioniști și scriitori de ocazie ș.a. Imaginea literaturii junimiste iese, astfel, întregită, corectată pe alocuri, iar portretele realizate pot fi privite ca schițe de detaliu dintr-o posibilă lucrare de ansamblu.

Scriitori junimiști este cartea unui istoric literar format, atras de descoperiri și reconsiderări spectaculoase, care crede cu convingere că în domeniul său nici un „proces“ nu e definitiv clasat.

RITMURI DE CONSTRUCȚII ÎN „CONCERT DIN MUZICĂ DE BACH“

Descifrarea și înțelegerea spațiului poetic al scriitorului surprind câteva drumuri de acces și nuclee de organizare în jurul cărora materia se coagulează și se stratifică. Structura ritmică a romanului Horensiei Papadat-Bengescu: **Concert din muzică de Bach** se bazează pe înțelegerea acestuia ca o condiție indispensabilă creației, dincolo de limitele consacrate ale unei forme exterioare, ținând seama de apropierea ritmică a prozei de poezie.

Ritmul, socotit de **Dicționarul limbii române moderne** sinonim perfect cu termenul de **tact** și **cadență**, este o noțiune care a concentrat în jurul ei interesul poeticeilor. Aristotel (**Poetica**, VII, trad. de C. Balmuş, p. 28) îl socotește, sub termenul de **mărime**, un element existent în orice lucru frumos „alcătuit din părți, presupune nu numai o orînduire în aceste părți, dar și o întindere, care nu-i întimplătoare, căci frumusețea stă în mărime și ordine”. Prin măsură, armonie, ritm se definește oricare domeniu, indiferent dacă este al artelor, sau ține de biologie (de la cuvîntul grecesc armonie) „alternanță constantă a unor grupuri egale în mișcarea armonică a artelor dinamice—muzică, dans și versul metric” („Dicționarul poetic” de A. Kviatkovski, Moscova, 1966). Pentru R. M. Albérès, ritmul este o caracteristică asemănătoare unei esențe platoniciene sau un raport matematic, care nu se poate inventa sau incarna decît în condiții singulare și precise (vezi **Istoria romanului modern**,

p. 427), iar pentru Pius Servien este „o periodicitate percepută”, ceea ce presupune analiza operei și din unghiul de vedere al cititorului.

Am exclus deci, ca și în „Teoria literaturii” lui Warren și Welles, posibilitatea abordării problemei enunțate ca o analiză a sintaxei frazei pe baza paralelismelor sintactice, a repetiției pe diverse planuri, sau pe baza analizei structurilor sonore. Criticii literari americani (ritmul — perceput ca o periodicitate) admit și teoria care include în noțiunea de ritm și o mișcare irepetabilă, diferită de cea a metronomului. B. Tomașevski, în analiza **Damei de pică**, insistă asupra noțiunii de ritm bazată pe succesiunea temporală și pe comparabilitatea observabilă, deosebind **tempoul** ca un element al timpului subiectiv, acceptînd deci analiza din unghiul de vedere al lectorului, și ritmul — ca pe o structură, nu neapărat voită de autor. Analiza ritmică sesizează psihologic perioada, receptare ce este de obicei subconștientă. În analiza ritmului, cercetăm o singură operă, abordînd ritmul din perspectiva compoziției, presupunînd ordine, organizare prin surprinderea „liniilor coordonatoare ale unei creații, așezarea și alcătuirea unei structuri viabile, potrivit cu o dominantă care construiește”. (I. Vlad, **Analiză și sinteză**, p. 73). Analizînd structura ritmului, vom căuta legile interioare ale romanului sub semnul ritmului edificării, al naturii ireductibile a dinamicii interioare în operă (vezi I. Vlad, p. 75).

Structura compoziției este un element semnificativ esențial încorporând elementele fundamentale ale universului investigat (personaje, raporturi umane, mișcarea cauzală a unor evenimente).

*

Titlul romanului este cheia care conduce la descifrarea ritmului interior. Concertul pregătit conține: **Preludiu, Fugă, Concert și Oratoriu**, reliefându-se **Coralul**, Bach, în sine fiind doar un punct de plecare „ceva ca ultima filă din calendarul unui an bun pe care o rupi pentru a privi ziua dinții a altuia, de la care aștepti mai bine încă”. (p. 193).

Căutarea unui ritm contrapunctic în cel de fugă ne-a atras, căci obiectul esențial al operei este depărtat de cel al romanului tradițional. Evenimentul este un raport între eu și ceilalți, și romanul H. P. B. se apropie de romanul tradițional prin crearea de personaje, dedramatizate însă, căci nu se întâmplă nimic important, iar banalul capătă valoare reprezentativă. Personajele nu-și mai stăpinesc destinul, o valoare esențială fiind dată contingentelor. Impresia este de imagine filmată, compozită, făcută din aparența ei la un moment oarecare al timpului, din interpretarea ei de diverse cunoștințe și pronosticuri ale vocilor. Tehnica internă este evidentă, în crearea unei teme de bază căreia i se pot suprapune diverse linii tematice secundare. În cazul nostru, structura compozițională este aceea de fugă. În situarea acestui ritm contrapunctic, sesizăm că nu mai există o lume văzută și un romancier indiscret, ci un ansamblu, complex, lumea e reflexul omului și omul e reflexul lumii. Aspectul anecdotic este aproape inexistent, **Concert** făcând trecerea spre romanul actual.

Susținem că ritmul general al romanului este cel al fugii și îl definim, astfel ca o mișcare în care organizarea exterioară a materialului, temele „vocilor” și înălțuirea cauzală a evenimentelor se combină într-o tramă armonică, enunțind și dezvoltând tema subconștientului personajelor, efectul fugii fiind cumulativ. Structura tematică a fugii — considerată unanim cea mai savantă modalitate compozițională — comportă un raport între structura orizontal ritmică și verticală — armonică, incluzând cele mai mari diversități ale

dezvoltării în cea mai desăvârșită unitate a compoziției. Subiectul fugii — nici motiv, nici erou, ci principiu de acțiune care descoperă unghiurile de unde totul se luminează și de unde se desfac fiarele tematice conducătoare — poate fi considerat în **Concert** boala fizică și morală, snobismul de care suferă personajele. Contrasubiectul, care apare concomitent cu subiectul, punctându-i armonia, este moartea — alternanță posibilă a bolii. Răspunsul la subiect — temele secundare care se juxtapun parțial subiectului — echivalează în planul romanului cu suficiența în dragoste de care dau dovadă „Răii” (Ada, Lică). Răspunsul la contrasubiect — acompaniament tematic ce pe alocuri „colaborează” contrapunctic cu linia contrasubiectului — îl întruhidează Elena căutând adevărul în dragoste. Pedala — element de mare importanță în contextul fugii își găsește echivalentul în **Repetiția** — prilej de perfectare a concertului — ce acompaniază din distanță în distanță motivele principale fără să li se încorporeze, fără să se armonizeze întotdeauna cu ele. (Boala lui Rim și relațiile dintre Rim și Sia se comentează la repetiții; după moartea Siei, Rim simte nevoia să apară măcar pentru o clipă la repetiții). Repetiția e în același timp și un prilej de întâlnire mondenă. În acest sens, putem considera că ecoul contrapunctic al pedalei **Pivotul** fugii susține temelia întregii construcții. El e factorul stabilizator, cristalizat în punctele de concentrare ale pedalei și contrapedalei.

Analog, **Muzica** se reflectă în **Repetiții** ca un leit-motiv obsesiv: muzica pură, muzica și trăirea pleneră, muzica și adevărul. Legile compoziționale ale romanului stau sub semnul unor ritmuri de fugă diverse: lent, în primele șase capitole (andante), pentru că începând cu capitolul VII mișcarea să evolueze în ritmul dat de așteptarea concertului, conjugată armonic cu **Taina natalității** și a **Fecioarei despățite**. Mișcarea se precipită în capitolul aflării Tainei (cap. IX), toate masinațiunile sfârșind într-o înțelegere adusă de moarte Siei. Climaxul fugii în roman este coralul, cheie în înțelegerea „vicieniilor” de construcție: „Atunci din gongurile de aur ale acompaniamentului de bas porniră acorduri regulate, egale, care se urmăreau unele pe altele metodic, mereu mai pline, mai

sonore... Erau fraze aprigi care întrebau ncantul. Acordurile se înțețeau, goneau unele după altele, cohorte sistematice, dar frământate de însuși mersul lor succesiv, aproape simultan. Se repetau mereu mai frecvente deși în cadență, obsedau, cuprindeau în spațiul lor auzul ca într-un haos prins între munți". Derutantă este încercarea de a surprinde legile după care se ordonează textura romanului. Ritmul interior e o rezultantă a mișcărilor flux-reflux, de repetare și sincopă, prezente în subconștientul eroilor. Lumea personajelor identificabile e însoțită pas cu pas și subminată din subteran de lumea „vociilor” interioare. Aparent, o narațiune obiectivă, **Concertul** evoluează după o traiectorie plină de capcane întinse cititorului: planul trăirilor, iluzia iluziei concurează prin consistență realul. Organizarea vocilor — comentarii este montată după tehnica savantă a polifoniei: „După plecarea lui Lică, doamna Vera se ostenește în zadar de după perdele să vadă dacă întorc capul unul după altul. Lică nu întorsese capul și doamna Vera trăsesese concluzia banală că bărbatii își bat joc de femei și că fetele sînt niște ah-tiate. („Vocea” opiniei publice). Sia nu întorsese capul fiindcă îi atirna greu, dar rămăsese un timp în poartă. Îi părea rău că a plecat Lică și îi era silă să se întoarcă în casă. Lică venea destul de des să o vadă, dar plimbările erau acum mult mai rare ca înainte. Mîndria de a fi de folos și rangul nou la care o ridică funcția de infirmieră în casa Rim se luptau în mintea ei înceată cu regretul vieții bune de altădată. („Vocea” Siei) Lică nu întorsese capul, fiindcă, o dată plecat de la un loc, nu se mai gîndea înapoi. La vizita de azi constatase numai, cu mulțumire, că lucrurile merg strună. Nu-i trecuse prin minte să măsoare timpul parcurs sau să-și proiecteze filmul trecutului. („Vocea” lui Lică)".

La Hortensia Papadat-Bengescu, obiectivarea demiurgului e atât de perfectă, încît creatorul omniscient dispare complet din cîmpul de observație: „Vocile celor fără nume” (opinia publică) sînt mai departe de adevăr decît oricare dintre vocile identificabile. Figurația sonoră, chiar dacă primește un nume — Coana Vera —, creează **Reputația**, care degenerază exact în contrariul calității etichetate. (buna Lina devine —

reaua Lina, olimpica Elena — o femeie pasională). Vocile sînt instrumentele orchestrei ce execută o fugă, compunind contrapunctic „mai multe subiecte redade în diferite impresii din conștiință, cînd subiectele se schimbă frecvent”. (E. Auerbach, **Mimesis** p. 267). Această tehnică — folosită în literatura contemporană — a prozei pluripersonale, poate fi comparată cu o mare sală a oglinzilor în care fiecare se vede pe sine, dar și pe ceilalți, imagini reflectate unde fiecare eu este obiect privit și subiect privitor. „Vocile” la Hortensia Papadat Bengescu nu au aerul de vag, de indefinit straniu, sesizabil la Virginia Wolf; dimpotrivă, comentariile mentale trădează capacitatea de introspecție fină la toți eroii: Lică este contrar așteptărilor, formației sale intelectuale, un observator sensibil, intuind comentariul personal al lui Maxențiu, partitura corzilor căpătînd personalitate prin divizare: „Minciunile, nepregătite dinainte și pe care nu se știa să le improvizeze în fața lui Lică se succedau precis. Lică le prindea cu îndeminare pentru a fi puse la punct și admitea ca un cunoscător talentul cuconiței” (...). Peste umărul Adei Lică îl privea cu un fel de respect. Acea stimă a bărbatilor pentru omul pe care îl vor înșela” (p. 65). Scena discuției dintre Ada, Maxențiu și Lică e reprezentativă pentru surprinderea simulată în trei oglinzi a vocilor (pag. 6). Egale, ele se combină, liniile tematice expuse de voci se urmăresc respectînd reguli de echilibru. Nici unul dintre comentarii nu-l depășește pe celălalt. Trecerile de la punct la contrapunct au un nucleu de atingere în aspectul exterior mizerabil al prințului Maxențiu. Ponderarea comentariilor depășește gestul, replica, mimica. Manifestarea exterioară suferă o deliberată sărăcire. Replica se videază de semnificații, chiar de sentiment, devenind automatism. Gestul și mimica celor trei abia acoperă gîndul, uneori îl trădează, chiar la un rafinat ca Maxențiu. Se utilizează, apoi, frecvent tehnica vorbirii directe libere care dă impresia unui martor-narator. De aici eroarea unor exegeți ce văd în Mini un alter — ego al autoarei. Mini nu depășește posibilitățile de introspecție ale celorlalte personaje. Din tehnica vorbirii directe libere rezultă uniformizarea stilistică a vocilor, distincte în dicție prin expresii izolate. Vocile fără

nume, corul antic se interferează adesea cu vocile nominalizate; „vocea” coanei Vera — materializare a opiniei publice este urmată de „vocea” Siei, apoi intervine „vocea” lui Lică. Ștergînd granițele dintre vorbirea directă liberă a personajelor nominalizate (Lică) și „cei fără nume”, imparțialitatea aparentă a părerii generale glisează asupra „vocii” lui Lică în calitate de povestitor, narator al propriilor acțiuni. Punctul de contact se realizează prin repetarea leit-motivului prezent în fragmentul discutat, prin: „Lică nu întorsese capul”, „Sia nu întorsese capul”, „Lică nu întorsese capul”. Deci, instrumentele își preiau temele. Se simte nevoia unor voci supuse, fără rezistență. Cifru este în episodul în care Marcian preferă vedetelor de mîna întîi „voci juste și maleabile, pe care să le mînuiască cu pe tîste, care să fie sclavele artei lui de animator și cu care să obțină perfecția”. (p. 186). Tehnica contrapunctică observată fragmentar în ritmul interior este reluată la nivelul construcției întregului roman, în care motivul conducător este repetiția concertului, prezentă sau absentă în fiecare capitol, absența marcînd pauze semnificative pentru acțiune. Tema concertului este enunțată la taifasul din casa Linei (cap. II), reluată abia în capitolul VI (Mimi-Nory comentează evenimentul muzical) „Nu s-a văzut în București concert ca al Elenei...” (p. 70), ocupînd, prin prizma Adei, întreg capitolul VII. Acum, prin strîngerea tuturor liniilor de forță asupra lui, concertul devine punctul nodal. Linia melodică suportă teme secundare, atingînd tema concertului. Teme referitoare la decrepitudinea fizică ducînd spre moarte (Maxențiu), pasiunea mediocră (Ada-Lică), Pasiunea morbidă (Rim-Sia), pasiunea înobilată de muzică (Elena-Marcian) au, la rîndul lor, alte ascendențe: pasiunea paternă (Lică-Sia), maternă (Lina-Sia), dublul care întrerupe normalul (frații Halippa), tot romanul fiind din dorința de a realiza un cuplu normal, imposibil în condițiile bolii fizice și psihice generale. Începînd cu capitolul al VII-lea pînă în final, romanul stă sub ritmul dat de așteptarea concertului; „Început” pentru teme dezvoltate în alte romane ale ciclului. Repetițiile sistate de moartea Cramatulei, explodează în repetiția generală, element contrapunct al coralului de la înmormîntarea Siei.

Concertul a atras din nou asupra sa interesul liniilor tematice, observația voit imparțială fiind un alt nod de contact al punctului cu contrapunctul, în melodia generală a fugii. „Harnică și spornică” la începutul cap. XIII, repetiția întreruptă de doliu (un contrast muzical datorat pauzei) amplifică mișcarea ulterioară îngroșată de tema morții cu care, în sfîrșit, coincide. Fuga e și un simbol al dorinței și imposibilității de evadare. Am socotit ca predominant, climax al fugii — roman coralul, care are și funcție catartică, asperitățile temelor secundare netezîndu-se sub tema morții și a muzicii. După „climax” urmează „coda”, perorația vocilor comentatoare în surdina ale motivelor de pînă acum cristalizînd temele în microcosmosuri separate pe cupluri (Linia preocupată exclusiv de Rim, Elena de Marcian. Timpul exterior, dictat de „voci”, cunoaște încetiniiri, pulverizîndu-se în ritm de havuz re evenimente aparent banale (timpul dilatat enorm în care se consumă discuția Ada-Maxențiu-Lică). Lectorul rămîne cu senzația de vid în cădere, în unele romane fără finalitate temporală și spațială (Gîndurile lui Maxențiu provocate de amenințarea viitei Adei). Mișcarea meandrică specifică fugii, contrapunctată în conștient și subconștient, este uneori complicată cu mișcări de forare îngreunînd direcția de mișcare inițială, ca și în **Tris'ram Shandy**, unele personaje sînt abandonate și activizate în alte capitole (Sia, părăsită în capitolul I, este regăsită în capitolul III în aceeași poziție). Ritmul interior al construcției romanului este, deci, datorat montajului polifonic de „voci” reflectate și în mișcarea conștientă a fabulei, arhitectura capitolelor susținînd ritmul exterior. Liniile tematice secundare pot fi observate din unghiuri diferite, multiple sau micșorate, în funcție de sensibilitatea lectorului. Stabilim existența cîtorva cuiburi nodale în înțelegerea fabulei sau a interpretării. Prima **Taină**, descifrată ușor și destul de terestru este aceea a copilului necunoscut, de unde, rezultă **Incestul**, taină a cărei dezlegare nu generează „suspensul” tragic așteptat. Alte **Taine** în construcția evenimentelor sînt acelea privitoare la imbinarea sau desfacerea cuplurilor (Rim-Sia, Ada-Lică, Elena Marcian, Mika-

Le-n indivizi). Taina esențială, adevărata cheie a înțelegerii, nerealizată din cauza suficienței interiorului eroilor, este fuga spre moarte, parțial dobândită prin muzica. Două chestiuni ni se par importante în analiza **Tainelor**: muzica și boala. Muzica este un limbaj care nu poate fi transpus în alt sistem, putînd fi înțeleasă doar prin melodii, armonii, ritmuri. „Concertul din Bach” este un eveniment important, dar la el aderă foarte deconcertant personajele. Incapabile de a simți ritmul muzical, personajele acceptă snob și exterior concertul. Marcian trăiește prin muzică înălțimea cosmică, iar Elena tinde către o treaptă muzicală superioară celor din cercul ei. Apropiată ocazional de muzică, pentru a-și împlini dorințele de utilitate socială, manifestă primul gest lucid din momentul renunțării la pian. Descifrarea **Tainei** începe în momentul repetiției generale cînd, în locul unui torent sonor nediferențiat, se așează imaginea ideilor — motive, teme angrenate într-o complexă dialectică care-i dă sentimentul valorii autentice printr-o trăire fundamentală. Accentul cade pe individual, ascultătoarea aspirînd spre o trăire fantastică a dragostei, trăire plenară, dar excluzînd contactul cu transcendentul. Marcian are o perseverență care-l ajută să înțeleagă ce spune muzica, trăind-o plurivalent, pe cînd Elena o percepea monovalent. Pentru ambii, muzica este o revelație care contribuie monostructural la cunoașterea de sine și la apropierea lor. Este momentul maxim al înțelegerii. Eroii din **Concert** mimează boala (Rim), pentru că ea le permite să se manifeste necontrolat, dezvăluind laturi ascunse pînă acum de comandamentul social. Boala este echivalentă cu o înghețare a sensibilității pentru ceea ce este exterior, o indiferență contracarață de exacerbarea analizei propriiei hărți fizice.

Elena nu este capabilă de a cînta decît la un singur instrument; în subconștientul spațializat în „harta” interiorului său, pentru Maxențiu. Binele-Răul nu sînt percepute antinomic, ci monocord. Moartea poate să eterizeze, dar și atunci nu este decît o falsă cunoaștere (Maxențiu moare angelic **inventînd** o reacție pozitivă din partea Elenei). Textura romanului cuprinde elemente specifice tragicului grec sau modern. **Tainele** dau un al treilea ritm al romanu-

lui, pe lîngă cel interior și cel exterior, reprezentînd mișcarea continuă de fundal a instrumentelor de percusie. Incestul generator de tragic antic este banalizat de eroii autoarei, existînd și alte similitudini care ne permit să vorbim de imposibilitatea tragică a personajelor.

Limitat la viața familială, romanul apare apropiat de celula familiei grecești; dacă în spațiul antic ritmul mișcării personajelor era amplificat de concentrare și precizie, personajele din „Concert” dizolvă în neprecis, conform „hărții” lor interioare, ritmul măreț al muzicii. Unitatea de destin (moira), element fundamental în antichitate, își pierde calitatea esențială morală și estetică. Eroii evaluează doar aparent sub imperiul muzicii. Universul crud și violent e filtrat într-o ordine cosmică superioară, sublimînd în catarsis teroarea și mila; pe cînd la personajele în discuție, cruzimea și violența persistă în subconștientul nedublat pe plan divin, personajele avînd o existență socială, asigurată (cuplul Rim-Lina își permite o nouă locuință; Leonora, divorțată, se căsătorește cu un doctor bogat; Elena capătă prin Drăgănescu avere; Ada cumpără nobleța lui Maxențiu prin dotă; Lică, fără ocupație, păstrează datorită femeilor un nivel financiar acceptabil). Deci, eroii tensionați intern nu pot tinde spre o categorie universală; dacă la Joyce structura odiseică a mișcărilor diurne ale lui Dedalus putea fi observată de lector, „în Concert de muzică de Bach” teluricul apare ca o limită strictă a evoluției lor pe verticală. Avînd o existență asigurată, ei nu sfidează zeii (hybris), culpabilitatea existențială viermuind la un nivel mlaștinos. Destinul nu presupune la acești eroi o mișcare superior organizată. Dacă omul grec se ridica prin rațiune deasupra pasiunii, omul „propus” de Hortensia Papadat Bengescu coboară rațiunea la nivelul temperamentului, iar ritmul antinomic dîkî dîkî, raportul binar haos-ordine sînt înlocuite de dialectica haos-suprahaos, deci o tindere spre lipsa de armonie. Universul ordonat al compoziției din roman este adus la nivelul supremei dezordini în subconștientul fiecărui individ, dezordine instaurată progresiv și bazată pe contrazicerea lumii construite pe himere a fiecărui personaj. (Lina încearcă să posede liniștea prin compensație dăruind lui Rim

supunere pentru a se face uitată greșeala de tinerețe). Deci, definitiv pentru mișcarea personajelor este matricea stilistică haotică; punctele de fugă și interpretarea acestui haos intern fiind cerută de construcția romanului. **Pedeapsa**, ființează chiar în conformația eroilor incapabili de a sesiza Răul și Binele. Personajele sînt ființe incomplete, dorind să-și găsească complementarul, ales de obicei în contrapunct, pentru că dublul nu răspunde cerințelor, ci merge chiar într-o direcție antimononică (Lina îl alege ca partener pe Lică ce o disprețuiește pentru copil. În continuare, Rim pleacă tot de la ideea că ea este o „urită” fără a ajunge la armonia casnică pe care cei doi o aștează. Kim alege ca parteneră pe Sia, pentru docilitate, Sia îl urăște pe „moș”, dorindu-l doar pe Lică, pentru care ea e un obiect indiferent ce poate recepta vorbele fără replici supărătoare. Ada simte nevoia unui partener care să suplinească lipsa vechimii aristocratice. Acesta e Maxențiu pentru care averea Adei înseamnă o situație prosperă; ambii doresc opusul a ceea ce au obținut: Ada — un partener viril, Maxențiu — o soție eterică.) Dublul nu reprezintă necesitatea greacă din legenda în care ființa perfectă, fulgerată cîndva de Zeus, se caută pentru a atinge integritatea inițială, ci ființa umană cu deschidere către Bine și Rău. Frații Hallipa, imagine a dublului realizat, sînt ființe caricaturale, elemente de jos pe scara valorilor ce tind către perfecțiune (Marcian). Ei simt nevoia unei ființe primare, pe care o întilnesc în persoana Siei. De obicei, cuplurile se realizează prin intermediul unei a treia persoane, care neutralizează intențiile de Rău sau Bine, readucîndu-le într-un stadiu nediferențiat. (Ada, îndrăgostită de Lică simte dorința de Bine, tinzînd spre o acceptare socială. E nevoită să introducă în cuplul de sus — aparent perfect — Elena—Drăgănescu) un posibil element al Răului, pe Marcian, daimonion care poate să convertească pe Elena din înțelepciune către Răul social — prezența unui amant — mișcare ce-i conferă Elenei posibilitatea

de a se apropia de muzică. Elementul de legătură este indiferentul Lică, situațiile se transformă în contrariul lor, Ada trecînd în situația socială „onorabilă” prin căsătoria cu Lică, iar Elena și Marcian devin cuplul neacceptat. Atitudinea de înțelepciune (fronisis) este dată de „voci”; mirate de incapacitatea tragică a eroilor, ele îi îndeamnă spre contactul cu muzica realizat la înmormîntare, unde „societatea” înțelege măcar exterior muzica, vibrînd religios. Deci, personajele nu au decît o singură dimensiune nefiind tensionate și, de aici, imposibilitatea ca gesturile să atragă altele, luînd proporții tragice (atracția lui Rim către Sia ar reprezenta adîci, dar reacția Linei în momentul dezvăluirii tainei este ridicolă). Chiar coincidențele evenimentelor (Ada îl întilnește pe Lică, apoi pe Elena, fosta logodnică a lui Maxențiu) nu duc, ca în tragedia antică, la dezvăluirea structurii tragice, ci devin un element nivelor în plan social. Cauzalitatea obscură manifestată în tragedia antică în exterior (societate) este acum în subconștient, unde nu mai are funcția de Destin, pentru că nu există mecanismul acțiune-reacție. Tema dublului, sugerînd imposibilitatea comunicării dintre personaje, dă naștere celorlalte teme (frustrarea, neputința, de a acționa, sentimentul bolii, al compasiunii), „prinse” după tehnica contrapunctică în matca riguroasă și lucidă a fugii — roman.

Hortensia Papadat-Bengescu este o creatoare a romanului modern actual. Pentru ea, muzica nu exprimă idei și sentimente, ci e inefabilul care are ca rezultată ritmul interior al romanului. Reproșurile ce i s-ar putea formula romancierii pot fi identice cu ceea ce i se reproșa lui Schönberg sau Stravinski: „cerebralitatea”. Marea artă este conferită de vigorearea conștiinței clarvăzătoare. „Arta fugii” în opera autoarei e un imn închinat rațiunii, purificării durerii, sub imperiul inteligenței.

**SORINA BALĂNESCU
NOEMI BOMHER**

O PLEDOARIE ȘI CÎTEVA RECTIFICĂRI

Cunoștințele noastre privitoare la procesul de creație a romanului *Pădurea spînzuraților*, la corespondențele biografice și prototipurile unora dintre eroii operei, în special al lui Apostol Bologa, schițate succint în „*Mărturisirile*” scriitorului¹, au sporit simțitor în ultima vreme, atît prin relatările și confesiunile unor contemporani² sau membri de familie³, cît și prin descoperirea sau introducerea în circuitul literar a unor documente noi sau inedite⁴. Studiarea datelor memorialistice, a rezultatelor investigațiilor în arhive și colecții particulare a permis să se pătrundă mai adînc în laboratorul de creație al romancierului, să se cerceteze mai amplu raportul dintre realitate și ficțiune, procedeele de transfigurare artistică a realității folosite de „ctitorul romanului românesc modern”. Astfel, pentru a demonstra că dîema și încheștarea dintre cele două datorii, una contractată prin jurămint față de stat și cealaltă, firească, față de cei de un neam cu el, ia forme cu mult mai intense la eroul romanului decît la prototipul său din realitate („*voluntar inocent în război, cam neliniștit în primul rînd în perspectiva că va trebui să tragă în oameni*”), Lucian Raicu, în monografia sa închinată lui Liviu Rebreanu, citează un fragment dintr-o scrisoare necunoscută pînă acum a lui Emil Rebreanu către una din iubitele sale⁵. Numeroase și emoționante rînduri din vasta corespondență de pe front a lui Emil, sînt reproduse în documentatul studiu al lui Tiberiu Rebreanu despre geneza romanului „*Pădurea spînzuraților*” (*Steaua*, nr. 9/1960). Autorul stabilește fazele distincte ale elaborării operei, schimbarea succesivă a planului inițial (conceput în urma vederii, în 1918, a zguduitoarei fotografii cu cei

peste 300 de cadeți cehi spînzurați), prin încorporarea unor noi elemente compoziționale și de conținut, pe măsura dezvăluirii amănuntelor despre tragicul sfîrșit al fratelui său : 1) primele vești aflate de la sora sa, Florica și prietenul din Măieru, Dariu Pop, în primăvara anului 1919; 2) confirmarea acestor știri de către mama sa și înminarea sentinței de condamnare „semnată” (de fapt, difuzată la unități) de generalul Karg (sustrasă de alt frate, Iuliu, din poșta unei unități militare de la Budapesta); 3) aflarea de la martori oculari, în special de la grogarul *Paul Vidor* și de la fiica lui, *Ilona*, a unor noi date cutremurătoare despre execuția eroului (în realitate, *Ilona* era fiica lui Grigore László, din Făget — Ghimeș — n.n.).

Pentru a cunoaște pas cu pas treptele calvarului lui Emil, scriitorul a întreprins în anii 1919—1920 o meticuloasă documentare prin locurile peregrinărilor fratelui său pînă în clipa supliciului suprem, în timpul căreia, imensa și copleșitoare a lui durere nu a împietat asupra lucidității creatoare. Pe lîngă relatările rudelor și cunoscuților, Liviu Rebreanu a cercetat peste o sută de scrisori și cincizeci de fotografii ale lui Emil, reținînd detalii care, după cum subliniază Tiberiu Rebreanu „*nu vor fi trecut fără urmă*”⁶. Relevînd valoarea documentară a corespondenței de pe front a lui Emil pentru procesul de creație a romanului, Fanny L. Rebreanu notă de asemenea : „*Multe din aceste gînduri și imagini erau recitate cîteodată de Liviu și uneori i-au folosit la completarea și redarea unor pasaje din creațiile sale, în care realitatea aproape că nici n-ă mai fost modificată*”⁷. Iar Stancu Ilin, în studiul său citat mai sus, conchide : „*rolul biografiei lui Emil este totuși funda-*

mental în „Pădurea spînzuraţilor” deşi figura lui Apostol nu se calchiază cu cea a fratelui scriitorului⁸. Scrisorile lui Emil reflectă nu numai „viaţa sa cotidiană şi acţiunile militare” la care lua parte, ci şi, exprimat deschis sau numai printre rînduri, întregul său zbucium sufletec, pricinuit de continua amputare a aspiraţiilor sale, de dramatismul situaţiei în care ajunsese, fiind silit să lupte împotriva fraţilor săi. Tînăr deosebit de înzestrat, „cel mai vrednic şi mai minunat caracter dintre toţi” după aprecierea lui T. Rebreanu, „unul din fraţii cei mai iubiţi”, după Fanny L. Rebreanu, avînd o fire extrem de delicată şi sensibilă, deci uşor vulnerabilă, predispus spre introspecţie, Emil Rebreanu a purtat o bogată corespondenţă cu rudele şi prietenii săi, care a înregîstrat, ca un fin seismograf, toate frîmîntările unui suflet pretimpuriu chinuit. Cercetătorii care s-au aplecat asupra şirelor, de o admirabilă caligrafie, ale lui Emil, au fost profund emoţionaţi şi în acelaşi timp uimiţi de intensitatea vibraţiei simţămîntelor lui, de nobleţea caracterului său. „Emil Rebreanu era într-adevăr deosebit, straniu de deosebit încît adesea ne punem întrebarea dacă a existat aievea un asemenea suflet plămădit din altele şi altele nuanţe ale bunătaţii şi sensibilităţii umane⁹, afirmă cu drept cuvînt Stancu Ilin, iar în alt loc îl caracterizează ca pe un „suflet nobil, de o deosebită puritate”, care „vibra intens în contact cu evenimentele personale şi sociale”¹⁰.

Aorecînd contribuţia documentară a studiului lui T. Rebreanu, consacrat genezei romanului „Pădurea spînzuraţilor”, regretatul Perpessiciu remarcă un aspect „cu mult mai preţios”, în încercarea autorului de „a schiţa din fragmente epistolare un portret cu adevărat emoţionant al lui Emil Rebreanu” acest „rar suflet, jertfit nesăftosului Moloch al războiului”¹¹. Din păcate, scrisorile lui Emil Rebreanu nu sînt accesibile oricărui cititor. Nici chiar cercetătorii literari nu au posibilitatea cunoaşterii lor integrale, ele aflîndu-se în păstrarea diferitelor arhive, muzee, case memoriale, colecţii particulare (şi o bună parte la Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România). Din cele peste o sută de epistole ale lui Emil n-au fost publicate după cite cunoaştem — în afară de pasajele semnificative citate în studiul lui T. Rebreanu, — decît numai cîteva scrisori în integralitatea lor¹². La fondul epistolar existent s-au mai adă-

ugat în ultima vreme încă 15 scrisori şi alte documente despre Emil, pe care le-am descoperit în anii 1964—1967¹³. În toată corespondenţa sa, care numără acum aproape două sute de scrisori, adresate rudelor, prietenilor şi cunoştinţelor, Emil este deosebit de sincer, deschis, înclinat spre confesiune, dar nicăieri sufletul său, complex şi sensibil, sfîşiat de şovăieli şi elanuri, speranţe avîntate şi chinuitoare neîmpliniri, nu vibrează atît de emoţionant ca în aceste epistole. „Poate în nicio altă parte a vastei lui corespondenţe — notează în acelaşi sens Stancu Ilin, — nu răzbat mai pregnant ca în aceste epistole, adresate primei lui iubiri¹⁴, cele mai gingaşe acorduri ale dragostei de viaţă, împletite totuşi cu sonurile triste, pe care subconştientul său le împinge mereu, fără răgaz, în planul real al existenţei sale¹⁵. Subliniind importanţa descoperirii acestor scrisori, autorul studiului notează că ele adaugă noi date la portretul lui Emil, dînd posibilitatea cercetătorilor să compare mai adîncit eroul romanului, cu eroul din viaţă, care este, pînă în prezent, „cel mai solicitat” dintre toate prototipurile personajelor lui Liviu Rebreanu. Valoarea acestor epistole sporşte şi mai mult dacă ţinem seama de următoarea observaţie a lui Stancu Ilin: „De fapt, nu cunosc, în întreaga noastră literatură, un personaj ca Apostol Bologna care să fie într-atît de concurat de modelul său din viaţă”¹⁶.

Corespondenţa lui Emil constituie nu numai un document uman şi de epocă, încărcat de o înaltă tensiune emoţională. Într-o serie de epistole, mai cu seamă în cele de dragoste, se întrezăresc, incontestabile virtuţi artistice, vîdînd un talent literar autentic. Dorinţa de a studia filozofia şi de a deveni scriitor a fost supremul vis al lui Emil. Eu gîndesc că timpul viselor fără rost mi s-a sfîrşit cu terminarea liceului dată... Şiraguri de vise mi-au murit atunci şi tot altele păreri de rău mi-au sfîşiat sufletul... Unde-mi sînt planurile de filozofie, unde cele de publicist? — scrie el cu amărăciune Nelicăi Dănilă, în 27 sept. 1914. Scria aceste rînduri la un an după ce planul lui de a trece graniţa în România, pentru a studia, eşuase, pricinuiindu-i o amară decepţie. Dar chiar şi după ce îmbrăcase uniformă de voluntar artilerist, Emil nu renunţase la acest gînd, împărtăşindu-l în una din epistole, iubitei sale: „Şi acumă nu doresc altceva, decît cîtiva ani de pace şi de linişte ca să-mi pot aduna gîndu-

...rile și mințile și — să — scriu... În paginile lui Emil se întrezăresc în general influențele lecturii unor opere romantice, efuziunile lirice, pe alocuri exaltate și, pretutindeni, vibrația unei inimi capabile de mari și înflăcărate elanuri. Nu-i este străină însă nici observația realistă sau chiar notația acidulată. În una din primele scrisori, trimisă din Cătina, la 24 aprilie 1914, surorii sale Maria (Miți), Emil își descrie astfel „stăpînii”: notarul, un nemeș semidocht și scăpătat, „care „se crede D-zeul din ceriu”, soția lui, pe care o compară cu „soața lui Neuman din Tradam”, — o „osîndă în miniatură cu un nas cit un baraboi de-a geminea”, iar fata, moștenind nasul mamei sale, zice că „nici nu se uită pe un iurist, medicinist, filozof etc.”. Preocupările sale literare și dorința de a studia filozofia le împărtășește Emil lui Liviu, încă din vara anului 1913, cînd fratele său îi propusese să urmeze medicina: „*Visul meu, încă de la începutul anului școlar trecut, a fost ca să urmez filozofia și anume: să fiu profesor de limba română, maghiară și istorie... din cari am fost mai tare decît orice eminent din clasă...* În cuprinsul aceleiași scrisori, Emil revine încă de două ori la această idee, arătînd că i-ar plăcea filozofia, că este o știință care nu i-ar fi fost grea în niciun caz și la care s-ar fi priceput... foarte bine...” (19.VII. 1913). Poate că visul neîmplinit al lui Emil și ecoul acestor frămîntări ale lui au stăruit în conștiința artistică a scriitorului atunci cînd a făcut din Apostol Bologa un strălucit student în filozofie, „răsfățatul facultății”, îndrăgit de profesori, cu certe perspective universitare. În aceeași epistolă către Liviu, Emil își mărturisea veleitățile sale literare: „*Cu literatura încă mă ocup și încă foarte mult... Și eu scriu: poezii, nuvele, fînturi de teatru. Am trimis o dată lui Bornemissa*”¹⁷. Nu mi s-a publicat din pricina limbii, care cred că mi s-a tocmit trăind mai multă vreme între români... Imi spune că imi vede talentul în scrisul meu și de dat voi da lucrări bune, cu siguranță”. Trăind într-un mediu în care se vorbea germana și maghiara, Emil întîmpina rezistența materialului expresiv, cu care în-suși scriitorul a fost nevoit să lupte perseverent. Surprinzătoarea exigență a lui Emil față de modalitatea expresiei reiese din confruntarea textului admirabilei epistole din 10 Septembrie 1914 către Nelu Dănilă¹⁸ cu mărturisirea sa îngrijorată: „*Niciodată n-am știut de-ajuns*

limba mamă, dar acum uit și ceea ce am știut pe vremuri”. Aceste rînduri le scrie cel care avea să evocî în chipul următor, plecarea unei unități militare pe front, schițînd un tablou de certă valoare artistică: „*Aseară am fost și eu de față la plecarea în război a rezerviștilor de la regimentul 62. La 7 oare era adunată în gară o lume întreagă de oameni și la început era un zgomot de ne asurzia... Se liniști tumultul acesta, cînd se țînură mai multe vorbiri de însuflețire și se cîntară imnul regal și „Himn”-ul ungurilor... Toți acești soldați erau oameni însuși cu nevestele lingă ei... Plîns-au bieții „candidați” de moarte și plîns-au și nevestele lor de-ji era mai mare mila de ei... Apoi pleacă tăcuți... unul lingă altul... cu fața întunecată și cu capetele în piept, ca și cînd ar fi voit să asculte amarul ce se petrecea în inimile lor pline de tristețea înmormîntării... Abia se clătinău din loc în loc ca fiecare să ajungă mai tirziu la vagonul destinat; nevestele mîhnite din cînd în cînd își opreau iubii în cale, apoi porneau din nou: încet, ca și cînd i-ar însoți pe ultima cale... Într-adevăr, înmormîntare părea acest trist convoi, fără dangăt de clopot... Un adevărat poem romantic, de o mare puritate, alcătuiesc și scrisorile de dragoste ale lui Emil, descoperite de noi (dintre care o bună parte au văzut lumina tiparului). De aceea socotim că nu este o exagerare a afirma că, o dată cu execuția lui Emil, a fost ucis nu numai lumina unui suflet învîpăiat, ci și embrionul unui talent literar autentic. Această idee se desprinde de altfel și din următoarele rînduri ale lui Perpessicius referitoare la Emil: „*Tinărul acesta, cu veleități de scriitor, ar fi ajuns fără îndoială să încredințeze hîrtiei gînduri dintre cele mai frumoase. Era în el și dorință fierbinte și cultură și sensibilitate*”¹⁹. Se pare, de altfel, că talentul literar era un atribut ereditărilor în familia învățătorului Vasile Rebreanu, în care mai mulți descendenți au fost „*alintăți de muze*”. Pe bună dreptate s-a observat că drama lui Emil era nu numai drama românului ardelean silit să lupte împotriva fraților săi, ci și drama tinerilor cărturari smulși de la rosturile lor și abrutizați ani și ani în cazematele morții. Din corespondența lui Emil, peste care au trecut o jumătate de veac și două războaie mondiale, răsună parcă glasul lui sugrumat și cu atît mai strigător în dreptat împotriva ororilor și absurdității războiului. Document uman emoționant*

al unei realități sociale și al unei epoci zbuciumate, mărturie certă a unui talent literar strivit în germene, scrisorile lui Emil Rebreanu constituie în același timp un material valoros de istoriografie literară, oferind cercetătorilor posibilitatea confruntării eroului romanului cu cel din viață, aprofundării metodei de creație a scriitorului. „Operația descrierii, arată prof. Al. Dima în articolul *Fundamentul științific al cercetării literare*“, compară mereu planul ficțiunii artistice cu cel al fenomenelor sociale reale și totodată pătrunde, pe nesimțite și organic, pe tărîmul explicației²⁰. De aceea socotim că nu ar trebui să rămînă fără ecou în plan editorial prețioasa idee a lui Perpessicius²¹: „*Emil Rebreanu, am impresia, are dreptul la o biografie a sa personală, iar fragmentele epistolare din amintitul studiului (Tiberiu Rebreanu, Geneza romanului „Pădurea spînzuraților” de Liviu Rebreanu, Steaua, XI, 1960 — n.n.) sugerează ideea unui volum în care scrisorile lui, tipărite în ordine cronologică, și în integralitatea lor așa cum s-a procedat și în alte literaturi, cu mărturiile celor căzuți pe cîmpul de luptă, ar cristaliza nu numai o biografie patetică, dar și un document pacifist și omenesc de mare valoare*”²². S-ar împlini astfel, măcar parțial, visul celui care, năzuind fierbinte să ajungă scriitor, a rămas în literatură noastră prototipul eroului principal al unui roman de valoare universală.

Scrisorile și documentele privitoare la Emil descoperite de noi, care au făcut obiectul unei comunicări la Societatea de științe filologice și istorice, filiala Timișoara, în primăvara anului 1964, a articolului publicat în *Orizont* nr. 7/1964 și a lucrării „*Realitate și ficțiune în romanul lui L. Rebreanu „Pădurea spînzuraților”*” — (scrisă în același an, dar comunicată în aprilie 1966) au reținut ulterior și atenția cercetătorului Stancu Ilin care le-a apreciat ca „descoperiri” proprii de documente noi sau inedite, valorificîndu-le în articolul „*Documente noi*” (*Gazeta literară*, din 2.XII.1965) și în studiul „*Liviu Rebreanu, Emil și „Pădurea spînzuraților”*” (publicat în două numere ale *Revistei de istorie și teorie literară*: nr. 4/1966 și nr. 2/1967).

După cum este și firesc, cercetînd în principal același material documentar și

bibliografic, multe dintre tezele și concluziile studiilor noastre sînt similare, așa cum s-a putut constata și din pasajele citate mai sus. Observațiile lui Stancu Ilin privitoare la evoluția psihologică a lui Emil, de la exaltare și romantism la maturitate și chiar „înăsprire” în condițiile vieții cazone și ale atîtor bătălii (p. 632, 639) par întemeiate. Este plauzibilă și ipoteza autorului care datează epistola către Nelica Dănilă scrisă „*vineri noaptea*” (și reprodușă integral în *Orizont* nr. 7/1964) după sigiliul poștei din Cătina pe plicul frîncat în 13 iunie 1914. În orice caz, epistola nu e trimisă mai tîrziu de această dată. Corespunde realității presupunerea că tatăl fetei, severul protopop Ieronim, s-a opus iubirii tinerilor, nevăzînd în Emil, a cărui viață era încă neașezată, o partidă prea strălucită (p. 636). Precizez că dorința lui era să aibă drept ginere un urmaș în parohie, fapt care s-a și întîmplat (prin căsătoria, în 1916, a Corneliei Dănilă cu preotul Liviu Stupineanu). După toate probabilitățile, așa cum just se remarcă în studiul amintit (p. 637), Liviu Rebreanu nu a cunoscut scrisorile pe care Emil le-a trimis Corneliei Dănilă, însă restul corespondenței pe care a avut-o la dispoziție și propriile amintiri i-au furnizat romancierului suficiente date pentru configurarea cît mai reală a trăsăturilor și zbuciumului eroului. Pe lîngă aceste chestiuni de detaliu, există în studiul lui Stancu Ilin, publicat în 1966 și în al meu, scris în 1964, pe aceeași temă, o serie de interpretări și concluzii comune, asupra cărora desigur, nu este necesar să insist. În cele ce urmează mă voi limita la cîteva precizări, completări și rectificări pe marginea studiului lui Stancu Ilin:

1. Supoziția că scrisorile ar fi „*recopiate*” (p. 632) nu se verifică. „*Cizelarea frazelor*” e mai curînd rodul talentului. al exercițiilor literare, lecturilor și puterînicului simțămînt de dragoste al lui Emil. De altfel, una din scrisorile descoperite recent, redactată în același stil, e scrisă cu creion chimic.

2. Nu corespunde realității interpretarea care s-a dat mobilului scrisorii de „*vineri noaptea*” — (și anume că fata, mai realistă, a rîs de el spunîndu-i că-i „bătut fără măsură” — p. 632).

3. Nu se poate susține că Emil „obișnuia să trimită scrisori de dragoste pătimase” (p. 632) Nelicăi, deși locuia în aceeași comună cu prietena sa. Cu excepția scrisorii de reproș de „*vineri*

noaptea", a unei ilustrate și a unei cărți de vizită, toate celelalte mărturii de dragoste înflăcărată datează după plecarea din Cătina.

4. În legătură cu „promisiunea de mare importanță”, ce revine mereu în scrisorile lui Emil și pe care încearcă să o descifreze Stancu Ilin, (p. 633) precizez că este vorba de legământul de căsătorie al celor doi tineri în ajunul plecării lui Emil sub steaguri. Epistolele tatălui fetei care l-au „îmbucurat” pe Emil nu se refereau la această promisiune, deoarece el se opunea la căsătorie.

5. Sînt discutabile o serie de afirmații privitoare la confruntarea eroului din roman cu cel din viață, la caracterul „inoportun”, în condiții normale, al hotărîrii lui Emil de a o cere pe Nelica în căsătorie (p. 638), la „zăpăceala și lipsa de inițiativă în discuții” a lui Emil în prezența iubitei, compensată printr-o pretinsă „verbialitate și frecvență a scrisorilor sale chiar cînd se afla cu ființa dragă în același sat” (p. 638). Cunoașterea mai profundă a împrejurărilor biografice și trăsăturilor lui Emil duce la concluzii contrarii.

6. Este gresită afirmația lui Stancu Ilin că Emil, scriind *sorei sale Maria* că va „putea trăi fără persoana dragă... căci nu mai trăim în lumea trubadurilor” (p. 639), se referea la căsătoria iubitei sale Elena Haliță, (prototipul Martei Domșa din roman). În realitate era vorba tocmai de Corneliă Dănilă.

7. Autorul folosește necritic, fără a cita sursa, afirmația mea din *Orizont* nr. 7/1964 (p. 88) că Emil Rebreanu venise în Cătina în anul 1913 (p. 631). Cercetările ulterioare mi-au infirmat această presupunere, reieșind că Emil a venit în Cătina în primăvara anului 1914.

8. În legătură cu data plecării lui Emil din Cătina, Stancu Ilin afirmă că nu știe dacă el părăsește satul în mijlocul lunii iunie 1914 (p. 633), cînd a fost scrisă prima epistolă de „vineri noaptea” devenită acum a șasea, după ce am descoperit celelalte cinci scrisori anterioare acesteia). Din izvoarele cercetate și din scrisorile pe care le dețin, rezultă că

Emil a plecat din Cătina spre tragicul său destin în prima duminică sau luni după 6 august 1914 (deci 9—10 august 1914) la Bistrița, unde a îmbrăcat uniforma militară, iar peste câteva zile, la 13 august 1914 a fost trimis la Școala de artilerie din Oșorhei (Tg. Mureș).

9. În legătură cu epistola Mariei Rebreanu (Miți) pe care Stancu Ilin arată că a descoperit-o în pachetul de scrisori trimise de Emil Corneliă Dănilă, fiind adresată unor prieteni „neidentificați” încă de autor (p. 641) și (publicată de el în articolul „Documente noi” — *Gazeta literară* din 2 decembrie 1965, p. 11) precizez că am găsit-o tot în anul 1964, iar destinatarul ei este familia Dănilă și Stupineanu (numele Corneliiei după ce s-a căsătorit, în 1916).

10. Contradicția dintre conținutul acestui bilet (din 21 ianuarie 1919) și epistolele ordonanței Iovan Kurici (august—octombrie 1917) cu privire la data informării certe a familiei despre moartea lui Emil a provocat autorului o „nedumerire” pe care speră că „alte documente o vor elucida” — (p. 641). Cred că explicația constă doar în faptul că, în atmosfera de suspiciune din acea vreme, o parte din membrii familiei, și în special Livia, a refuzat să dea crezare știrilor ordonanței, sperînd că nu se va adevăra. La confirmarea știrii, în ianuarie 1919, căsătorită cu poetul Ovidiu Hulea la Blaj s-a îmbolnăvit.

11. Este inexactă afirmația lui Stancu Ilin că scrisoarea lui Emil trimisă la 8 mai 1917 ar fi ultima (p. 641). Cea din urmă epistolă a fost scrisă în 10 mai 1917, chiar în ziua cînd a încercat să treacă linia frontului.

12. De asemenea, este gresită data execuției lui Emil — 10 mai 1917, — indicată de autor (p. 641). Se știe că a fost prins în 10 mai 1917, anchetat timp de trei zile, judecat și condamnat la moarte prin spînzurație, iar sentința a fost executată în ziua de 14 mai 1917.

CEZAR APREOTESEI

¹ L. Rebreanu, *Opere*, vol. V, E.P.L. București, 1961, p. 286—289.

² Camil Baltazar, *Cum a conceput Liviu Rebreanu „Pădurea Spînzuraților”* în *Iașul literar*, nr. 8/1956, p. 106—109, vezi și volumul său: „Contemporan cu ei”, E.P.L., București, 1962, p. 124—126.

³ Tiberiu Rebreanu, *Geneza romanului „Pădurea spinzuraților”* de Liviu Rebreanu în *Steaua*, XI, 1960, nr. 9, p. 64—82; Fanny Liviu Rebreanu, *Geneza „Pădurii spinzuraților”* în *Viața Românească*, XVI, 1963, nr. 6—7, p. 97—108; vezi și volumul *„Cu soful meu”*, E.P.L., București, 1963, p. 136—150. Puța-Florica Rebreanu *„Sensuri și etape în laboratorul romanului „Pădurea spinzuraților”* în *Steaua*, XXI, nr. 11, (250), 1970, p. 20—27; Vezi și volumul ei *„Zilele care au plecat”*, E.P.L., p. 72—77;

⁴ Vezi documentatul studiu al lui Tiberiu Rebreanu, citat mai sus, precum și articolele: Cezar Apreotești, *Date noi despre prototipul lui Apostol Bologa*, în *Orizont*, XV, 1964, nr. 7, p. 87—92; Id. *Documente privitoare la prototipul lui Apostol Bologa*, în *Familia*, V, 1967, nr. 9 (25), p. 22, Stancu Ilin, *Documente noi în Gazeta literară*, XIII, 1965, nr. 49 (682), p. 11, Liviu Rebreanu Emil și *Pădurea spinzuraților* (*Note pe marginea unor materiale inedite*) în *Revista de istorie și teorie literară*, tom. 15, 1966, nr. 4, p. 629—642 și tom. 16, 1967, nr. 2, p. 305—312; Valentin Raus, *O scrisoare a lui Emil Rebreanu* în *Tribuna*, IX, nr. 48 (461) din 2 decembrie 1965; Petronela Negoșanu și E. Boșca Mălin, *De la Apostol Bologa la Emil Rebreanu*, în *Steaua*, XXI, nr. 11 (250), noiembrie 1970, p. 77—83. Vezi și Al. Piru, *Documentariștii și Liviu Rebreanu*, *România literară*, IV, nr. 7 (123) din 11 februarie 1971, p. 10.

⁵ Vezi: Lucian Raicu, *Liviu Rebreanu*, E.P.L., București, 1967, capitolul consacrat *„Pădurii spinzuraților”* — p. 113—148. Subtilul eseu al autorului este bazat pe un bogat material bibliografic. În lipsa unei erate, consider că este necesar să corectăm aici două greșeli de tipar strecurate la pagina 147: 1) în scrisoarea lui Emil către Nelica Dănilă din 10 Sept. 1914 în loc de „să ținem și să omorim oameni dușmănoși ai țării noastre” se va citi „să ținim și să...” iar 2) la trimiterea bibliografică dată în nota nr. 2, se va citi: *Orizont*, nr. 7, 1964, în loc de: 1965.

⁶ Citat și de acad. Perpessicius în *Liviu Rebreanu în ultimii 20 de ani*, în *„Steaua”*, XV, 1964, nr. 12, p. 139.

⁷ Fanny L. Rebreanu, *Cu soful meu*, p. 138.

⁸ Stancu Ilin, *Liviu Rebreanu, Emil și „Pădurea spinzuraților”* în *„Revista de istorie și teorie literară”*, tom. 15, nr. 4, 1966, p. 630.

⁹ Ibidem, p. 635.

¹⁰ Ibidem, p. 631.

¹¹ Perpessicius, *art. cit.*, p. 139.

¹² Cf. Ioan Rusu, *Colecțiile documentare George Coșbuc și Liviu Rebreanu la arhivele Statului din Năsăud*, în *Probleme de muzeografie*, Cluj, 1960, p. 102—109; Fanny Liviu Rebreanu, *Cu soful meu*, E.P.L., București, p. 138—140.

¹³ Dintre acestea, zece scrisori au fost găsite în anul 1964, iar celelalte cinci în 1967. Primele au constituit obiectul unei comunicări prezentate la filiala din Timișoara a Societății de științe filologice și istorice, a articolului amintit din *Orizont*, nr. 7/1964 și a lucrării *„Realitate și ficțiune în romanul lui L. Rebreanu „Pădurea spinzuraților”*, scrisă în vara anului 1964, dar comunicată, după neprevăzute avatururi, abia în aprilie 1966, la filiala din Timișoara a Societății de științe filologice și istorice. Lucrarea a fost predată în aprilie 1965 la revista *Orizont*, unde a primit o apreciere pozitivă, urmînd a fi publicată. După realizarea acestor lucrări am depus documentele descoperite în anul 1964 la fondul Rebreanu al Bibliotecii Academiei R.S.R. Ele au fost „redescoperite” de Stancu Ilin, valorificate și parțial publicate în articolele sale citate mai sus din *„Gazeta literară”*, XIII, 1965, nr. 9 (682) și din *„Revista de istorie și teorie literară”*, tom. 15, nr. 4, 1966 și tom. 16, nr. 2, 1967. Cele cinci scrisori pe care le-am descoperit la începutul anului 1967 și observațiile pe marginea articolelor lui Stancu Ilin mi-au prilejuit o nouă comunicare la filiala din Timișoara a Societății de științe filologice și istorice (martie, 1967), intitulată *„Noi documente și precizări privitoare la prototipul lui Apostol Bologa (pe marginea corespondenței inedite a lui Emil Rebreanu)”*. Una din aceste scrisori a fost publicată în facsimil în *Familia*, nr. 9/1967, p. 22. În anii 1969—1970 am contribuit la depistarea unui nou lot de peste 40 scrisori, aparținînd Elenei Haliță, considerată prototipul Martei Domșa din roman.

¹⁴ Emil Rebreanu fusese nevoit să peregrineze ca elev, ajutor de notar și apoi cadet, prin mai multe localități: Pata, Șimleul Silvaniei, Turda, Ilva Mare, Ilva Mică, Nușeni, Bocsig, Catina, Năsăud, Bistrița, Tg. Mureș etc. În aceste împre-

jurări, el legase pretutindeni prietenii cu diferite fete, purtase o bogată corespondență, avusese un șir de idile — „*buburuze de dragoste*“ cum le numește el plastic. Intre ele amintim pe *Anuța*, fata preotului din Ilva Mare, *Reghinuța* Hangra, cumnata notarului Alexandru Candale din Ilva Mică, *Tinuța* din Nușeni, *Cernelia* Dănilă din Cătina, pictorița *Lucia Pletosu*, fiica preotului Grigore Pletosu, profesor al lui George Coșbuc, *Elena* (Titi) Haliță din Năsăud (prototipul Martei Domsa din roman) în ultimele luni ale vieții *Ilona*, fata groparului din Făget. Într-un *Cintec* de dragoste din 12.VII.1913 el scrie : „*O inimă, ce mai zvicnești ! De-o dulce amintire ! Ce vrăji te-ndeamnă să-mi vorbești de trista mea iubire, iar într-o pagină melancolică Adio la Năsăud regreta că părăsește pe Anuța... cel mai scump tezaur al viselor. Așadar epistolele către Nelica Dănilă, scrise mai târziu, în 1914, nu sînt adresate „primei lui iubiri“, dar, după cîte sîntem înclinați să credem, ființei pe care el a iubit-o cel mai profund, cu care a dorit arzător să-și întemeieze un cămin. Emil însuși scria, nu fără o notă de umor, în 18 iunie 1916 verișoarei sale Virginia Todoran, în legătură cu fosta lui prietenă Tinuța din Nușeni : *Apoi eu am corespondat și corespundez cu zeci de fete și ce-ar mai rămînea din mine dacă pe toate le-aș lua de nevastă ?**”

¹⁵ Stancu Ilin, *art. cit.*, p. 635.

¹⁶ Ibidem, p. 630.

¹⁷ În editura lui Sebastian Bornemisa din Orăștie va apare primul volum de nuvele al lui Liviu Rebreanu „*Frămintări*“ (1912).

¹⁸ Publicată integral în *Orizont* nr. 7/1964, p. 88—90 ; un fragment este reprodus și în „*Revista de istorie și teorie literară*“, tom. 15, nr. 4, 1966, p. 634—635 de Stancu Ilin pentru „*frumusețea*“ sa și numeroasele „*elemente de literatură*“ pe care le conține.

¹⁹ Perpessicius, *art. cit.*, p. 139.

²⁰ Cf. *Luceafărul*, VII, 20 (153) din 26 septembrie 1964, p. 1.

²¹ Ibidem, p. 140.

²² Perpessicius, *art. cit.*, p. 140.

ȘTEFAN GIOSU

Violența limbajului, o particularitate a stilului lui Dimitrie Cantemir

Citind cele trei opere importante scrise de D. Cantemir în limba română, *Divanul sau gîlceava înțeleptului cu lumea*, *Istoria ieroglifică* și *Hronicul vechimei a romano-moldo-vlahilor*, atât de diferite prin conținutul, structura și chiar prin limba lor, remarcăm că una din trăsăturile însemnate ale stilului celui mai erudit cărturar al culturii noastre vechi este tonul polemic. Violența polemicii atinge, uneori, limitele maxime. Sub acest aspect (ca și sub altele, de altfel, cum ar fi bogăția informației, analiza minuțioasă a faptelor, căutarea unor mijloace noi de expresie, ce lipseau, în epocă, limbii române etc.) principele moldovean i-a depășit pe toți cărturarii de pînă la el.

Unii dintre istoricii și criticii literari au atras atenția asupra tonului polemic la D. Cantemir. Cum însă nu s-a insistat asupra uneia dintre particularitățile scrierilor lui D. Cantemir, și anume, violența limbajului, socotim că nu este lipsit de interes să ne oprim mai mult asupra ei. Desigur, este vorba de cuvinte, expresii și alte construcții mai puțin obișnuite. Acestea își au însă justificarea pe de o parte în conținutul celor trei opere amintite, pe de alta în ideile, convingerile și sentimentele eruditului moldovean.

Divanul, scriere cu caracter filozofic și etic, este opera în care sînt puse față în față două concepții opuse, hedonistă și ascetică, reprezentate prin două personaje simbolice, *înțeleptul* și *lumea*. Această confruntare între cele două concepții ia forma unui lung dialog, ce ocupă cartea I a *Divanului*, cea mai originală, de altminteri, din această scriere, deoarece cartea a II-a este, în cea mai mare parte, o culegere de citate biblice iar a III-a o traducere (evident, cu unele intervenții ale lui D. Cantemir) după un opuscul al umanistului polonez Andrea Wissowatius.

Este firesc, asadar, ca prima carte a *Divanului* să aibă și caracter polemic. Dar, de data aceasta, tonul polemic este mai estompat. Autorul rămîne, oarecum, deoparte (sau, cel puțin, creează această impresie) lăsîndu-i pe cei doi interlocutori, *lumea* și *înțeleptul*, să-și expună, pe rînd, șirurile de argumente. De aceea aici termenii violenți, duri sînt rari și nu ating gravitatea aceloră din *Hronic* și, mai ales, din *Istoria ieroglifică*.

Înțeleptul se întreabă, spre exemplu, cum de *lumea*, „afîta... de amăgitoare, mincinoasă” mai poate exista. „O, nebunile și deșertule de minte” îi răspunde acesta. Și ceva mai departe: „Vai, nepriceputule și streinule de minte, ce dzici că ai bună pricepere?” (D. 35)¹. Apoi: „Dară cu aciasta minte te porți și cu

¹ Folosim, în acest articol, următoarele abrevieri pentru cele trei opere ale lui D. Cantemir: D = *Divanul*, ediție îngrijită și studiu introductiv de Virgil Căndea, București, 1969; I₁ și I₂ = *Istoria ieroglifică*, vol. I și vol. II, ediție îngrijită și studiu introductiv de P. P. Poniatescu și I. Verdeș, București, 1965; H = *Hronicul vechimei a romano-moldo-vlahilor*, publicat de Gr. G. Tocilescu, București, 1901. De fiecare dată cifra alăturată indică pagina.

aciasta socotială imbli, o, *zburatule de minte*?" (D. 39). În altă parte lumea îi strigă înțeleptului: „O, puțin socotitoriule! Dară ochii de ce triabă îți sint? Au nu ca a mea ghizdavă și frumoasă lumină să prăvesti?" (D. 45).

Pentru înțelept, în schimb, lumea este „*stricătoare*”, este „*întunerecul cel primejdiiuitoriu*”. Concluziile sale sînt, de aceea, formulate în termeni ca: „Deci fiind tu *întuneric*, cum nu te *voiu uri*?”. Sau: „Că ce feliu și *fără de minte* a fi acela carele mai vîrtos întunerecul decît lumina ar iubi?” (D. 47).

Dialogul este viu și numai uneori personajele recurg la termeni mai puțin obișnuiți prin duritatea lor.

Divanul, prin această primă carte a sa, este cea dintîi operă românească scrisă sub formă de dialog. Caracterul polemic al discuției dintre cele două personaje dă acestei părți a *Divanului* un element atractiv în plus. Numeroasele copii manuscrise ce s-au descoperit, deși lucrarea fusese tipărită, sînt o dovadă incontestabilă că această scriere, judecată poate cu prea multă asprime de unii istorici literari, s-a bucurat nu numai în epocă, ci și mai tîrziu, de circulație.

În *Istoria ieroglicică*, operă ce prezintă fapte legate de o perioadă deosebit de zbucurnată din istoria celor două împărății, a Leului (Moldova) și a Vulturului (Muntenia), D. Cantemir este nu numai polemist, ci și pamfletar. Aici violența limbajului atinge limite nemaiîntîlnite pînă la el, fiind expresia amărăciunii și a urii autorului. Forma alegorică în care este scris romanul i-a permis lui D. Cantemir să dezvăluie lînsa de scrupule a unor păsări și jigăni ce reprezintă marea boierime sau uneltele acesteia, să descrie cu un lux de amănunte unic în literatura noastră corupția și decadența Imperiului Otoman precum și nemilorsa asuprire la care erau supuse țările române. Principele moldovean, un excelent cunoscător al limbii române, face din cuvintele și din expresiile violente o adevărată armă cu care își pledează propria cauză sau se răzbună. Romanul prezintă și multe întîmplări, unele destul de mărunte chiar, ce-l priveau direct pe Inorog (D. Cantemir), al cărui vrăjmaș principal era Corbul (C. Brîncoveanu). Intervin, de aceea, aici, și multe fapte cu caracter subiectiv, D. Cantemir clocotind de mînie și indignare, urmărindu-și și el, la rîndul său, adversarii, cu o adevărată patimă. Toți acești factori explică stilul atît de personal din *Istoria ieroglicică*, caracterizat, foarte adesea, și prin cuvinte și expresii de o duritate fără precedent în literatura noastră, mergînd chiar pînă la invectivă. Nu lipsesc, bineînțeles, nici unii termeni vulgari și obsceni.

Forma alegorică i-a permis autorului să dea frîu liber imaginației sale, să introducă, uneori, în desfășurarea evenimentelor, amănunte de tot felul (unele dintre ele nici nu sînt consemnate în alte izvoare), pentru a biciui și mai mult anumite personaje caracterizate prin cruzime, lipsă de scrupule, ipocrizie, grotesc, șiretenie, lăcomie, aroganță sau prostie. Nu lipsesc, din *Istoria ieroglicică*, nici scene sau descrieri naturaliste. Este de reținut că *Istoria ieroglicică* înfățișează o vastă lume de personaje negative din punctul de vedere al autorului ei, și nu numai din împărăția Vulturului, ci și din cea a Leului. De altfel, Panagăia (Pani Compeno) se îndoieste, într-un lung discurs pe care îl ține, că împărăția Leului va ierta pe cel ce i se împotrivesc: „Cine dară în lume, o, priietinilor, atîta de scîmos la minte și strămțos la cuvinte să va afla, carile să socotească sau să grăiască că cel împotriva de supt brațul Leului va putea scăpa...?” (I. 1—145).

Dușmanul adevărat al Inorogului este Corbul, epitrop în monarhia Vulturului (adică domnitor al Munteniei). Această ascensiune a lui Brîncoveanu este prezentată sub forma unui basm. Înainte de a fi domn, Corbul era „un păstoriu de rimători”, care nu mai auzise altceva în viață decît „grohăitul porcilor”. Dar, cum „norocul și pre porcariu și pre olariu tot cu o orbime caută” (I. 2—126), iată-l ajuns, peste noapte, „la corona monarhiei”, încet dimineata, după ce porcarul se sculă din pajiște și „la urduroși ochii” se frecă, fu urcat în lectică împărătească, de unde vine, nu uită să consemneze autorul, și dictonul: „Sara ghigariu, dimineata spătariu” (I. 2—127). Acest basm este una din cele mai mari ofense aduse Corbului de către Inorog.

În lupta sa împotriva lui D. Cantemir, C. Brîncoveanu a solicitat mai ales serviciile lui Scarlat Ruset (Hameleonul). Uneltirile acestuia din urmă ocupă o bună parte din *Istoria ieroglicică*. Credem, de aceea, că personajul cel mai bine conturat din roman este tocmai Hameleonul, unealta principală a Corbului. Misi-

unea acestei mici jigănii era să urzească prinderea Inorogului. Hameleonul avea toate însușirile pentru îndeplinirea unui astfel de rol, deoarece „cînd într-o parte și într-alta va să caute, nu capul, ce melciurile ochilor își întoarce, cu carele în toate părțile slobod caută” (I. 2—13). El avea și darul de a ieși din situații dificile, „căci cînd va să să suie sau să coboare pre varga suptire, precum cu brîncele apucă, așe și coada în giur împregiur își împleticeste, ca din mîină de s-ar scăpa, de coadă spîndzurat rămîind, iarăși a să apuca să poată” (I. 2—13). D. Cantemir mărturisește, de altfel, că scriind *Istoria ieroglifică* a reflectat îndelung ca chipul să semene cu firea dihaniei (I. 1—4). Iată de ce lexicul și expresiile prin care autorul îl caracterizează pe Hameleon, un adevărat Iago al literaturii române, pare a fi inepuizabil. Astfel el este „organul fărălegii, vasul otrăvii, *lingura vrăjbii, tocul minciunilor, silta amăgeli, cursa vicleșugului, văpsala strimbătății și vindzitoriul dreptății*”. (I. 2—16). Acesta, „*decît diavolul mai diavol*”, „*decît toată fiara mai vrăjmașă și mai sălbatică*” (I. 2—129) l-a pus pe Crocodil (prislavul bostangilor) să stea la pîndă, pentru a-l prinde pe Inorog. Acțiunea reușește, veste ce face ca munții, codrii, văile, întreaga natură să se cutremure. Bineînțeles, Hameleonul aleargă, imediat, la Șoim (Toma postelnicul) spre a-și arăta „nevinovăția”. Dar Șoimul, care trecuse de partea Inorogului, îl întîmpină cu cuvinte la care Hameleonul, desigur, nu se aștepta: „O, *pricaz de năcaz și pacoste pricaznică, Hameleoane, bălaur mic și zmău în venin, Hameleoane, domnul diavolului și dascalul cacodemonului, Hameleoane, fundul răutăților și virvul vicleșugurilor, Hameleoane, mreașea dracului și painjina tartarului...! O, duh spurcat de turburare și vîncr necurat de amestecare, Hameleoane! Cine pustiul răutate peste răutate și păcat peste păcat a grămădi te-au învățat?*” (I. 2—141). Apoi: „Au te gîndești, *osînditule*, că cu cuvinte sicuite și cu voroave căptușite, *grefoase și scîrnavele-ți fapte vei astupa?*” (I. 2—142).

Incolțit atît de vehement, Hameleonul recunoaște că a uneltit prinderea Inorogului, motivînd însă că a făcut-o „pentru prăpădenia neprietenului amînduror monarhiilor” (I. 2—143). Șoimul, nemaiputînd suporta „*greața*” cuvintelor pe care mica jiganie „cu nedogorit obraz... *boriia*” îl întreprinde, strigîndu-i „*Piei de aicea... jiganie spurcată și fătarnică*... Că într-adevăr cel ce dinceput ai fost, tot acela ești și tot acela vei fi, pînă cînd, *ca căpușile de singe împlîndu-te, ca circeii beșicîndu-te, plesnînd, vei crăpa*” (I. 2—144).

În altă parte, nefiind de acord cu felul cum Hameleonul i-l descriese pe Inorog, adică „întelegînd că toate acestea *vărsături* asupra curățanii Inorogului le *borăște*”, Șoimul îi strigă: „Șterge-ți gura... și de ieste cu puțință *știupitura iarăși îți inghiți și boritura iarăși îți sorbi*” (I. 2—78).

Iată-l și pe arrogantul și nesățiosul Cucunoz (Mihai Cantacuzino spătarul), partizan al Corbului, amenințînd dobitoacele în așa fel încît „*cuvintele deodată cu balele își stropiia*” (I. 1—71).

Intenția autorului de a-și bate joc de unele personaje este foarte evidentă. Dulăul ciobănesc (adică unul dintre agenții lui C. Brîncoveanu) devorase mîța. Foarte satisfăcut, bineînțeles, „*dirz dulăul și cu coada birzoiată, ni la un spin și ni la altul piciorul după obiceiul ridica*” (I. 1—255), dar nici prin minte nu-i trecea că și el va fi făcut „*bucăți-bucățele*” (I. 1—256) de către Lup.

La o adunare a animalelor, în care se negociau unele răscumpărări din robia de la Grumadzii-Boului (Tarigradul) apare, pe neașteptate, Vidra (Constantin Duca). Sosită cu intenția de a-și relua domnia, ceea ce nu a putut obține, Vidra reuși, în schimb, în puținul timp cît participă la această întrunire a dobitoacelor să dubleze suma pe care acestea trebuiau să-o dea la Poartă, fapt care urma să apese greu pe umerii tuturor. Așadar, Vidra într-un timp atît de scurt, „spre înădușala a tuturor jiganiilor, *nu puține fumuri slobodzi*” (I. 1—230).

Hronicul este opera în care D. Cantemir s-a angajat să scrie o vastă istorie a poporului român. Aici principele moldovean face o erudită discuție a originii latine a neamului, a traiului „necurmat” (H. 50) al românilor în Dacia, aducînd argumente în sprijinul a ceea ce el numește „nedezurptă continuația” (H. 107) poporului român în Dacia încă înainte de a fi apărut teoriile tendențioase ale unor istorici străini ca Franz Joseph Sulzer sau Robert Roessler. Ceea ce-l preocupă în mod deosebit este respectarea adevărului. El mărturisește chiar că „sufletul odihnă nu poate afla pînă nu găsește adevărul” (H. 139). Își dă seama că nu este deloc ușor

să scrie o operă atât de vastă, că trebuie să înlăture multe obstacole din calea sa pentru a scoate adevărul la lumină: „Mărturisim, și nu fără puțină tînguială ne cutremurăm, de mare și de neputat greuița care asupra-ne vine; căci mari stînci, în mijlocul drumului, ca neclătite stau; și multe și împleticite împiedicături înaintea pașilor ni să aruncă” (H. 297). Această mărturisire subliniază răspunderea deosebită pe care o are istoricul adevărat. D. Cantemir a folosit, de altfel, atîtea „grămădizi de cărți a mai vechi mai noi istorici”, încît are impresia că a intrat într-un adevărat „lăvirint” (H. 75).

Nimic nu-l revoltă mai mult decît defăimarea originii românilor. Nu de puține ori, de aceea, Simion Dascălul mai ales, dar și Misail Călugăru, interpolatorii cronicii lui Grigore Ureche, sînt ținta atacurilor, deosebit de vehemente ale lui Cantemir, care se deosebește de M. Costin, în această privință, nu numai sub aspectul informației, ci și din punct de vedere temperamental.

Hornicul trebuie să fie o „oglinadă” pe care autorul o pune în fața cititorului, „ștearsă” „de tot pravul îndoinții” (H. 57). Aceasta îl obligă la o analiză atentă, minuțioasă, de pe poziția unui adevărat istoric, a izvoarelor folosite și îl duce la revoltă împotriva tuturor celor ce falsificaseră adevărul.

Expresia acestor stări de fapt este folosirea, și în *Hronic*, a unor termeni și expresii de o rară violență. Dar acestea nu-l duc pe autor la o interpretare subiectivă a adevărului istoric. Totul se explică, în această operă, prin dragostea de țară a lui D. Cantemir, unul din marii patrioți ai trecutului nostru. Prin conținutul *Hronicului*, prin patriotismul fierbinte ce se degajă și prin soiritul de răspundere pentru stabilirea adevărului istoric D. Cantemir poate fi considerat un precursor al lui N. Bălcescu și A. D. Xenopol.

Violența polemică îl apropie pe autorul *Hornicului* de istoricul bizantin Nicetas Choniates (secolul XII). D. Cantemir este, am putea spune, un Choniates al epocii sale. Dar nici acest istoric bizantin, caracterizat în *Hronic* ca fiind „de toată credința” (H. 393), nu este cruțat atunci cînd „cam cu mînie aprins, cîteva peste hotarîle istoricului cu hulă asupra vlahilor scrie” (H. 401).

Ne vom opri, mai întîi, la termenul *hloricar*, foarte elocvent pentru discuția noastră, deși apare numai o singură dată: „Acestea sînt dară războaiele și biruințele carile istoriile adevărate pomenesc să fie avut Ladislav, ce l-au poreclit sfîntul, asupra Unilor, pre carile *hloricarii* (iară nu *hronicarii*) pomeniți, amestecîndu-le și *schimonosîndu-le blăstămățește, cu duhul minciunii le-au scurcat*” (H. 150). S-a spus că *hloricar* înseamnă băutori de holircă, rachiu². S-a mai spus că *hloricar*, „cuvînt fabricat de Cantemir”, este alcătuit din *hronicar* și *hlor*, „clor” și că înseamnă „om care adoarme pe alții cu minciuni”³. Dacă autorul ar fi avut în vedere termenul *holircă* (*horilcă*) cuvîntul ar fi trebuit să aibă forma *holircar* (*horilcar*). Nici a doua explicație nu poate fi acceptată. Contextul arată că acești „*hloricarii*” au denaturat adevărul. Plecînd de aici, D. Cantemir stilcește, adică denaturează intenționat cuvîntul (cum o și spune, de altfel). Numai în felul acesta numele corespunde operelor lor, care nu sînt „istorii adevărate”. Avem a face, așadar, cu o slutare a numelui, lucru considerat de autor suficient pentru a-i scoate pe aceștia din rîndul istoricilor iubitori de adevăr. De altfel, nimic nu-l aprinde mai mult decît „basna cu Laslău”. D. Cantemir vrea să descopere „căptușeala acestii basne pînă la goliciune” și să o arate tuturor „cît de *grozavă* și de *scîrnoavă* să fie” (H. 144). În altă parte, vorbind, iarăși, de Simion Dascălul, autorul, modificîndu-i numele, spune: „Ce Simionul acesta, ce-i dzic Dascal, dară adevărat nedascal, de acêstea de toate sîrac și gol fiind...” (H. 367).

Basna cu Laslău „Simion acesta... singur din capul său au scornit-o sau de la vreun prostac însă zavistuitoriu mai denainte din crieri fătată au aflat-o”. Și într-un caz și în celălalt Simion nu este decît un mîzgălitor: „datoria adevărîții istoricești ne silește... să arătăm de unde ieste începătura acestii basne și cum și în ce chip pînă la acel mîzac Simion au agiuns!” (H. 138). Tot în *Hronic* vorbește și de „Misail mîzacul” (H. 470).

Adesea autorul se adresează direct interpolatorilor cronicii lui Grigore Ureche: „Nu așé, *nevrednicule*” — îi spune el lui Simion (H. 367). Apoi: „iară a voastră

² P. P. Panaitescu, *Dimitrie Cantemir, Viața și opera*, București, 1958, p. 150

³ George Pascu, *Viața și operele lui D. Cantemir*, București, 1924, p. 68.

ocară și blăstămată mazăcie ca tălanița dezământată pre uliță a să purta, pricină sin-teți, pricină dati" (H. 366).

Capitolul XIII din *Hronic* vrea să arate „din ce izvor s-au scurs piștelnița acestii puturoase basme" (H. 139). Dar negăsind nicăieri însemnări despre acest lucru, D. Cantemir spune că băsnuitorii „o basnă ciudată ca aceasta alcătuiind prostimii să o creadă cu condeul hîrtia au muruit" (H. 144). Interpolările lui Simion și Misail sînt scornite „din uscată tidva lor" și în cronica lui Gri-gore Ureche „fără nicio rușine a le amesteca au îndrăznit" (H. 470). Relată-rile lor nu au nimic a face cu istoria, sînt „scornite... din floace de cojoc și din hîrburi de oale" (H. 471—472). Minciuna este scîrnăv, dar „însutit mai scîrnăv minciunosul carile o scorneste" (H. 393).

După ce arată originea adevărată a românilor, cu care se mîndrește (în acest sens citează și autoritatea lui Nicetas Choniates), D. Cantemir se adresează, satisfacut și ironic, celor doi băsnuitori : „Vino, acum, *bunule* Simioane și *frumosule* Misail și vedeți pe românii din Volohia, pre carii pre acestea vrîmi dziceți că n-au fost nicăieri" (H. 393). După ce întreaga discuție asupra originii și continuității poporului român va fi terminată, autorul scrie, ușurat : „După cîtă trudă ni-au adus băsnui-torii, cu Laslăul lor cel minciunos, atîta odihnă simțim acum, cînd noi într-o parte dîndu-ne, toți scriitorii străini condăile mai ascuțite decît sulele și mai lungi decît sulilele asupra-le-ș buirează și ca niște buni vitéji a istoriei adevărate pădizitori și scutitori din *trufas scaunul minciunii prăvălindu-i, ca fumul și pulberea de vîntul vivorit împrăștiindu-i și rășchirindu-i*, îi face așe : ca după ce le va peri numele cu sunet, s-a treacă și să întoarcă și nici locul să nu li se mai afle" (H. 447).

D. Cantemir folosește expresii violente și cînd este vorba de alți istorici. După ce-i combate pe cei ce nu admit că românii ar fi, cum crede el, elini la origine, autorul reia firul istoriei astfel : „Pentru caré și noi *împuțita lor covăsală* mai mult a amesteca părăsindu-ne, la cuvîntul nostru ne întoarcem" (H. 101). Împăratul roman Heliogabal este „ocara lumii, pilda blăstămățiilor și decît toți spurcății mai spurcat" (H. 205). Împăratul Iulian, nepotul lui Constantin cel Mare, educat în religia orto-doxă, s-a arătat, la început, sprijinitorul ei. Dar el nu era decît lunul îmbrăcat în piele de oaie, căci, pe urmă devine „rău idololatur" și „ca cinile la boritura sa s-au întors... și singur spurcatelor idolești slujitoriu... s-au făcut". (H. 251).

Este locul, la sfîrșitul acestor rînduri, să ne întrebăm dacă violenta limba-jului dăunează sau nu scrisului lui D. Cantemir. Credem că ea este justificată, fie-care din cele trei lucrări avînd specificul ei : ciocnirea de idei din *Divanul sau gilceava înțeleptului cu lumea*, satira și caricatura, determinate, adesea, și de interese și convingeri personale în *Istoria ieroglifică*, dragostea de adevăr, de țară, mîndria originii latine a neamului în *Hronicul vechimei a romano-moldo-vlahilor*. Cuvintele și expresiile mai tari nu înfrumusețează stilul, sînt, dimpotrivă, adesea, o scădere a lui. Dar trebuie să observăm, totuși, că, cel puțin în unele cazuri, ele au rolul de a inviora fraza, adeseori atît de greaie, de a introduce elemente noi, care să rețină atenția.

Acest limbaj dur, alături de pasaje de o rară delicatețe și de adevărată poezie nu constituie, de altfel, unicul contrast la Dimitrie Cantemir. Am putea spune chiar că opera eruditului moldovean se caracterizează prin numeroase contraste. Astfel, pentru a mai da doar cîteva exemple, aici elementele savante, reflectate, de regulă, în frază și lexic, se împletesc cu construcții populare dintre cele mai autentice : alături de fraze lungi întortocheate și îngreunate de ornamentații de tot felul se întîlnesc și fraze scrise în cea mai firească limbă românească ; la fel, un discurs după model ciceronian poate fi urmat de bocete și blesteme rostite parcă din gura unor femei de la țară. Toate acestea dovedesc complexitatea stilului lui D. Cantemir.

I. D. LĂUDAT

PAGINI NESCRISE DIN ISTORIA CULTURII ROMÂNEȘTI

Lucrările despre vechea noastră cultură sînt din ce în ce mai căutate. Cercetătorii acestui domeniu au alcătuit studii nu numai de punere în valoare a unor texte vechi, dar au trecut la lucrări de sinteză despre unele probleme ale culturii noastre vechi. Rezultatele la care se ajunsese în cercetările anterioare au fost mult amendate. La aceasta a contribuit folosirea noii metode de cercetare — materialist-dialectică — cu ajutorul căreia fenomenul cultural a fost abordat pe fețe multiple. Exemplele sînt la îndemîna oricui; noi vom menționa doar două. Referirile noastre privesc mai întîi lucrările învățatului slavist P. P. Panaitescu: „Începuturile și biruința scrisului în limba română” (1965) și „Introducerea la istoria culturii românești” (1969). Apoi, sînt acelea ale învățatului pedagog ieșean Ștefan Bîrsănescu despre „Schola latina” de la Cotnari (1957), „Academia domnească din Iași” (1962) și „Pagini nescrise din istoria culturii românești” (1971).

Ne oprim asupra ultimei lucrări semnată de Ștefan Bîrsănescu, a cărei importanță depășește lucrările anterioare prin orizontul foarte larg al problemelor pe care le ridică și le soluționează.

Titlul lucrării este semnificativ. „*Pagini nescrise*”, înseamnă „*contribuții noi*” la istoria culturii și a instituțiilor instructiv-educative ale poporului nostru din epoca străromană (veacul al X-lea) pînă în a doua jumătate a veacului al XVI-lea (1561).

Ceea ce face trăinicia lucrării este faptul că e alcătuită pe baza învățaturii materialist-dialectice, care arată că „educația și cultura sînt elemente de suprastructură, generate și determinate de baza economică a societății. O dată generate, acestea, la rîndul lor, joacă un rol activ asupra bazei, influențînd dezvoltarea ei” (Prefață, p. 6).

Scopul lucrării este acela de a demonstra că instituțiile vechi românești sînt mărturia unei culturi proprii autohtone, cu un caracter integrator, totuși, în cultura universală.

Înainte de abordarea multor probleme ale lucrării, autorul indică a serie de principii de la care a pornit în demonstrarea faptelor din lucrarea menționată. Între ele este unul, care ni se pare fundamental: „Pentru lucruri mai vechi se pot folosi izvoare mai tîrzii, dacă acestea reflectă o stare de lucruri mai veche”.

Lucrarea cuprinde trei părți. În prima se studiază unele probleme de istoria culturii române din răstimpul: sfîrșitul veacului al IX-lea și prima jumătate a veacului al XIV-lea (1356). Partea a doua se ocupă de fenomenele de cultură românească specifice perioadei întemeierii, organizării și consolidării statelor feudale românești (1356—1488). Partea a III-a analizează instituțiile de cultură și educație din Principate dintre anii 1488—1561.

Ne vom opri la cîteva probleme spre a concretiza natura lucrării profesorului ieșean și valoarea concluziilor sale. O problemă de bază a istoriei culturii poporului român este *limba începuturilor noastre culturale*. Această problemă este tratată în capitolul „Limba de cultură în fosta Dacie, în epoca feudală” (p. 24). Pornind de la trei izvoare (p. 24) autorul lucrării deduce că în veacurile X—XVI s-au folosit trei limbi în biserica nord-dunăreană. În secolele X—XIII: latina și greaca, în secolele XIV—XVI: slavona. (În secolul al XVI-lea, alături

de scrieri în limba slavonă apar manuscrise și tipărituri în limba română, semn că începe să pătrundă și limba poporului în biserică).

Documentația constatărilor amintite o constituie „*Legenda Sancti Gerhardi*”, în care se spune că la sfîrșitul secolului al X-lea exista la Morissena (Cenadul de azi, lângă Arad) o mănăstire cu călugări care foloseau în biserică *limba greacă*. Mănăstirea fusese ridicată de *Ahtum*, voievodul românilor din acele părți. Folosirea *limbii latine* se bazează pe existența episcopatelor catolice de la Cenad, Oradea Mare, Alba Iulia, înființate încă de la începutul veacului al XI-lea. De asemenea, unele documente privind Țara Românească și Transilvania, din veacul al XIV-lea, atestă folosirea limbii grecești și latine în biserică: iar cele din Moldova folosirea limbii slavone.

Faptul că în aceste veacuri se foloseau trei limbi în biserica românească, limbi înțelese de clerul înalt și de pătura conducătoare, explică evoluția rapidă a culturii noastre.

Altă problemă, tot așa de însemnată, se dezbate în capitolul: „*Numele poporului român*” (p. 21). Numele popoarelor sînt o dovadă istorică pentru felul cum s-au format. Noi ne numim *români* sau mai corect — după schimbarea sunetelor — *rumâni*. În toate dialectele limba noastră e denumită *rumânească*. E un nume popular, numele *oamenilor*, nu al statului sau al ținutului, e numele poporului *roman*, pierdut de toți romanicii din apus, păstrat numai de neamul de țărani romani de la Dunăre.

Numele de *vlahi*, *volahi*, *olahi* pe care ni l-au dat străinii este traducerea în limba lor a numelui *romanus*. Termenul de *vlahi* a fost folosit întâi de *germani*, indicînd pe *români*. Ei le spuneau *Welschen*. De la ei l-au luat *slavii*, folosindu-l pentru toți *romanicii*. (Polonii și azi îi numesc pe italieni *vlochy*). Numirea de *vlahi*, *volahi*, care înseamnă romani în general, atribuită de slavi *românilor*, este o dovadă că ei traduceau în limba lor numele *romanilor*, ca și triburile *getice*. La coborîrea slavilor în nordul Dunării, latinii de la Dunăre își ziceau romani. Slavii au tradus în limba lor numele de *roman* prin cel de *vlah*. Slavii au privit pe români ca pe un popor unitar cu limba și denumirea înrudită cu a italienilor. (P. P. Panaitescu, Introducere la istoria culturii românești, Buc., 1969, p. 139—142).

Pornind de la aceste date, prof. Ștefan Bîrsănescu își propune să completeze datele de mai sus cu altele, pornind de la un raționament strict logic:

1. Germanii au dat numele de *valahi*, *românilor*, în perioada cînd au venit în contact cu populațiile romanice din nordul Dunării ca *goți*, *ostrogoți* sau *vizigoți* și în nord ca *germani*. 2. Slavii au împrumutat denumirea de *valahi*, de la germani, înainte de coborîrea lor între granițele Daciei, înainte deci de secolul al VI-lea. Dacă denumirea de popor *valah*, adică de popor *roman*, s-a dat românilor pe baza identității de limbă, cu limba latină, atunci avem aici un indiciu că acest nume s-a dat într-o epocă îndepărtată în care limba românească era o limbă latină populară, neamestecată cu elemente străine. 3. Numele poporului *român* e un nume vechi, datînd cel puțin din secolul al V-lea, deși începe să fie consemnat abia în veacul al X-lea de scriitori și cronicari, cum au fost: Kekaumenos, notarul regelui Bella al Bulgariei, cronicarul rus Nestor etc. 4. Fiind un popor vechi care a intrat în istorie în veacul al V-lea — al VI-lea aceasta a avut o urmare fericită în procesul de consolidare și unitate etnică. Pornind de la această constatare, reprezentanții Școlii Ardelene (Samuil Micu, Gheorghe Sincai, Petru Maior) au făcut din noțiunea de român o noțiune ideală, cerînd tuturor românilor pe baza identității de limbă, cu limba latină, atunci avem aici un virtuțile romane: *gravitas*, *constantia*, *virtus*, precum și conștiința demnității naționale de urmași ai vechilor romani.

Altă problemă importantă înrudită cu precedentele — dezbătută aici — este „*Conștiința latinității la români*”. Într-o scrisoare a lui *Flavio Biondo* adresată în 1453 lui Alfons de Aragon, regele Siciliei, în legătură cu o cruciadă creștină împotriva turcilor, se spun cîteva lucruri care denotă că românii aveau conștiința latinității lor cu mai mult de 200 de ani înainte de data cînd o găsim afirmată în letopisețul țării Moldovei de Grigore Ureche.

Sînt discutate apoi probleme de istoria învățămîntului, cum este aceea a „Învățămîntului oral prin predică“, arătîndu-se că acesta este cel dintîi sistem de învățămînt de durată la români. Se ia apoi în discuție prima școală de pe pămîntul patriei noastre: „Școala de la Morissena“ (Cenad). În ea se folosea limba latină. Existența ei este atestată de scrierea hagiografică „*Legenda Sancti Gerhardi Episcopi*“. În ea se predă: gramatica, muzica, retorica și dialectica. Prin aceste discipline învățămîntul nostru de la începutul veacului al XI-lea se sincroniza cu cel din centrul și vestul Europei, unde se studiau discipline asemănătoare. Acestor probleme li se adaugă altele: „*Pregătirea cadrelor ecleziastice în țările române în secolul al XIV-lea și al XV-lea*“, „*Școlile mănăstirești*“ (din țările românești). Documentarea care atestă asemenea școli furnizează date în privința disciplinelor de studiu, a metodelor folosite în procesul de învățămînt. Aceste școli au dăinuit pînă în veacul al XIX-lea, cînd s-au înființat școli de stat.

O instituție mult discutată de specialiști în problemele vechii noastre culturi a fost „*Academia domnească a lui Alexandru cel Bun*“. Pe plan european, în vremea domnitorului moldovean amintit (1400—1439), termenul de academie desemna fie o școală superioară (universitate), fie o înaltă școală de teologie (cum era Academia patriarhiei din Constantinopol), fie o grupare de cărturari din anturajul unui domn (cum a fost Academia Carolingiană). Studiind problema respectivă sub cele trei aspecte, autorul ajunge la concluzia că Academia de la Suceava a fost o grupare de oameni instruiți adunați în jurul voievodului țării. Sînt menționați învățații respectivi în frunte cu Grigore Țamblac, reprezentantul patriarhiei din Constantinopol, trimis în Moldova timpului cu misiune ecleziastică și politică de mare însemnătate pentru ortodoxism.

Lucrarea învățatului profesor ieșean cuprinde multe alte probleme din istoria învățămîntului nostru. Prin ea ca și prin celelalte două lucrări menționate la începutul acestei recenzii se aduc servicii imense culturii naționale. Cariera științifică, începută cu eminente studii teoretice acum cîteva decenii în urmă, se încununază de la an la an cu altele în care, pornind de la o bază documentară, folosind datele specialității, se ajunge la reconstituiri pe care nimeni nu le-ar fi făcut.

C Ă R Ţ I

Horia Bădescu :

„MARILE ELEUSII“

Cu împliniri robuste şi limpezii, debutul lui Horia Bădescu ne prilejuieşte o nouă fericită întâlnire cu poezia în care se spune într-adevăr ceva, cu gravitate simplă şi har autentic. Versul lui Horia Bădescu este cel al cîntecului solemn, epurat de încărcăturile imagistice alambicate şi nebuloase, care îi mai tentează pe unii tineri poeţi cu fascinaţia falselor bijuterii.

Poetul descinde, negreşit, din lirica lui Lucian Blaga, la a cărui şcoală şi-a făcut ucenicia, descoperindu-şi un eu liric extatic în faţa miracolelor naturii, în care fantezia avîntată nu se rupe totuşi de idee şi de echilibrul raţiunii : „Cum-păna zilei nesuitoare / Pînă la inimă, pînă la gînd, / Pînă la raza stelei de mare / Pe mişcătoare bolţi picurînd, / / Cumpăna nopţii peste întinsele / Zări, cum urca-se-va pîn-la prinoasele, / Pînă la prinsele şi neprelinsele / chei ce ne-ngăduie cîntul şi oasele“. (*De profundis*) Există în aceste versuri o anumită undulare cosmică, sugerînd scurgerea infinită a materiei, senzaţia proiectării eului uman pe ecranul universului. Alteori vorbirea devine profetică, precum în acest admirabil „Psalm“ ipostaziind neogoita sete de cunoaştere a omului : „Adevăr zic vouă : / va veni o zi cînd vom plînge fără sfîrşit / aburul acestui mai, născătorul de roduri. / Va veni o zi şi buzele ei / vor fi steaua căzută în ape / şi nu va fi nimeni pe ţărm. / Teme-te duh al meu / de ştiinţa şi cugetul vîntului ; / într-un hotar / o lacrimă umblă fără odihnă / şi gleznele ei / ochii mei albaştri / de veşnicie“.

Hărăzit veşnicei peregrinări, poetul rămîne mereu prizonier întrebărilor : „Acum mai spre sud, mereu înspre sud / ca-ntr-o suavă, pierdută memorie / doar păsări se scutur din stele / şi ierburi bătute de lună gonesc înspre mări. / Numai atîta de-ar fi. / Dar ce vini mă porniră / mereu amiază ? / Şi dincolo de crucea sudului, / dincolo ?“ (*Spre sud*) Viziunea hieratică asupra lumii îi prilejuieşte lui Horia Bădescu o adevărată voluptate a contopirii în marile fluid universal : „O, stelele cum ard acolo sus / Şi ne iubesc întunecaţi de moarte / Pentru prelinsa-mbrăţişare cînd / Călătorim spre ele mai departe, / / Mereu, de-atîta timp aud. / Cutremur de singurătate peste / Atîtea nesfîrşituri de tăceri / Foşnind sămînţa dragostei celeste....“ (*Rugă pentru alb*) Tonul confesiv pe care poetul îl foloseşte cu predilecţie, duce în mod fericit la cultivarea unei simplităţi elevate, comparabilă ca atitudine nu numai cu cea blagiană, ci chiar cu cea bacoviană, sentimentul solitudinii primind dimensiunii cosmice : „Dar nu sînt cărări / şi nici sunet ciudaţ nu răspunde ; / prin ierburi, la marginea lumii, / mor stele, / mai spune-mi de toamnă — pe unde ?“ (*Ingăduie*).

Întreg ciclul „De taină“ pare a se dezvolta pe această coordonată a reflecţiei şoptite, cu penumbre muzicale menite a deghiza gravitatea interioară a discursului poetic : „Şi se aud încărînjînd mesteceni / În crîngurile bintuite-n ploi.

„(Și se aud) E o atmosferă de „gînd pe care nu-l spui” și de „înalț necuprins mister” (*Vezi umbra...*), „de prelungă deznădăjduire a cărnii” („Și cum...), de ascultări „cu spaimă” (*Quo vadis*), culminînd cu neliniștea mistuitoare din „Rugă pentru fiu”: „Dar cine va fi, cine va fi / Dulcea, crîncena povară a mea / Cu care să-mi număr cuvintele / În clipa aceea de stea?”

Ciclul „Marile Eleusii” avînd ca motto „Nu credeam să-nvăț a muri vreo-dată” se constituie dintr-o suită de sonete (fără respectarea strictă a canoanelor clasice, în schimbul unor certe cîștiguri în planul exprimării) în care meditația pe tema existenței și a iubirii primește inflexiuni elegiace, într-o atmosferă de contemplație senină, dominată de echilibrul apolinic: „Măsura mea, hotarul mai puțin / de-o floare doar; mai mult de va să fie / ar fi același chip. E totul plin / de-un mugur cu lumina străvezie”. (IV)

Ceea ce se poate reproșa în unele cazuri rare poeziei din această fază a lui Horia Bădescu sînt unele tonuri tributare modelelor blagiene, precum și unele imagini ușor artificioase, probabil datorită tendinței de modernizare a expresiei.

Purtînd amprenta cîntecului de ritual al rodniciei (după cum le anunță titlul) poemele din volumul „Marile Eleusii” confirmă prezența unui poet sobru și grav, care debutează după o maturizare lentă dar sigură, și care știe ce este adevărata poezie.

Haralambie Țugu

Gherghinescu Vania :

„ACOLO SUS, STEAUA”

Cele 38 de mici poeme cuprinse în carte, închinat celei ce-a fost Domnița Gherghinescu Vania (ea însăși scriitoare și traducătoare), sînt doar „secvențe dintr-o vie durere continuă”, cum mărturisește însuși poetul. Gherghinescu Vania recunoscut ca simbolizînd elanul tineresc, cîndoaia și pasiunea erotică ne oferă în mănunchiul de mici poeme — un adevărat crez de virtute lirică.

Versul lui limpede, finețea sentimentului ce-i dă delicatețe și transparență sînt caracteristici notabile. Suferința poetului, fără a fi creionată patetic, retoric, se transformă într-o melancolie dulce și în lacrimi ascunse. Imaginea ființei iubite îi apare însoțită mereu de mărturisita dificultate a realizării ei prin cuvinte: „Ca o lumină înflorită / Ca un alai / De primăvară continuă, / Așa erai... / Ca să te cînt / Mi-ar trebui cuvînt / Să facă cer din pămînt / Și stea / Din inima mea / Dar în zadar / Puterile mele, din suflet / Eroic traduse să-l dezgroape / Cuvîntul acela / E încă plutitor peste ape (*Impas*). Intimitatea dorită se realizează prin mijloace mai concrete: „Cu capul înclinat puțin într-o parte / Gest familiar / Așa ai rămas” (*Veșnicie*) sau într-o transfigurare notabilă: „Zile în șir / Ai urmărit cum se deschide Corola unui trandafir... Ii admirai, în extaz, Ametitoare frumusețe / Și-l respirai cu atîta nesațiu / Încît mi se părea / Că are să dispară / În respirația ta /... / Ai dispărut tu / În vraja respirației lui” (*Vrajă*).

Poetul trece de la melancolia evocării la exprimarea mai directă a propriei decrepitudini, pe un ton de confesiune demnă: „Acolo sus, steaua / Clipește a chemare... / Vîrtejuri / Din vîntul ce-atunci se-abătu, / Seară de seară, mereu, / Îmi zgîlție oasele. / Îmi vîntură mintea... / Sînt tot mai puțin eu / Și tot mai mult — tu” (*Acolo sus, steaua*).

Aproape peste tot iubirea și deznădejdea sînt zugrăvite într-o perspectivă — de frumusețe și lumină.

Irina Grigorescu :

„ROBINSON ȘI INOCENȚII“

Nu știm dacă prozatoarea, în acest roman, n-a ales copilăria doar ca un pretext. Ca și unii scriitori anteriori, Irina Grigorescu a văzut în simplitatea infantilă posibilitatea de a creiona cât mai original această „natură“.

Mai întâi copiii au aversiune față de tot ce e convențional în comportarea oamenilor maturi față de ei și caută să evadeze undeva în lumea fantasticalui în care, subînțelegem, nici un „om mare“ nu poate pătrunde.

Facem cunoștință cu „acea insulă“ pustie a lui Robinson și calul botgros al cavalerului Ipolito cu redingotă și abțibilduri de catifea... albastră și ochi galbeni miğladalți“, cu Ron „care a adormit între timp pe blănille de focă într-o pirogă mare“ cu acea lume fabuloasă și apropiată copilului. Stilul devine expresia sensibilității, dar și a stângăciei celor mici: „Frances a intrat în casă cu ochii plecați și s-a oprit lângă geamul unduitor în căldura după-amiezii și prin care i-aș fi dat brînci cu multă plăcere chiar atunci. M-aș fi apropiat de ea cu pași răsunători și umărul mi s-ar fi încheștat cu nepăsare în lemnul cald al pervazului, apoi, cu pleoape închise, precum un tinăr preot, aș fi așteptat ca puștii din curtea cu gratii să hotărască prăbușirea despoatei“. (p. 5.). Și pentru că autoarea exagerază pe această linie, fraza începe să se întunece, să fie mai puțin inteligibilă, lectura devine greoaie pentru cititorul oricît de îngăduitor.

Viorica Toporaș Zbranca